

R. 3995

CIVILIVM apud belgas bello-

rum initia, progressus, sum op-

tatus... — * [S. l. : s. n.], 1627

CIVILIVM
APVD BELGAS
BELLORVM
INITIA, PROGRESSVS,
FINIS OPTATVS:
IN QVAM REM
REMEDIA
AFERROETPACE
PRÆSCRIPTA,
FIDEI, PATRIÆ, ORBIS BONO.

Anno partæ salutis M.DC.XXVII.

ÆQVO LECTORI.

CUM, quod abhinc anno, in exterorum gratiam, Latine reddidi institutum inter duos Hispanos viros nobiles Pelagium & Bonaventuram de Belgicis rebus Colloquium, tibi, ob rei quam tractat, novitatem & necessariam cognitionem, placuisse comperissem; operæ rursus pretium me facturum, & novam apud te gratiam initurum putavi, si ipsum, multò quàm antè prodierat, auctius, Latinum rursus tibi sistam. Ad nuperam enim Teutovicam editionem multa cognita non iniucunda, & non vulgata & audita hætenus, accessere. Nimirum tota Batauvici regiminis & politica ratio, quæ exteris paucis nota. Quæ item Ordines Batauos ad Americanam expeditionem tanto impendio suscipiendam causa moueat, & quæ econtrà Hispanos ad eam disturbendam, & omnes illos occidentis solis tractus impensius tuendos, nimiâ illâ, quam habent, fiducia valere iussâ, debeat impellere. Modus quoque proponitur, quo Hispaniarum Rex in Belgij sui ora, quinquaginta (dicere ausim, etiam centum) navium classem, nullo ararij

sui cum detrimento, ut tamē menstruē eiusdem epibatis stipendium numeretur, sustineat; qua & vniuersam oram Flandricam tueatur, & Hispanorum quolibet mari navigationem securam reddat. Adhæc ostenditur, quanam in Africam merces inuehi, quanam euehi, & quibusnam è portibus debeant. Quodq; longè optabilius, facilis proponitur modus, etiam Zelandis & Hollandis rebellibus probatus, tandem aliquando, post diuturnum & graue hoc bellum, ad exoptatam pacem perueniendi. Deinde certissima, omnis seditionis militaris, qua unica longi huius belli occasio & incentiuum fuit, tollendæ, collapsæ disciplina militaris restaurandæ, omnis mercimonij quod Europa tota suscipitur, in Regium Belgium deriuandi, & aereæ monetae sine ullo aut Regis, aut subditorum grauamine, ad antiquum pretium reducendæ, remedia suggeruntur. Sparsim quoque aliæ multæ curiosæ satis questiones, & earum solutiones interseruntur, è quibus Hispanicam simul & Batauicam potentiam, & quidquid toto belli Belgici tempore contigit, colliges. Porro ita verè & candidè, neutri partium adulando, hæc repræsentantur,

tantur, ut nec Hispanorum bello hoc admissi errores usquam dissimulentur, & simul eorum Regi remedia nonnulla & ratio suggeratur, quibus si auscultet, tandem optatum belli finem, nequid quam in contrarium obnitente sociorum Regum, Principum & Rerum publicarum molimine & potentia, sine ullo ararij sui Regij sensu, facili negotio consequetur.

P E L A G I V S.

VMMVM mihi, iam abhinc biennio & amplius, fuit tecum, clarissime Bonaventura, coram agendi desiderium, ut quæ ad bellum resque Belgicas attinent, amicè ac sincerè me edoceres: scio namque, à nemine mihi aut fidelius, aut certius, tum quæ iam antè toto Belgici belli tempore contigère, tum quæ adhuc futura imminent & expectantur, posse enarrari. etenim & ætas tua grauior, utpote iam annos octoginta transgressa, & summa rei bellicæ peritia atque experientia, mihi irrefragabilis instructoris instar futura sunt. Quis enim te potiùs, quoad omnes euentus & successus id ipsum præstet; utpote qui vnà cum Duce Albano ad bellum Belgicum ex Hispania profectus es, & annis plus quinquaginta

ginta, varijs muneribus bellicis cum laude defunctus, arma tractasti?

BONAVENTURA.

Hanc mihi voto desiderioque tuo usquequaque satisfaciendi occasionem oblatam, non minus sanè gaudeo, quàm ipse posses. etenim volupe mihi & honori futurum est, ad singula interrogata respondere; cum fide tamen, quantum in me erit; adeò vt nec gentis nostræ negligentiam propugnaturus, nec hostis generositati & industriæ vel in minimo sim derogaturus. hoc quippe canos & annos dedecet meos; cùm præter sempiternam apud Deum mercedem aliud mihi iam in vita expectandum non restet, nullumque, illo vno excepto, à cuius benignis manibus vita mea omnis dependet, me timere oporteat.

PELAG. Non possum non ingentes de insigni hoc tuo in me affectu tibi gratias agere. Vides namque ætatis meæ imperitiam, vt qui quartum & vigesimum necdum transgressus sum annum: aueo proinde, quàm fieri potest breuissimè, res Belgicas per te edoceri, vt, si fieri queat, vel horæ spatium ediscam, quod ipse vix quinquaginta annorum vsu edidicisti. Et, ne te verbis frustraneis æquo diutiùs morer, scire ex te ante omnia velim, in quo potissimùm Dux Albanus deliquerit.

BONAVENT. Paucis verbis, multa à me tibi
petis

petis declarari: & quis ego, qui magni illius Ducis gesta facta que fugillem, aut eius error alijs diuulgem? imò quis, eius loco si fuisset, in terra ignota non turpius impegisset? quis, vndequaue ab hoste cinctus & pressus, semper ita sibi in omni re fuisset præsens, vt non aliquando cespitasset, etiam cecidisset, aut à debito rationis tramite deflexisset?

PBLAG. Non est quod timeas: solus hîc mecum es; abest hostis & æmulus, ac delator hîc nullus: ad postulata ergo inea respondeas, dubia que mea dissoluas, obsecro.

BONAVENT. Nullatenus id tibi negare possum, vt nec aliud quidquam: dicam ergo de illo apertè, quod sentio, sine vllò, ne quis dicta carpat, ob ea que diem mihi dicat, metu. Semper ergo mihi Dux ille visus est errasse

Primò, in Belgicarum conditionum ac propensionum ignorantia; quæ non paucorum, & quidem grauissimorum, plerumque esse solet errorum mater.

Secundò, in morum asperitate & duritie, quæ apud Hispanos fortasse non displicuisset, apud Belgas non item. Tot annorum namque vsu experientia que comperi, Belgas moderatam quamdam in rectoribus suis ac Dominis requirere affabilitatem, præuenientem sese que vltro offerentem benignitatem, facilem & beneuolum, atque ab omni verborum, animi, vul-

tusque asperitate & acerbitate quam remotissimum accessum. Non ducuntur nimiam illam Germanorum, qualis patres decet, grauitate; vti nec nimiam illam Gallorum, quæ matrum est, affectus profusione: verum moderato quodam & amabili affectu ac beneuolentia, qui nec effundat se nimium, nec subducatur quasi videri fugiens, latere gaudens. In quo, meam quidem sententiam, Dux errauit, dum prouincias has eodem profus, quo barbaros & Indos bello subactos, inque seruitutem natos, modo regi debere censuit. Qui sane, non minimus eius fuit error: cum nullam orbe toto reperire gentem sit, minus seruitutis patientem, quam Belgas; utpote quibus omnibus innatum est, mori malle, quam foedè & turpiter cuiquam famulari.

Tertio, in diffidentia de Belgis, quæ in ijs vicissim nouam de Duce diffidentiam gignebat. Hinc sinistrae vtriusque pullulare suspiciones, hinc alter metuere alterum, hinc quoque incredibilis animorum alienatio, & indiscreta nasci æmulatio, quæ omnia tunc verba, tunc facta quam potest pessimè interpretari, bonamque intentionem in deteriore commutare gaudet. Vbi tabes hæc semel animum occupauit, vix ei peritissimi medici medelam adferant: postquam enim semel diffidentia in hominum animum irripit, inque intimis eius fibris radices coepit agere, vix eam quis, nisi simul & vitam & animam, euel-

euellat. Quidquid enim promiseris, quidquid donorum æmulo contuleris, imò effuderis, sinistra quid moliri velle iudicaris; quoque se affectus amplius & cordialius effundit, eo etiam magis liuida increfcit suspicio, vtpote semper verita, ne quis sub specioso hoc velamine lateat dolus, ne quod pretiosis hisce lancibus, & sapidis edulij immixtum sit toxicum & aconitum. adeò quidem, vt plerumque nō aliter hæc exui ac seponi possit diffidentia, quàm vel insigni aliqua partis alterutrius oppressione, vel vniuersali interneccione, vel denique probrosa ab armis cessatione, aut pace satis infami.

Quartò, in nimia de se ipso fiducia: quòd videlicet nihil vsq; adeò putaret arduum ac difficile, quod non se vel ingenij sui acumine ac sagacitate, vel armis suis victricibus, felicem ad exitum speraret posse conducere: cùm tamen constans ea sit apud omnes orbe toto sapientes viros opinio, nomen sapientis non mereri, quisquis suis in rebus vno sui ipsius nititur iudicio, nec alienum dignatur inquirere.

Quintò, in hostium suorum contemptu & despicientia: atque hæc, vnica ipsorum corroborationis & incrementi fuit causa. Ac velut, dum quis paruum quoddam in corpore vulnus, exiguum initio morbum, pauculas in domo sua scintillas loco indebito ignientes negligit; valetudinem, vitam, & fortunas denique

suas omnes extremum in discrimen coniicit: sic se periculo apertissimo exponit is, suum qui hostem ob paruitatem despicit, eumque interea per otium increfcere finit, vsque dum numero & viribus cum contemnente conferri & paritari queat. Sapientis ducis non est, hostem non curare, aut despicerere. etenim quæ bonorum iactura, honoris amissio, castrorum, agrorum, prouinciarum, regnorum euerfio ex hostium secuta sint contemptu, omnium gentium tum veteres, tum recentiores loquuntur historiæ.

Sextò, in prouinciæ & locorum illius ignorantia. Mirum, quàm irreparabile, varias apud gentes (vti domestici illarum produnt Annales) sit è regionis, terræ, locorumque patriorum ignoratione damnum consecutum, sempiterna plurimorum illustrium ac magnorum Imperatorum cum infamia ac probro. Iam liquet, nihil vsque eò Duci nostro nocuisse, quàm ciuitatum & arcium Hollandicarum ac Zelandicarum situm, oportunitatem, munitioem, robora nesciuisse. Si enim sub aduentus sui initium, cum suis primum hostium impetum copijs feliciter satis fregisset, primarias tam Hollandiæ, quàm Zelandiæ, vrbes maritimas inuasisset; facili vniuersas hæc prouincias negotio ad obedientiam reduxisset, earumque mansisset dominus, & anno vix vno res omnis,
nemine

nemine obiicere se vel audéte, vel valente, fuisset confecta, & prorsus debellatum. A quinque, aut summùm sex, ciuitatibus vniuersa ea res dependebat; quibus ille occupatis, aut certè retentis, Hollandiam & Zelandiam, quæ Leonis Belgici velut frænum sunt ac ferreum vinculum, æternùm Regi parentem atque obsequentem reddidisset.

Septimò, in arrogantia & superbia, quòd fusilem ex ære sibi Antuerpiæ statuam velut victoriarum testem ac monumentum, erigi iussit. Hæc lapis fuit, ad quem omnes vicinæ prouinciæ pedem offenderunt.

PELAG. Volupe sanè mihi est, vniuersa hæc ita singillatim ex te audire. non possum autem hæc non summopere in tam illustri Imperatore ac duce mirari; idque, post tantam armorum scientiam, quam sub CAROLO V. Cæsare sibi parare potuit.

BONAVENT. Ceterùm certum est, Albanum primis, quos sæculum nuperum habuit, ducibus & Imperatoribus, si non præstitisse & præcelluisse, comparari tamen posse & conferri. Habuit enim virtutes duci necessarias, non paucas, &

Primò, armorum scientiam & peritiam incomparabilem, vt qui summo sub Imperatore CAROLO V. varijs in prouincijs, nusquam non se virum ostendit.

Secundò,

Secundò, in omnibus expeditionibus erat interritus, immobilis & constans; in audacia autem prudens: vt nihil iuris vñquam hosti in suos & castra sua concesserit; nihil quoque inconconsultò, temere, aut è leuitate quadam sit aggressus: numquam denique sese aduersario nudum ac feriendum præbuerit.

Tertiò, etiam hoste procul agente, castra, prisorum Romanorum ritu, semper vallis & aggeribus communita vñdique, nec non rebus omnibus necessarijs instructissima habebat, nihil omittens quod quomodocumque vsui esse posset. in illis verò dissoluendis mirè erat circumspectus, loca ad quæ tendebat, nec non vicina opida & pagos, per exploratores antè perspecta habens. Eandem & in castris locandis adhibebat prudentiam, cum quæ ad suorum tum tutelam, tum alimoniam oportuna erant, semper loca deligeret.

Quartò, disciplinæ militaris diligentissimus erat obseruator: quam apud eum si quis infregisset, impune non habebat, & qui vel pullum à rustico sustulisset, mox furtum luebat. Hinc fiebat, vt necessariorū nihil vñquam eius castris deesset, & illo cum copijs transeunte, rusticorum nullus, maleficium veritus, fuga sibi ac rebus suis consuleret: imò in felicitatis parte non parua ponerent, illius copias apud se habere; quòd magno cum compendio, at par-

uo cum labore, iam domi diuenderent, quæ aliàs magna cum difficultate ad vrbes vicinas conuehere deberent.

Quintò, in suis ad altiora munia euehendis, non tam generis nobilitatem ac splendorem, aut commendantium amicorum merita interuentionemque, quàm vnicam spectabat virtutem, & cuiusq; pro merita; etiam infimos quosque, & genere obscurissimos, ad Centurionum, Chiliarcharum, Legatorum castrensiùm (quos vulgò *Maestros del campo* vocitamus) dignitatem euehere solitus, cùm eam virtute & fortitudine iam commeruissent. Addebat hoc animum militi, cùm videret etiam sibi ignobili & gregario, per virtutem & robur, aditum ad eminentissima in castris munia patere, seque pro virtute præmiandum; atque adeò in oculis se certare eius, qui nullum facinus abire sinebat irremuneratum. Hinc nata hæc illius axiomata & apophthegmata: Si, vt oportet, castigaris delinquentem, præmio affeceris bene meritum; fortissimis castra tua viris redundabunt. Rusticis, etiam in hostili agro, si parcas, semper de comœatu tuis abunde erit prospectum. Mensura militi si numeres stipendia, in omnibus eum habebis obsequentissimum; nec vsquam ei tunc parce delinquenti. at castigare, & quod debes non exsoluere, nec remunerari; non hominum est, sed belluinum & barbarum.

Sextò,

Sextò, ad corruptelas munerum erat inuictissimus, multò minùs cedens auro, quàm marinis fluctibus cautes; neque ipse solùm ab omni eorum acceptione erat quàm remotissimus, sed & omnium ea accipientium hostis: hinc suo eos arcebat contubernio, quos illis norat illaqueari solitos. Regi quoque suo fidelem vbique se præstitit, nusquam sibi in eius causa parcens.

Septimò, consilia sua & cogitata mentis tam alto premebat silentio, vt sæpè antè res confecta appareret, quàm coepta aut incipienda sciretur. Vidisses in viro cogitationes profundas, verba rarissima, & mirã in omnibus sibi fideique suæ concreditis taciturnitatem & silentium: vt subinde, nec bellico imperio, nec Regum consilijs, nec rerum magnarum executioni, eum diceret admouendum qui linguæ nesciret imperare. adhæc numquam ignoscendum in viris delictum esse, tacere nō posse; ad omnia eū munia, & præsertim castrensia, ineptum censens, qui linguã non posset moderari. Hæ sunt primariæ, quas in ipso notavi, virtutes, quæ ea quæ cōmemoravi vitia non nihil inobscurant, ne dicã imminuunt. Sed noris oportet, vix vllum iam inde ab orbe condito, quantūuis magnū, ducẽ fuisse, in quo non semper ij quibuscum egit, aliqua desiderarint, & nō paucos, magnas inter virtutes, defectus obseruarint.

PELAG. Summopere gaudeo hæc ex te audiisse, quæ suo mihi tempore etiam vsui futura sunt, vt horum quædam imitari, alia studeam euitare. Porro, quid de Magno Commendatore Ludouico Requesencio tibi videtur?

BONAVENT. De hoc, quòd quàm breuissimo tempore summæ rerû præfuerit, pauca dicenda sunt: hunc tamen omnes passim, vt virum bonum, Dei timentem, atque in omnibus sincerè, sine fuce & vllò humano respectu procedentem suspexere. Quod enim animo sentiebat, hoc lingua promebat: neminem quoque circumueniebat, sed aiens aiebat, negans negabat: Omnium adhæc virtutum cultor erat ac fautor; supra modum affabilis, nulli loquenti aurem non accommodans, & ad audita quàm humanissimè respondens, bonis item desideriis plenus. Qui si maiorè in aduersis constantiam, & infractum animi robur, æmuloꝝ quoque, detractorum, ac maleuolorum, qui illum cùm in Hispania apud Regem, tum in hisce imperio suo concreditis prouincijs malignè traducere satagebant, contemptum maiorem prætulisset; næ ille inter optimos atque illustrissimos, quos vmquam habuit Belgium, Gubernatores numerari potuisset. At præpropèra & inuida Belgio mors, omnes eius præclaros conceptus & molimina subuertit.

PELAG. Quid autem de Ioanne Austriaco censes?

censes? quod ducum, qui sub eo militarunt, de illo iudicium?

BONAVENT. Nulla dotes eius verba satis queunt exprimere: nescio enim, num magno celebrique Imperatore digna virtus vlla ei defuerit. Animositate enim præstabat quàm qui maximè, vti & munificentia & humanitate. laborum quoque erat tolerantissimus, adhæc prouidus, circumspectus, gnauus, impiger, nullius occasionis negligens, at in omnè excubans; consiliorum quoque deliberatorumq; seruantissimus, in promissis fidus, eloquentiâ præstans, ingenio simul & memoriâ magnus (quæ duo rarò in vno simul reperias) in expeditionibus suscipiendis fortunatus; consulta antè, quàm executioni mandaret, maturè examirans, & omnem in partem versans; in illis autem peragendis fortis, & infractus. Consulentes alios haud inuitus audiebat, alienumq; consilium melius, suo postposito, sequi non pudebat. Militem fortem non secùs ac fratrem complectebatur: hinc nulla eius bene facta indotata sinebat. Disciplinam autem militarem legesq; castrenses exactissimè seruabat, bene meritos præmians, & in delinquentes animaduertens; ita vt sub illo nec virtus vlla indonata, nec crimen esset impune. In bellis denique indefessus erat & martialis, at extra arma placidus, & in contubernio iouialis.

Nihil

Nihil autem in eo culpo, quàm quòd, dum primùm Belgij gubernacula capessit, Pacificationi Gandensi subscripsit, ab Ecclesiasticis quibusdam viris ad illi subscribendum inductus. Factum hinc, vt, fortissimo milite aliorum iam ablegato, nudum se & inermem armatis hostibus quodammodo exposuerit. In quo cùm non multò pòst se peccasse videret, Bruxellâ & Mechliniâ fugere coactus, quò vitæ consuleret, insigni astu & arte, per speciem instituendæ venationis egressus, in Namurcensem arcem, vnicū vitæ tuendæ præsidium, sese subduxit, & amandatum extra Belgium militem reuocare compulsus fuit. Video eum præterea, ob confictam ab æmulis calumniam, qua apud Regem fratrem tamquam Belgico inhians imperio insimulabatur, plus æquo animum deiecisse. quâ cùm nonnullos, ad sinistrè de eo sentiendum, permotos vidisset, morbum contraxit, qui eum haud multò pòst, incredibili & irreparabili orbis Christiani cum damno, in florenti ætate sustulit.

PELAG. Inauditum id hæctenus mihi fuit; gaudeo proinde rei veritatem ex te, simul & magni huius Imperatoris virtutes ac dotes audiuisse; adhæc, quàm pestilentes & noxij sint in Regum ac Principum aulis detractores, & alienæ virtutis ac gloriæ corrosores; quàm denique, apud nullum non Principem, vel nu-

dum arrogati imperij nomen sit odiosum, & variarum suspicionū seminarium; atque adeò, non tam oculum ad rei de foris accidentis contactum indolere, seseque contrahere, quàm cor Regis ad minimam regni ab alio inuadendi suspicionem. hæc etenim, utcumque parua, utcumque cassa & falsa, semper aliquam in eo diffidentiam generat, & plagam infert: è qua deinde innumera sequuntur mala, quæ extremam florentissimis etiam regnis perniciem attulerunt. At quid de Duce Parmensi, qui potissimam Belgij partem Regis ad imperium reduxit, & sub quo variis ipse muneribus castrensibus perfunctus es, sentis?

BONAVENT. Multum Parmensi debere me fateor, non tam ob accepta ab eo beneficia, quàm ob insignes & heroicas quæ in eo eluxere virtutes; tum verò ob eam, quæ illius operâ & industriâ, Regis nostri imperio facta est, nemini non notissimam, accessionem: ut eum primariis qui orbe toto, & omni ætate extiterent, ducibus meritò censeam annumerandum & comparandum; præsertim, si locorum Belgicorum, illo gubernacula capeffente, statum, munitionem, hostium multitudinem; Regum, Principum, ac Rerum publicarum exterarum auxilia, hostem tum milite, tum auro iuuantium, consideremus; & quòd in Belgium primum veniens, præter Luxemburgensem & Namur-

Namurcensem agros, vix locum haberet, cui tutò militem concrederet. Prætereo, vno eum tempore iussum à Rege fuisse, in Gallia simul & Belgio bellum gerere; & non rarò tanto rei nummariaë cum defectu, vix vt quisquam credat, ac non solùm annuos suos prouentus soluendo militi insumpserit, verùm & paternas possessiones, ære alieno intolerabili grauatas ad filium transmiserit. Illustria illius facinora orbi quâ patet notiora sunt, quàm vt referri conscribiq̃ue opus habeant.

Nihil in eo desiderasses, quod quis in magno illustriq̃ue Imperatore. In penè omnibus namque expeditionibus fuit felix, munificus in obuios, humanus etiam in minimos, prudens, sagax, sollers quàm qui maximè; ad clementiam propensus, in periculis intrepidus, in quæ tamen nec se, nec suos, temerè & inconsultò coniiciebat; in omnibus agendis cautus accircumspectus, & exigente necessitate interritus & infractus. regiam quamdam in cunctis operibus, in mensa, aula, supellectile, familia, comitibus, munerum erogatione magnificentiam ac generositatem spirabat. nullus eum fatigabat labor, nulla deiiciebant pericula: hinc vidisses in aduersis patientem & sperantem meliora, in bonorum iactura constantem, & velut sensus expertem. De generositate quid dicam? vt etiam morti iam proximus,

imò mortuo quàm viuo fimilior, nouam in Gallos expeditionem Rege iubente moturus, equum conscenderit. Demùm in deliberatis, iam antè maturè excuffis, exequendis fuit immobilis, in priuata verò conuerfatione subtiliter acuteque inuentis præftans; nullum denique nationum agnofcebat difcrimen. Inter hæc tamen, fuere nonnulli, qui fuæ gentis hominibus plus nimio eum credidiffe cenfeant; & ob falſas de luxata nonnihil illius in Regem fide, in Hispaniam miſſas delationes & calumnias, plus quàm par erat ſe deieciſſe, atque hinc eum, contractâ tabe, mortem ſibi accelerafſe, communis multorum eſt opinio.

PELAG. Recreant hæc me, & in magni huius Alexandri virtutum geſtorumque admirationem rapiunt; ſimul & ſtomachum mihi mouent, cùm tantum virulentis illis ac perfidis ſuffronibus, in inuictos illos Heroas, quos nulla frangere, aut de ſtatu mentis deicere potuerunt arma, nec vis hoſtilis, iuris eſſe video. At Archiducem ERNESTVM quem fuiſſe dicis?

BONAVENT. Meritò hîc cum Poëta exclamè:

*Oſtendent terris hunc tantùm fata, neq; vltra
Eſſe ſinent.*

Heu pietas, heu priſca fides!

Indignæ ſanè prouinciæ Belgicæ fuiſſe videntur, que tanto bono ac viro diutiùs fruèrentur. Erat enim in moribus maturus, in conſiliis ſolidus,

lidus, in verbis & operibus serius, in promissis fidus; virtutum omnium, & pietatis in primis, cultor; orationi mirè deditus, vitæ integer, ab omni mulierum familiaritate alienus; in verbis brevis quidem, sed profundus; iuratus mendacij hostis; adultores, susurriones & detractores cane peius & angue detestans; diuinissimi Altaris Sacramenti cultor & venerator assiduus; in clientes, fidos tamen & probatos, effusus & propè prodigus, nullum obsequium virtutemque indonatum passus; in pacè denique quàm bellum propensior, hoc tamen non minùs sedulò curabat atque illam. Multa quidem ad Belgij bonum salutemque spectantia exequi decreuerat vtiliter; sed, dum commodam ad eadem efficienda oportunitatem præstolatur, Deus eum è vitæ statione euocans, bene cœpta abrumpit, vt ei pro virtutum merito coronam, ac beatæ æternitatis lauream apud superos pararet, illius in locum Magnum ALBERTVM, qui post Fontanum Comitem res Belgicas, primò vt alienas, dein vt proprias, curaret ac regeret, succedurus.

PELAG. Deplorandum sanè ac miserum, magna non diu stare, sed ilicò interciderè; quasi si magnitudo & diurnitas simul stabulare & agerenscirent. De Fontano ergo Comite ecquid videtur?

BONAVENT. Fuit is haud dubiè inter omnes

Principes & Magnates, longè felicissimus: breue namque imperium benè gestum, omnes benè de eo sentire fecit. Generosus erat vt pauci, & fortunatior quàm vulgò militares solent; infractus & interritus, nullas difficultatum aut discriminum remoras exhorrens, periculaque tam intrepidè deuorans, quàm alius pultes sacharatas. alloquio accessuq; erat facilis, in aliis audiendis comis ac blandus; in tentanda fortuna effusior, quàm retractior; in aggrediendo audax, in vrgendo promouendoque audacior. Regi suo fidelem per omnia operam præstitit. In reos sine vlllo personarum discrimine, pro delicti grauitate, animaduertebat, tam in castris, quàm ciuitatibus, tam domi quàm foris, exactissimè disciplinam iubens seruari. Quòd autem feliciter satis habenas Belgicas sit moderatus, hinc bonam apud omnes Europæos Principes de se opinionem concitauit, & optata pauculorum annorum felicitas magni illi & fortunati ducis nomen orbe toto peperit. Hæc sunt, quæ mihi in præsens de Comite illo dicenda occurrunt: credo equidem, si diutiùs præfuisset, non benigniùs illi à pestilentibus æmulorum linguis futurum, quàm fuerat superioribus, & in eadem, qua illi, amaritudine & luctu eum vitam terminaturum fuisse. Hæc namq; ordinaria, & penè communis, omnium Rectorum & Imperatorum est merces.

PELAG. De ALBERTO Archiduce, qui per nuptias Belgicarum prouinciarum Dominus ac Princeps factus est, quid opinaris?

BONAVENT. Non sunt hæc huiusmodi, vt tribus ea verbis tibi queam exponere: qui enim Magni illius ALBERTI virtutes enarrare tentet, is maris quâ profundissimum est, fundum bolidè explorare contendat; cùm nulla esset virtus, quæ non in Principis illius pectore sedem sibi stabilem delegisset. Etenim singularis illius erat castimonia, ne vel indecentius in quopiam verbum ferens; sui, ac suorum omnium, custos erat integerrimus, & iuratissimus omnis fœditatis hostis. Liberalitas eius, maximè in res pias & pauperes, tanta, vt centena per annos singulos millia in illas erogaret. Piam in Deum diuinaque mentem nullus exprimat calamus, lingua nulla; quâ etiam Regibus ac Principibus omnibus vt fax præluceat: quotidie enim multas orationi horas impendebat, etiam tum cùm in castris ageret; sacrificio quoque Missæ singulis diebus intererat, cùm valetudo permittebat. adhæc Virginis-Matris cultor erat indefessus, illius nomini dicata loca & oratoria tum precibus suis, tum regiis donariis honorans; nulla penè vt esset ædes atque altare, quam, in Matris suæ gratiam, singulari miraculorum prærogatiua honorabat Deus, quam non suis ALBERTVS muneribus honoraret. er-

ga sanctissimum denique Eucharistiæ Sacramentū ita afficiebatur, vt, quoties illud gestans sacerdosei per viam occurreret, semper illum, ad infimorū etiam domos, sequeretur ; in quo magni illius RVDOLPHI Austriaci, qui ob delatos sacræ huic hostiæ honores, primum inclytæ & perillustri Austriacæ domus potentia fundamentum posuit, super quod decem continua serie Imperatores (vt innumeros taceam Reges ac Principes) inædificati, terrarum orbem gloria & triumphis repleuerunt, exemplum est secutus.

Potest, præter hæc, non sine ratione, omnium suæ ætatis Principum sapientissimus nominari, vt qui vniuersos Consiliarios suos acumine, maturitate, prudentia, ingenij dexteritate longo interuallo præcurreret; quæ post futura erant, eminus præuidens & subodorans, quin etiam necessaria, in tempore, priusquam esset seriùs, remedia obiiciens. In verbis ita erat breuis, vt tamen nec necessariorum aliquod omitteret, nec frustra vllum proferret, vtpote sententiarum vberior quàm verborum. Memoriam ita tenacis, nihil vt illum fugeret; & ad triginta, etiam quadraginta, maximi momenti postulata, eodē tempore proposita, singillatim eo profus quo petita erant ordine, nonnumquam responderit. In conferendis dignitatibus tam civilibus, quàm Ecclesiasticis, ad stuporem vsque

pru-

prudens, & quod rarissimum, supra modum felix. Virtutum omnium vti cultor erat, ita fuit & admirator, & quos virtute quapiam nosset eminere, eos pro ratione status euehere ante alios studebat. Iudicij adeò perspicacis & lyncei, vt vel semel visum hominē intus & in cute nosset, tamquam si decennium illo familiariter esset vsus. Innata ei licet esset Regia vultus & verborum grauitas, comis tamen in primis erat ac facilis; & quos ab emicante maiestate veluti fideratos & consternatos cernebat, suo ipse vltro alloquio recreabat, ac velut sibi reddebat. In promissis erat constans, neminem fallens, nihil cuiquam quod non præstaret, addicens. Ingruente desubito difficultate nequidquam de sede mentis mouebatur; sed quæ facere decreuerat, intrepidè perurgebat. incidentia pericula, inopinatum damnum, graues aliorum minas, & arma intentata, non secus despectabat, quàm si leoninum illi, non hominis, cor fuisset. Nihil vt fuerit vnquam, quod illum aut ab addicta fide, aut verbo dato, aut eo quod rationi foret consentaneum, dimouerit; quòd illius constantia & mens esset immobilis, & rupem quis ante, quàm ratione nitentem illius animum, de loco mouisset. Hoc persæpè ei in maximi momenti rebus vsu venisse vidimus, quarum etiam felix & optatus fuit exitus: magis vt vno illius verbo, & nuda spōsione, quàm

validissimo propugnaculo niti quis posset.

Vultus illi semper ad placidam lenitatem, ad iracundiam, feritatem aut toruitatem numquam compositus. sic & verba semper æquabilia, matura, & in rebus aliunde incidentibus, lætis, tristibus, paruis iuxtà ac magnis, solita temperie referta fluebant; semper vt sui esset similis, nec verba, nec colorem subitis in casibus mutaret, vultum uè contraheret, ac si omnis sensus fuisset expers. In sermone ita sedatus apparebat & compositus, quasi verba octiduo antè esset præmeditatus; vnde fiebat, vt & nullum proferret non necessarium, & necessarium nullum prætermitteret. Omnia denique illius tum dicta, tum facta, ex arte composita dixisses; quibus, nisi omnem sensum illorum & artem peruertere velles, nihil addi, demi nihil debere aut posse videbatur.

A mendacio ita erat alienus, numquam vt illud protulisse auditus sit, & Principis esse diceret longè supra omne mendacium eminare; ipsum, euidens animi timidioris, etiam perfidi, ac fallere cupientis, (quod Principis magnitudine nimis quàm indignum est) signum esse existimans. hinc vniuersa eius verba ab omni erant mendacio fucòque aliena, at sincera, & cum eo quod pectore claudèbat, mirè colludentia.

Nemo illum, aut ob prospera plus æquo gau-

gaudentem, aut ob aduersa vultu deiectionem vidit; nemo quoque vlli præterita præsentiaq; exprobrantem beneficia audiuit. In morbis omnibus (quos habuit multiplices) tantâ prætulit constantiam, vt supra hominem ea esse videretur: hinc eum in torminibus aut cruciatibus nemo audiuit queritatem, nemo vultum solito vidit contractiorem, nemo oculos dolorem testantes, nemo frontem rugatam, nemo os contortum, nemo colorem natiuum immutatum, aut vultum præ pallore luridum, ne quidem in supremo vitæ articulo, cum iam intaminatum in summi Iudicis manus spiritum esset emissurus:

In bellis porro, media inter arma ita agebat interritus, & in castris urbiumq; obsidiis adeò securus, tamquam si per amœnissimum domi hortum satellite multiplici cinctus obambulasset; centuplo plus animi præferens, quàm corporis vires paterentur. tam quoque intrepidus vera inter arma, eorumq; discrimina versabatur, quàm domi aliquis inter picta in aulæis bella & maris tempestates, nullum casum aut inexpectatò incidens periculum extimescens; tamquam si vitæ dispensator Deus aliunde incurrentium malorum eum securum esse iussisset, & ipse plures **Bruxellæ** in arca reclusas habuisset vitas, quas, vnâ sub armis amissâ, redux ex ordine reassumere posset. Si
vidit-

vidiffes equo infidentem , de priscis aliquem heroibus (adeò scitè & decorè eum moderabatur) videre te putaffes: & , quia Scientiarum omnium, ac Matheseos imprimis, gnarus erat in paucis, hinc munitionibus castrensis coràm inspiciendis, tum veris, tum vmbromaticis, summopere capiebatur. Ne verò te diutiùs verbis detineam, ita vniuersa illius vitæ ratio, ad instar horologij temperata erat, vt etiam in cibo, potu, somno, omnibusque homini necessariis exercitiis eo nemo posset esse moderatior, & magis ad normam compositus: vt omnis illius vita portentum esse potiùs, quàm hominis vita videretur; simul & omnium virtutum prototypon, ad quam non Reges solùm & Principes, sed & Religiosi, qui se à rerum mundanarum turbis & strepitu Dei causâ sequestrarunt, vitã componant suam. Ita quippe seruiebat Deo & virtutibus, tamquam si non aliud totã vitã fecisset; ita omnibus prouinciarum suarum commodis & necessitatibus consulebat, ac si nullis præterea rebus intendisset.

Quantus omnium sæculi huius magnitudinum atque honorum fuerit cõtempтор, tum liquidò testatus est, cùm oblatum secundò ab Electoribus Imperium, antè quàm & frater illius MATTHIAS, & FERDINANDVS ad id assumerentur, repudiauit. Quàm enim paucos reperire est, qui oblatos sibi vel fasces, vel sceptrã,

& diademata generosè reiecerunt! quàm pauci, etiam eorum qui omnem sæculi fastum & pompam perosi vni Deo seruire se velle aiunt, sublimiores gradus subterfugiunt, cum ad eos capessendos, non dico compelluntur, sed tantum deliguntur aut inuitantur!

PELAG. Postrema hæc longè me, quàm priora, magis recrearunt. Sed quid tandem Belgio huic fiet? quousque omnes suos Rex noster thesauros illi iuuando infumet? quamdiu fertiles auri messes, quas illi quotannis profert India, vni huic frustra impendet? Supra bis centum & quadragenos auri milliones bello Belgico Reges nostri insumpsere; & cum ante id vix vllæ in Belgica essent opes, iam passim prouinciæ singulæ auro & argento abundât. crediderim nostris omne, quâ patet, Belgium ducatis propè posse consterni; & interim Hispaniâ totâ aurum & argentum iam exulat, illiusq; in locum ærea de Belgicis cacabis procusa pecunia successit: sæpè vt putarim, satius & consultius facturum Regem nostrum, si hæc prouincias repudiando desereret, quàm vniuersum thesaurum illis tam irritò euentu prodigè impenderet. Hac ille sibi pecunia vniuersæ Africæ imperium haud ægrè parasset, & spargulos per Indiam regulos Hispanico sceptro vegetigales fecisset. Quod verò maximè deplorandum, nondum belli finis, nondum prouincia aliqua

aliqua de hostilibus Regi accessit. hodie enim Regij urbem aliquam occupant, cras aliam rebelles, in orbem velut vices alternando; & post tot annos eodem res manet in statu, nulla notabilis obtinetur victoria. Itaque non solius Hispaniæ, sed & omnium ei subiectorum regnorum, exhauriuntur opes, incolæ, potentia, nerui; idque irritò semper conatu, & orbis totius cum explosione, cum vniuersam cum suis opibus & regnis per orbem sparsis Hispaniam, duabus tribusue prouinciis, & paruis quidem, sexaginta propè annis iugum imponere non potuisse videt.

BONAVENT. Erras, mi Pelagi, erras, & quidem grauissimè, dum Belgicas hæc prouincias tam parui facis. sed ignoscendus error, illas ignorantibus. Etenim non semel, sed sæpius, non vltimos gentis nostræ proceres & nobiles, qui Belgium frequentarant, audiui, dicentes, si sibi aut Hispaniæ, aut Belgij possidendi optionem regnorum dator faceret Deus, illam huic se postposituros. Nec id tute miraberis, si vniuersum Belgicarum prouinciarum corpus iunctum consideres. An Murcia, Valentia, Cantabria, Aragonia, aut alteri cuiquam Hispaniæ regno Belgium par existimas? Plures sanè id ambitu suo, non ad eò magno, elegantes, magnas & copiosas vrbes complectitur, quàm vniuersa Hispania simul & Lusitania, quàm etiam tota aut
Italia,

Italia, aut Gallia, aut Germania, imò plures quàm iunctim Italia & Gallia. Illius, & ciuitatum eius, ea est munitio & potentia, nullum vt in orbe regnum habeat munitiores. Agrorum & nemorum amœnitas, eorumque diuersus aspectus, nullo satis exprimi calamo, nec verbis potest. Ea quoque maris, ac fluuiorum, quibus passim ceu venis corpus hoc Belgicum interfecatur, est oportunitas, vt nulla ei quoad hoc regna paria sis visurus.

Terræ totius is est prouentus & vectigal, vt, si vni vniuersa Principi parêret, & Batauicarum quæ modò est forma regeretur, quindenos auri milliones & amplius in annos singulos ei penderet. Imò libelli cuiusdam, anno superioris sæculi nonagesimo Amsterodami euulgati, auctor scribere non est veritus, è septemdecim hisce prouinciis quotannis centum & quinquaginta florenorum milliones facili redigi negotio posse, si Primò, immobilia; Secundò, esca omnis & potus, vsuque consumptibilia; Tertiò, inuectæ euectæque merces, non nisi mediocri & moderato tributo grauentur. Quod ille quidem ad oculum ostendere se posse putat, & de facto conatur; at ego id asserere nec velim, nec ausim: quòd æquo maior ea argenti vis videatur; tametsi auctor eam nullo negotio subducatur. Nam si vel solam cereuisariam cõsumptionem consideres,

comperies hisce in terris quotannis plusquam
 quinquaginta supra centum vasorum cereui-
 siæ millia bibi & consumi. singulis tam patriæ
 quàm externæ cereuisiæ vasis indiscriminatim
 binûm florenorum grauamen imponatur, de-
 nos florenorum milliones annuè hinc rediges.
 Transitum deinde ad vinum fac, & videbis
 plusquam tricena Rhenani, Gallici etiam plu-
 ra, Hispaniensis vini minimum quina vasorum
 millia in Belgium aduehi. singula pocula ma-
 iora quinque graua stufferis, & quatuor facilè
 florenûm milliones reperies. Si in potu hoc
 grauamen toleretur, non sunt ab eo frumen-
 tum quodlibet, caro, butyrum, caseus, pisces,
 lignum, cespites, aromata, sacharum, rubia, sal,
 oleum, acètum, lupulus, alumen, ferrum, plum-
 bum, stannum, æs, hydrargyrum, gallæ, plum-
 bago, sulphur, minium, rubrica, salpetræ, alia-
 que terris effodi solita; saxa, muscæ Indicæ co-
 lori firmâdo accommodæ, tabacum, smegma,
 & quidquid ad hominis vestes & ornatum
 quoquo modo necessarium est aut vtile, nec
 non reliqua quæ corpore consumuntur, exci-
 pienda. & sola consumptibilia annis singulis
 quadragenorum millionum prouentum dare
 posse ad oculum videbis. Nec minor elatarum
 illatarumque mercium sua per vectigalia erit
 prouentus. His bonorum immobilium ac do-
 morum, & singulis hominum capitibus impo-
 situm

fitum tributum adde; & incredibilem inde pecuniam, & supra centum florenorum miliones certi prouentus conficies.

Belgis porro ad victum & vsum necessaria, præter salem, oleum, vinum, domi omnia nascuntur. nullum tamen reperias regnum, quod plura, aut magis varia, habeat vina; etenim Hispaniense, Germanicum & Gallicum, tam in Belgio redundat, quàm in terris vbi natum, & sub torculari gemuit. Ipsius quoque flumina ita pisculenta sunt, & omnigenis piscibus abundant, vt hinc quaquauersum ad exteros euehantur. Veruecina & bubula mirè hîc sapit; vti & auium tam altilium, quàm siluestrium genus omne, quarum maxima hîc est vis. butyri denique & casei ea est copia, vt butyro, caseo & lacti propè tellus omnis innatet, & nonnemo non sit veritus dicere, tantùm vnicâ Hollandiam suis dare lactis, quantùm suis Gallia vniuersa vini. Lineo Belgium panno ita abundat, vt vniuersum propè orbem eius faciat participem; vti & lanei, & aulæorû scitè textorum, quæ per omnia Europæ regna ac prouincias, etiam Turcarum imperium, & vsque in Sinas & Iaponios vltimos, Africanam item & Asiam, & alio sub sole calentem Americâ auentur. Pictores habet & arte præstâtissimos, & numero plurimos, vt vnica Antuerpia, vrbs non adeò ampla, plures pingendi artifices alat,

C

quàm

quàm vniuersa simul Germania, Gallia, Italia, Hispania. Quæ verò hîc fiunt opificia mechanica, opera & instrumenta, omnia terrarum exterarum opera elegantîâ & arte superant. Incolas videbis linguarum peregrinarû, etiam diuersarû, ita peritos, vt in alienone quàm materno idiomate versatiores sint addubites; & non rarò, etiam mulieres, quinque diuersis linguis loquantur; paucos quoque reperias, qui non saltem binas ternasue calleant.

In studia & litteras naturâ propendent, & laborem eorum quàm aliæ nonnullæ gentes, ferunt facilius: quod què longè pulcherrimum, nulli non arti scientiæue sese applicant, Iurisprudentiæ, Theologiæ, Philosophiæ, Mathesi, litteris humanioribus. Linguarum Græcæ, Hebraicæ & aliarum externarum, quibus doctrina traditur, cognitione, & imprimis Latinæ, ita excellunt, vt hanc quis iis natiuam existimet: Latinè autem dum scribunt, eam spirant elegantiam, vt stupori sint omnibus, adeo què; nulla aut ars est, aut scientia, quam ignorent. Innatum quoque illis dicas, cum exteris omnibus sine difficultate, fastidio & dissensione conuersari, illorum genio ac moribus quàm scitissimè se attemperando. Iouiales vt plurimum sunt, in amicitia fidi, colore vultus eleganti, nec contemnendo; indole, complexionem & staturâ bonâ; robusto, vegeto, & bene composito corpore.

re. Quid de deteriore feminarum sexu dicam? acupingunt propè omnes, & in omni panni genere; in cultu & nitore corporis, domusque supellectile, ad stuporem, ne dicam superstitionem, nitidæ; quodque mirere magis, non minus solerter & industriè omnia mercimontiorum genera tractant, quàm viri.

Maritimæ & naualis rei cognitione quæ Belgicam gens superet? iam orbem terræ enavigasse, apud eos ludus est. Qui ubiuis gentium, in exercitiis robore & audacia præstant, Belgas esse comperies. Wallonicus peditatus audacia, generositate, constantia, & omni quæ militem decet dote, inter omnes gentes fert primas. Equitatu quoque valent & præstant Belgæ omnes, at maximè Geldri, Campinenses, Transmosani, & illis vicini. In arcibus urbibusque communiendis nullos eis habebis pares, vti nec in operibus naualibus, maritimis, & aquaticis. In inueniendo indagandoque videbis solertes, in exequendo constantes & nauos, mille per artes & vias ad præfixum sibi scopum peruenire conantes.

Quæ cum ita sint, mirum sanè non est, tantum Belgio suo aut recuperando, aut tuendo, Regem auri insumpsisse. quid enim dycenti sunt & quadraginta auri milliones in sexagenos quibus Belgicum duravit bellum, annos dispersiti? quatuor pro annis singulis? aduersa-

rios certè, quotannis nō pauciores, tam è comestibilibus prouentibus & vectigalibus, quàm accepto à Gallis, Anglis, Venetis, & Protestantibus Germaniæ Principibus, auro redactos, insumpsisse comperiemus. Imò, nō ita pridem Gallicum quoddam scriptum, sub nomine, *Aduis d'vn Theologien sans passion*, prodiit, cuius auctor vt certum asseuerat, Regem qui nunc est Galliæ Ludouicum XIII. pauculis annis bello quod aduersus regni sui rebelles Hugonottas suscepit, supra ducentos millones impendisse; adhæc, septem vno eodemque tempore exercitus stipendiasse, duos terrestres in Gallia, vnum mari, quartū aduersus Genuenses, quintum in Valle Tellina, sextum in Batauia, septimū denique sub Mansfeldij ducatu; vt tamen auxiliares Palatino aliisque Germaniæ Proceribus, Cæsari aduersantibus, & Danorum Regi submissas copias, iis non comprehendat. Proinde mirari non debes, sexaginta annorum bello, aduersus potentissimos Europæ totius Reges & Principes, Batauis sub signis suscepto, vltra ducenos & quadraginta millones tum terra, tum mari Hispanum insumpsisse. potius mirari, eum in omnibus hisce bellis, tam variis tamque potentibus inimicis in partem venientibus, tam paruum impensam fecisse: cū Regis è pecunia annuè submissa, plus in emeritos officiales, stipendio-

pendiorum auctoramenta, Reformatos ministros, sumptuum tolerandorum subsidia (*adiudas de costa* vocant) aliasq; non necessarias impensas, quàm in defacto pugnantes & merentes milites quotannis sit insumptum.

PELAG. Quid audio? propè sum vt mentem & conceptum de Belgio iudicium mutem. Numquam enim mihi hæc in mentem, ne ad aures quidem venerunt.

BONAVENT. Vix mediam eorum quæ præfens apud eos vidi, partem tibi commemoro. Quod regnum aut prouincia, sexaginta propè annis intestinum & ciuile bellum ferat? & cum summa illius moles penè semper Brabantia, Gelriae ac Flandriae incubuerit; illas tamè si inspicias, ita opulentas & feraces videbis, ac si hostem nullum, exercitus nullos sensissent. Incendio integri absumentur pagi, & quidem millenarum familiarum, anno, vel certè dimidio, vix elapso, ita videbis omnia instaurata, nullum vt deflagrationis appareat vestigium. In quo incredibilis Belgarum solertia, & indefatigabilis animositas elucet, quam sæpè mecum ipse tacitus sum demiratus. En tibi aliud animi Belgici argumentum. Tentarunt (intentatum id hætenus iam inde ab orbe condito) per Balticum Arctoaque glacie concretum pelagus (quis credat?) in Orientem penetrare, securibus sibi ac nauibus per glaciales illos montes,

iter parantes ac secantes, identidem noctu & interdiu, tractūs illius feris ac belluis epibatas infestantibus. Repete deinde tecum quidquid tam orientis, quàm occidentis Solis per Indiam & gesserint & tulerint, & nullos id Reges tentasse, aut fecisse hæctenus deprehendes; mille per discrimina tam intrepidè ac securè nauigantes, ac si epulas adissent.

Intuere eamdem animositatem, etsi in causa non bona, etiam prudentiâ, versutiâ, simul & industriâ succinctam. An non Bataui ita rem suam egere, vt cum omnibus propè orbis Regibus & Principibus societate aut foedus inierint? Sic Gallorum Regum auro & milite, bellum sustinuerunt: sic Angliæ Regis, & omnium propè Germaniæ Principum suppetias annis singulis impetrarūt. Sic per vniuersam Germaniam turbas concitarunt, incolas eius ad iugum Imperatorium & domus Austriacæ excutendum instigando: sic Gáborem ad res nouas moliendas, Turcam ad bellum Cæsari mouendum missis legationibus, impulerunt: sic Palatino Bohemiæ coronam imposuerunt, Danum in Germaniam euocarunt, Sabaudis & Venetis auxiliarias copias miserunt; Rupellenses & Hugonottas Gallos ad Regi suo rebellandum animarunt. & ipsi interea, Gallorum socij, amici & clientes (in quo sanè magna opus dexterritate fuit & calliditate) mansere.

En tibi aliud æquè insigne insuperabilis illorum animi exemplum. Hi ipsi, tribus iam proximè elapsis annis, centum & ampliùs onerarias, rebus omnibus necessariis, armis, & in biennium triennium uè duraturo cōmeatu optimè instructas naues, variis sub ducibus, in Occiduum orbem, incomparabili dispendio emiserè; quarum pars potissima nostras in manus incidit, pars tempestate iactata disperiit. Quarū impendia si subduxeris, & vnicuique naui triennali suo commeatu instructæ, centum florenorum millia assignaris; vix decem millionibus classes illas parari potuisse comperies. Apud Orientales quoque Indos, non minorem, sed (prout æstimarunt nonnulli) etiam maiorem quàm apud Occiduos, nauium iacturam sunt passi. Quod verò à Dunkerkanis tam in nauibus, quàm halecum piscatu disturbato & intercepto, tulere damnum, quinque florenorum millionibus vulgò æstimatur. Viginti quoque millionum, Bredanæ obsidionis causâ, quod fecere imper. Dni, nec ipsi dissimulant, sed scriptis editis euulgant: vti nec octo cum dimidio millionum æs alienum, cuius versuram & fœnus mutuantibus quòtannis persolunt. Nondum tamen animo cadunt, sed ad terra marique nos oppugnandos identidem se parant; vt taceam, illos Danomœnstrua aduersus Cæsareanos, tum militum, tum pecuniarum,

subsidia mittere; nouas quotidie naues instruere, & ad nuperam illam Britanniae Regis aduersus Hispanos, & Galliae aduersus Rupellanos, comparatam classem, non paucas cum Admiralio suo naues addidisse; aliis denique Protestantibus Principibus auxilio venisse.

PELAG. Meritò sic censes: at mihi id nunquam in mentem venerat. Verùm, cur tibi Belgicae prouinciæ Hispano Regi adedò necessariae & vtilis videntur, vt nulla eas ob impendia, opum patriarum euersionem, ac labores, fas illum sit deserere.

BONAVENT. Intuere primùm illarum situm. Galliae, Angliae & Germaniae conterminae, illarumque velut frænum sunt: vt quisquis has possidet, multum ille in vicinos omnes iuris, & penè imperium habeat.

Secundò, ipsiusmet Hispaniae vallum quodammodo sunt, & munitissimum aduersus omnes, à quibus impeti posset, aduersarios propugnaculum: solae enim plusquam satis sunt, ad omnium Hispani nominis hostium impetum aut infringendum, aut excipiendum.

Tertiò, quamdiu harum prouinciarum Rex noster dominus erit, non est quòd aut Galliam, aut Angliam, aut Germanos metuat. aduersus Hispaniam enim insurgere qui audeant, cum timent, ne à Belgis (quorum is situs est, vt nullo non tempore in vicina regna impetum facere

facere possint) domi inuadantur, & irreparabile damnum patiantur?

Quartò, vbi plenum Belgij Rex imperium habebit, habebit & maris, atque in eo orbis totius: & nullius Regis ea erit potentia, vt Hispanum, quamdiu mari imperabit, inuadere audeat.

Quintò, putásne, si prouincias Belgicas à se Rex abdicaret, fore vt, quos ipse habet æmulos & hostes, eum Hispania sua quietè frui sinerèt? Si, cùm Regis exercitum propè intra viscera sua habeant, Hispaniam nihilominus atterere & arrodere iam tentent; quid facturos putas ab hac timendi occasione iam liberos? Vides ergo, longè fatius, securius & consultius esse, procul à sua Regem Hispania bellum alere, quàm id domi & in visceribus regni experiri.

Sextò, verum esse deprehendes, quàm rarissimè ea quæ latè patèt regna, ab armis quietem habere, & non semper aliquos eis aduersarios exoriri. cùm ergo alterutrum necessariò deligendum sit, præstat haud dubiè, foris & procul à sede Regia, belli palæstram statui, quàm in regni medio.

Septimò prudentissimè sanè magni Reges, (quibus numquam potentes desunt æmuli) agunt, dum continuò, ad omnem inopinatum hostium incursum, exercitatum in armis militem, & varias peditū & equitum copias alunt,

quas, cum opus fuerit, in aciem aduersus aduersarios educant. Regni quippe totius salus in discrimen adducitur, cum repentinis in casibus, in exercitatos nouus est tirocinio miles educitur. Regis ergo nostri per multum interesse puto, quod in armis natum & adultum, & belli peritum militem sub signis continenter habeat, quem, quocumque libuerit, mittat pro Rege suo vitam exponere promptissimum. Ut taceam, per assiduum hoc armorum exercitium & usum, non paucos duces & Imperatores poliri, & velut exsculpi, quorum Rex operâ variis in prouinciis, pro rerum euentu, suum in obsequium uti valeat.

PELAG. Bene quidem prudenterque tu hactenus; at quomodo has sub imperium suum prouincias Rex redigat? quis facere se posse dicat, quod ne primi quidem orbe toto duces, Albanus, Ioannes Austriacus, & Parmæ Dux, ne Magnus quidem ALBERTVS facere unquam potuerit? quæ ergo nobis, post tantum tantorum conatum, spes reliqua? nonne stultum, felicem aliquem post tot irritis euentibus labores, exitum sperare velle? Nihilominus quidnam hac de re ipse sentias, scire ex te velim, ut quiam inde à belli Belgici initiis ad inducias usque, omnibus urbium oppugnationibus & præliis pro Rege susceptis interfuisti. Si enim fieri non posse putes, ut rebelles hi subigantur, & in

iura Regia armis compellantur, cur tantas Re^x noster sine vlla profectus spe impensas subeat? quis in irrecuperabilia & impossibilia opes effundat? non satius, aurum & militem domi tenere, quàm ipsum, sine omni rebellium horum subigendorum spe, profunderè, ne dicam prodigere?

BONAVENT. Benedicis: cùm stultum sit volantes per aëra velle aues coëmere; stultum, impossibilia sperare; stultius, illis acquirendis thesauros, honorem, vitam & sanguinem infumere: & consultius, pecunias arcâ continere, quàm temerè in minimè parabilia expendere. At numquam impossibile putavi, prouincias has sub Regis nostri iura posse redigi: etiam, post tam præstantes ac magnos Imperatores, desperare hîc nolim; & quamquam id arduum fore non diffitear, non is tamen rerum mihi videtur esse status, vt omnem penitus spem abiicere, animumque despondere nos oporteat. Quis vñquam credidisset fore, vt Augustus meliùs ac securiùs Rom. Imperium, quàm qui ipsum condidisset Iulius Cæsar, possideret? quis, vt Martius, duorum profligatorum exercituum Romanorum collectis reliquiis, iisque per exiguis, duos Pœnorum, victoriis prioribus etiam inflatos, exercitus cæderet? quis, vt Numantia, non ita magnum Hispaniæ opidum, viginti per annos variis Romanorum

exer-

exercitibus nō resisteret modò, sed & cladibus sæpè attereret, fugaret ac profligaret? Quis credat, Hollandiam ac Zelandiam, de septemdecim prouinciis duas, sexaginta ferè annis, aduersus potentissimum orbis totius Monarcham, non sua solùm defendendo, sed & Regias, variis orbe toto locis, ad Orientem æquè atque Occidentè, imò & in ipsomet Hispaniæ corpore, terras impetendo, terra marique bellum gerere potuisse? & huius belli incendio nondū sopito, sed vigente, sua in Germaniam, Bohemiam, Italiam, Galliam arma intulisse, & per vniuersum propè quà patet orbem eadem circumtulisse? Nihil vt sit, quātumuis arduum, quod, cū animosè, prudenter, sapienter, constanter vrgetur, non optatum ad exitum possit conduci. Quis item credidisset fore, vt Ioannes Austriacus pugillo militū, validissimas instructissimasque Ordinum copias ad internecionem deleret? Quis, vt MARCHIO SPINOLA Bredam obsideret & expugnaret, penè ad dena passuum in circuitu millia ipsam vallis & aggeribus circumcingeret, ac ducētis castra sua propugnaculis cōmuniret, hoste permittente, nec se mouere auso? cumque hac in obsidione omnis castrensis apparatus & commeatus octo mensium spatio, terrestri octo leucarum itinere, & quidem curribus & carrucis, conuehi deberet; & ipso exercitū hostili, Gallicis ac Britan-

tannicis auxiliis suffulto, & Gallica, Britannica, aliarumque potentium Rerumpublicarum, Principum, ac Statuum pecuniâ collecto inspectante; quis credat, toto illo tempore ne vnum quidem nostrorum comitatum ab illo aut tentatum, aut inuasum? & Mauritium, post militarem tot annorum usum, tot felices expeditiones, tot illustria stratagemata, non semel tum suis, tum Regum sociorum armis, quibus cum potestate præerat, aggeres nostros, & in illis erecta propugnacula, tam latè diffusa patientiaque, aggredi ausum? cumque SPINOLAM paulatim copias colligere, vrbi que ad mouere propiùs cerneret, suæ (qua valebat plurimum) prudentiæ oblitum, de omnibus ad obsidionem tolerandam necessariis rebus vrbi suæ non meliùs prospexisse? & cum omni Batauica solertia, cum omni sua maritima potentia, cum omnibus acutè adiuuentis alibi felicissimè sæpiùs probatis, cum omnibus suis nauibus, cum hîc perfractis, alibi oppositis, aggeribus, ne hilum profecisse? & ore tenus iactatam, sed numquam re tentatam opidi vnus liberationem, Batauis vicenis florenorum millionibus & ampliùs, (ac quidem frustra) stetisse? Mauritium verò, cum sciret in quot menses de comœatu Bredæ esset prospectum, alias interim Regias vrbes, quibus satis prouisum non erat, non tentasse, quò SPINOLAM à Breda auocaret, aut eius
saltem

Saltem copias distraheret? Quis credat, hunc ipsum SPINOLAM, cum vallis & propugnaculis de sufficienti milite prospexisset, cum reliquis Mauritium ac Mauritanos undique communitos, aperto in campo copiis expectare, quin & ad prælium ineundum laceßere ausum fuisse? hunc verò, tot copiis instructum, suis se castris continuisse, ne leui quidem, vt illustre nomen suum quiescendo non obscuraret, velitatione tentatâ? Mira hæc sunt, & propè fidem superatura, nisi passim editis libris omnium in ore ceu certa versarentur.

PELAG. Verè quidem tu hæc; sed scire ex te peruelim, qua Rex rebelles via edomare, sui-que iuris facere possit?

BONAVENT. Viam quidem & modum ignoro, non tamè penitus impossibile id esse duco.

PELAG. Sententiam tuam tantùm audire volo, quemq; commodissimum modum existimes, mihi proponi: cum illum aperiendo, nullum aut honori, aut facultatibus tuis damnatum creaturus, at tibi me quàm deuinctissimum, beneficiiq; huius perpetuò memorem, & quàm potero remuneratorem, redditurus sis.

BONAVENT. Cum tam studiose hoc à me ipse efflagites, liberè candideq; mentem tibi meam aperiam; at magis, vt tibi gratificer, quàm vt quæ dicturus sum, ceu oracula & notatu digna haberi velim. Scias ergo, non aliter hæc à me

me dici, quàm vt tuæ curiositati nostræque necessitudini mœrem geram, cùm noris, nihil esse quod tibi amicorum intimo negem. Aures igitur ad temerarias opiniones has meas arrige, & audaciam meam vni tibi, qui ad hanc me compulisti, imputa.

Primum ergo sibi locum vendicat amor & timor Dei, à quo vno omne descendit bonum, & à cuius invincibili manu omnis expectanda victoria est. Variis hoc tam è veteri, quàm nouo Testamento depromptis exemplis possem confirmare. In nouo quidem Constantini Imper. cum Maxentio & Licinio, Heraclij cum Cosrhoë, Theodosij cum Eugenio, Ioannis Comneni cum Scythis, Henrici Aucupis cum Hungaris, Bodeslai & Ladislai cum Russis, Wenceslai Bohemiæ Ducis cum Radislao; Ramiri, Alfonsi, Ferdinandi Hispaniæ Regum cum Mauris, Belisarij cum Wandalis, Narsetis cum Totila, Cataculi cum Saracenis bellantium; & aliorum plurimorum:

Et non ita pridem FERDINANDI Imp. contra varios exercitus, & infinitas propè copias diuersis sub ducibus collectas, decertantis; & quidem vno simul tempore: Ottomannicas enim ducebat Gabor Bethlinus; Protestantiũ, Iagerendorfius; Calvinianas, Palatinus & rebelles Bohemiæ Ordines in Bohemia; Hungaricas, Hungarus Palatinides, & alij proceres;

alias

alias in Palatinatu Durlachius, alias Brunsvico-Halberstadiensis, alias Mansfeldius: septem inquam exercitus aduersus pauxillam militum manum, quos cùm BAVARIÆ Dux, tum BUCOVOLÆ Comes sub signis, nomine Cæsaris habebant. Quis autem vsque adeò cæcutiat, vt solùm victricem Dei dextrâ, hunc victorem euasisse, hostes verò fusos, & omnem potentiam aduersariam fractam concidisse, non videat? Quisquis ergo FERDINANDVM antè paulò tot copiis hostilibus cinctum, & Hungaria, Bohemia, Silesia, Lusatia, Morauia, Austria quoque sua, & omnibus prouinciis hereditariis pulsum (vt sola propè Vienna illi reliqua esset) viderat; & eum non multò post, pulsus aduersariis, absolutum harum omnium prouinciarum videt dominum constitui; non Dei opt. maximi, suos nunquam deserentis, abiectum erigentis, oppressum eruentis, contemptum & deiectum exaltantis, & aduersus omnem sæculi potentiam in se sperantes protegentis, se inuocantes exaudientis, denique in se confidentes nequam destituentis, magnalia obstupescet, & victricem ac beneficam illius dextram agnoscat? Antiqua miracula priscis è monumentis hinc arcessere haud est necesse, cùm nostri temporis FERDINANDVS omnium Dei mirabilium sit mirabilissimum, summum miraculorum miraculum, potentiae diuinæ speculum, & euidenti-

dentissimum Domini exercituum, contra omnem hominum potentiam, & præter cunctorum huius sæculi sapientium & politicorum opinionem, suos exaltantis exemplum.

At in veteri occurrent tibi Moses, Iosue, Gedeon, Machabæi, David, Iudith, & sexcenti alij, quos tædij & prolixitatis vitandæ causâ non refero; quibus non tam propria industria, robur, animositas, copiæ, quàm Dei nutus & dextra victoriam peperit.

Videbis vice versa, impios & scelestos nunquam non Deo vindici suæ pœnas impietatis dedisse. Tales, olim quidē, Pharao, Antiochus, Sennacherib, Nabuchodonosor, Timotheus, Nicanor, Holofernes, Apollonius, Abimelech, Achab, alij. Post Christi verò tempora, Valens, Zeno, Basiliscus, Anastasius, Heracleon, Phocas, Philippicus, Michael, Maximus, Leontius, Murzyphilus, Andronicus, & alij non pauci Byzantini Imperatores; nec non Cosrhoës, Totila, aliique Reges & bellici Imperatores; quibus, quia in Deum impij, in Diuos iniurij, caro post sua stetit impietas. Et quamvis initio subinde impune habeant, & prosperos expeditionum suarum successus experiantur; ut plurimum tamen cum impiis Impp. Iuliano, & Constantino Copronymo infeliciter & tragicè vitam finiunt.

Quo circa minimè dubito, quin, cum Re-
Dgem

gem nostrum Dei timentē, ac feruentissimum Catholicorum & Catholicæ religionis zelatorem & defensores videam; iusta illius arma Deus ter maximus felicitaturus, atque è contra inimicos fidei dissipaturus, illorū vnionem scissurus, potentiam protriturus, mentem erepturus, astum & artes elusus, audaciam repressurus, vim denique & arma sit euersurus. Vnde si, vitæ correctione præuiâ, vnâ cum Rege, spem omnem & fiduciam in Deo colloce- mus; insignem mox, Deo dante, rerum mutationem, & fortunantem Dei dexteram videbimus: si modò, à parte nostra fecerimus, quidquid humanitus loquendo, facere valemus, nihil inquam negligamus, quæq; ipse nobis contulit subsidia, quâ possumus, adhibeamus. Peccata nostra, quæ per omnem Hispaniam inualere, enormia & magna, fateor, sunt; sed spero vt superioribus hisce diebus nobis euenerit id, quod olim Dauidi, cùm ob præuaricationem, vlticem Domini manum, non hostium suorum furorem, sensit. Etenim ipse, ceu benignus & placabilis Pater, flagitia quidem nostra insolitâ & mirabili illâ aquarum inundatione eluit & expurgauit, sed ab immitibus hostium nostrorum nos manibus liberauit; vnde spero fore, vt eos ceu Absalomum & Achitophelem humiliaturus, ceu Sennacherib dissipaturus, ceu Holofernem pudore repleturus, ceu im-

pium Nicanorem & Iulianum castigaturus sit.

Secundò, necessarium cum primis, discipli- II.
nam & ordinem militarem quàm accuratissi-
mè tueri: hæc enim vbi frigescit & negligitur,
omnis militum perit generositas, animus ac
robur; & in armorum, animositatis, fortitudi-
nis, vigilantia, audacia, honoris & prudentia
locum veniunt ignauia, tædium, mollities, e-
brietas, negligentia, inertia, impudentia; & vir-
tutibus omnigena succedunt vitia. Exemplo
nobis sit miles Romanus contra Iugurtham &
Numantinos, ducibus Albino & Metello, &
idem ducibus Mancino & Scipione eductus.
quantum enim distat ortus ab occasu, tantum
fuit inter illos dum Metellum & Scipionem
duces habebant, & dum Albinum & Mancin-
num, discrimen.

Iam, quid aliud à milite, qui nullâ legum se-
ueritate coërcetur, & disciplinam omnem ne-
scit, speres, quàm latrocinia, rapinas, agrorum
depeculationem, cædes, furta, matronarum ac
virginum oppressionem, & viso eminus hoste
trepidationem, metum, inobedientiam, atque
inde probrosam fugam? Magni sanè duces
semper omnimodis curarunt, militaris vt disci-
plina inter suos quàm exactissimè seruaretur,
cùm maximam victoriae partem ab ea nosset
dependere; & illius econtra neglectum, apud
nullam non gentem potissimam cladium, to-

talis exercituum dispersionis, & regnorum ac
prouinciarum euerfionis, causam extitisse.

Nisi enim militem seueritate coërceas, &
suppliciorum intentandorum metu refrænes,
omnes rurales præ damni metu in fugã ages.
quod vbi fit, de necessariis alimentis quomodo
castris tuis prospicere possis, minimè video,
cùm hæc à rusticis petantur & habeantur ne-
cesse sit. Hinc fiet, vt vel omnis exercitus fame
intereat, vel ad hosti resistendum, arma uè tra-
ctanda impotens reddatur; beneuoli quoque
& amici tui à te tuisque alienentur, hosti verò
faueant, & cùm opus erit, eius partem foueant,
omnium quæ eius scire interest, certiores fa-
cientes; te verò prodant, & quoscumque tuo-
rum tam benè quàm malè valentes, à commi-
litorum turba sequestratos nancisci possunt,
clàm de medio tollant. Quid autem cum re-
fractariis, insolentibus, contumacibus, ducum
iussa explodentibus, & proteruè in ea peccan-
tibus (quales sunt omnes, quos suppliciorum
metus non continet) militibus dux agat? Mori-
gerum, intrepidum, impavidum, & hostes au-
dacter simul & prudenter ad orientem, & antè
mori quàm pedem referre paratum militem
cupis? peccanti ne parcas, delicta singula casti-
ga, nullumque in disciplinam militarem quo-
cumque modo peccatum tibi sit impune.

Sed vt inculpatè & tutò in delinquentes
ani-

animaduertas, in menses singulos addicta stipendia vt soluantur, erit curandum. Castigare enim, & malignè illa numerare, ferinū est, non humanum; bene numerare, ac tum delinquentium rapinas vindicare, dominorum est. nec promeritū miles supplicium recusabit, si menstruum illi exsoluas. quod cū feceris, nullum subterfugiet discrimen, nullum adire verbitur periculum, hostem non formidabit, quin vltro in mortem ruet. Vis ergo disciplinā militarem sacrosanctam & integram, vis castris de omni re necessaria bene prospectum; vis fortem, impavidum, tibiq; in omnibus parentem militem, non contumacem, non refractarium, nulli iussa, ne mortem quidem, detrectantem? debita consuetaq; pendi in menses singulos stipendia persolui curato. tunc enim nihil erit ei graue, cū sibi stipendium soluendum, ac generosè factis præmia, & mercedem meritis certò nouit rependendam. Aurum enim, simul & spes maiorum, mortem facilem, imò dulcem & optabilem faciunt.

Pudeat nos Christianos, Turcis in disciplina & ordine militari concedere. cū enim illorum castra vt plurimum tercentum bellatorum millia contineant; nullus tamen in iis auditur clamor, tumultus, blasphemia, sacrilega verba, nulla denique iurgia; vt quisquis illa videt, Religiosam se familiam intueri putet. Quæ

autem illa interfecant viæ, adeò sunt mundæ, vt ne minimum immunditiæ in illis cernere sit vestigium, quin & humanæ fordes omnes terrâ adobruantur & lateant. Exulant illinc alea, chartæ lusoriæ, ebrietas; at tanta in illis viget sobrietas, vt etiam in generali totius exercitus macello vix viginti iugulatas pecudes venum expositas videas: cùm omnis penè miles ad multos menses vsui futuram annonam, allia, cepas, rapa, cucumeres, raphanos, aliaque id genus olera, sale & aceto condita secum conuehat. siti verò sedandæ sufficit aqua. Duella, digladiationesque numquam, aut rarò admodum, ibi videre est: vnde etiam magni Solimanni tempore, in Welibegum summi inter ceteros Turcas nominis & roboris, quòd se Arssambegum, qui totius exercitus fortissimus & valentissimus habebatur, ad duellum secum ineundum prouocasse palàm iactitaret, Bassæ & præfecti castrenses grauius animaduenterunt, aliquot eum mensibus carceri manciparunt, aliiisque infamiæ apud vniuersum exercitum notis affecere; quasi inexpiabile piaculum foret, cùm tam multi Christiani forent, contra quos vires exerere, & fortitudinis specimen edere posset, Turcam ad certamen prouocasse. Vt verò disciplina hæc melius apud eos constet, & ad hostem impetendum nemo non animetur; non nisi pro meritorum ac virtutum ratione, &

nullo

nullo stirpis nobilitatisve patriæ habito respectu, dignitates conferri solent. Atque hæc est ratio, cur vt plurimum Turcorum primores rusticum, plebeium, aut mechanicum patrem habeant, qui per robur & heroica facinora, paulatim ad amplissimas dignitates & magistratus, prout meritus quisque est, ascenderit. Imò laudi sibi ducunt & honori, plebeio & abiecto sibi ad altius fastigium aditum patuisse. Videre hinc est, quantum nos ab illorum disciplina militari, norma castrensi, in victu potuq; moderatione, continetia, quiete, parentia, prudentia, accurata in dandis bellicis muneribus disquisitione, castrorum munditie, duella ambientium poenis; blasphemiarum, conuitorum, alearum, chartarum, ebrietatis, aliarumque illecebrarum vires destruere natarum proscriptione, absumus & illis concedamus.

Tertiò, vt autem disciplina hæc commodè seruetur, Regiæ pecuniæ prudenter, & non nisi in res necessarias erunt expendendæ. cui rei cum primis vtile futurum arbitror, duplex Regiarum pecuniarum ærarium constitui, cui & duplices custodes præficiantur. Priori eas asseruari vellem, quæ militi præsidario, in bellum necessario, & pugnanti, in stipendium sint exsoluendæ. stipendia autem singulorum, quantum commodè fieri posset, æquari, vt nec huic maius, illi minus persoluator. peditum quoque

omnium nonnisi duos constitui ordines & genera, sclopetarios scilicet & hastarios; & illis eiusdem omnes capacitatis & magnitudinis sclopos, ut glandes omnes quadrent omnibus, dari; hisce verò æqualis longitudinis hastas. utrisque autem menstruè quindenos; equitibus, cuiuscumque demum generis sunt, tricenos (exceptis iis qui aliquo funguntur munere) florenos Brabanticos stipendij loco numerari; idque certò, ne quam miles aliena rapiendi, dux verò delinquentibus ac rapinæ reis necessariò parcendi occasionem habeant. Si nec negentur, nec prorogentur stipendia, non est quòd vllas militum seditiones Rex vereatur. quæ sanè in Belgio aut amissarum vrbium ac regionum, aut non relatæ de hoste, cum referri commodè potuisset, victoriæ causa potissima fuere. Sic Ziricseam, Goesam, & Tolam, simul & in quibus singulæ sitæ sunt insulas amisimus, atque earum incolas ad indignationem, & à Rege suo auersionem concitauimus. His quoque Frisiæ totius, & aliorum plurimorū opidorum & arcium, à quibus totius rei salus & incolumitas dependebat, amissio ascribenda. Sic & primariæ Hollandiæ ciuitates, ob malignè numeratum præsidario & castrensi militi stipendium, Regi sunt ereptæ, & hosti se submittere coactæ. Itaque iam pridem pacificum Belgij totius imperiū Rex noster habuisset, si, quod debebatur

in menses, militi exsolutum fuisse. Cuius rei mecum testes esse queunt, qui iam inde à tumultuum initio bellū tractarunt & viderunt.

Alterum dein ærarium, alio sub præfecto, eas contineat pecunias, quæ in honorarias quorundam pensiones, & occultas impensas annuè expendendæ sunt; in eos nimirū, qui post longa & multa Regi præstita obsequia, tum ob decrepitā ætatem, tum ob vulnera & detruncata membra, bello posthac inutiles esse deprehenduntur. Inde quoque petantur donaria, quæ variis de causis, tum bello, tum domi bene merentibus, aut etiam è priuato erga quempiam affectu, Reges pro solita & innata sibi munificentia erogare consueuere. Hinc quoque deproment tam occultas, quàm notas, in loca sacra & egenos, eleëmofynas, & necessariam in splendorē superuacuum, oblectamenta, palatiorum hortorumque Regionum structuram, & alios id genus vsus pecuniam. At si vtrique ærario locupletando prouentus non sufficiant, secundum tantisper quiescat, & primo succurrat, donec vberior nummorum sit prouentus, qui necessarium ærario vtrique sanguinem & succum subministret.

Quartò, cum primis vtile erit, nulli militum, **IV.** aut propter generis splendorem, aut etiam parentum propriamque virtutem ac merita, stipendia adaugere. Pro meritis quis virtute suâ

maiora est, ad altiorem dignioremque gradum euehatur, è gregario milite Signifer, è Signifero Centurio, è Centurione Tribunus (Sergantum Maiorè vocamus) è Tribuno Chiliarcha & Colonellus cōstituatur. Ita fiet, vt in digniore gradu positus auctius habeat stipendium, cum vnà cum dignitatibus crescant stipendia, quibus hæc annexa sunt. Etenim ob priuata amicorum merita, alienam commendationem, generis claritudinē, aliaque de causa, stipendia alicui adaugere; vt plurimum ignauiae, inertiae, inuidiae, cōtumaciae, & murmurationum multarum causa esse solet: cum, qui amicis & Procerum commendatione destituuntur, se iacere obscuros, nec promoueri altiùs; ineptissimos verò, ignauissimos & inertissimos quosque stipendio donari vident ampliore. & (quod deterius) hos non tam promeritis, & bene factis quàm muneribus & pōtibus aureis ad illa viam sibi sternere, & quidem adhuc imberbes & adolescentes; se verò & ætate & meritis graues negligi, neque vllam sui apud duces rationem haberi. Hinc belli in ipsis nascitur incuria, concidit animus, exolefcit audacia, & ardor omnis intepefcit.

V. Quintò, non antè ad magistratus aut dignitates castrenses promoueri vllos velim, quàm triennio quadriennioque gregarium militem egerint; neminem ad Centurionis munus assumi,

mi, qui Vexilliferi partes non implevit; neminem ad Chiliarchiam vel legionis præfecturam, qui Centurionatu probè functus non fuerit. Aliis enim quæ imperabit, qui recens ab aula, aut ludo litterario? armorum peritus quo pacto erit, qui numquam hostilem vidit ensem? quo urbem modo obsideat, qui nulli obsidio interfuit, nec eius pars vlla fuit? armatos adoriatur hostes, qui arma hæctenus nulla gessit? prudentèrne ac sapienter quid armatis imperabit, qui nullius armati armatus iussum vquam excepit? Vnde efficio, hanc belli inexpertorum ad castrensia munia euectionem, certissimam totius exercitus, atque ad cò regnorum, pestem esse & interitum.

An non temerarius & fatuus ille audiet, qui quam nec didicit, nec vquam vidit, artem docere & exercere præsumet? qui domos ædificare; calceos, vestes, naues parare, pingere, agros colere; qui nullum in fabrilis, sutoria, sartoria, naupegia, pictoria & agricultura habuit magistrum? Næ longè stultius, atque etiam damnosius est, aliquod armorum imperito, & tironi nupero, in bello munus concedi. Quid? Reges ac Principes tanti momenti negotia, à quibus regionum ac regnorum salus aut iactura non rarò dependet, rerum imperitis palatinulis, imò penè pueris, committere? vicennis aut octodecennis adolescens militibus quomodo
 . impe-

imperet, qui numquam arma tractauit, aut castra coràm inspexit? Omitto, hacce in exercitatorum tironum promotione, veteranis omnibus animum concidere ac frangi, simul & spem emergendi adimi. Cordati proinde ac prudentis Principis erit, in castrensibus muneribus conferendis, non tam generis splendorem, amicorum commendationem, naturæ dotes, quàm armorum peritiam, exercitia & vsum, generositatem, virtutem, priora facinora & merita suorum intueri.

Sic ad Imperium orbis, vilissimos & abiectissimos quosque, etiam de triuio, peruenisse prisca historiarum monumenta testantur. Ælius Pertinax libertino natus est patre: Macrini parentes qui fuerint nescitur: Maximinus ab ouibus ad Imperium ascendit, Pupienus ab incude paterna, Philippus à latrocinio, Aurelius ab aratro; Diocletianus è seruis prognatus: Maximianus, agricolam; Valentinianus & Valens, funarium; Iustinus bubulcum & deinde carpentarium; Iustinianus, porcarium, patres agnoscunt: Mauricius antè notarium egerat: Basilus Macedo parentes ignorauit, vtpote bello captus & in seruum venundatus: Michaëlis Calaphatæ pater nauibus piceandis victū compararat. Et hos omnes aut Roma, aut Bizantium Imperatores vidit. Romulus inclytæ gentis parens & auctor, parentem quem habuerit,

buerit, ipse nesciuit; Tullus Hostilius in agresti patristugurio primùm lucem aspexit; Seruium Tullium serua mater genuit & vberè lactauit. Atque ad eò potissimam Rom. Imperatorum partem ex infima plebe natam, armis, virtute & robore ad Imperium venisse notissimū est.

Et certè, quisquis in re bellica, præter virtutem & armorum peritiam atque vsum, aliud quid spectat, seipsum ac sua omnia certissimo semper discrimini exponit. Vnius quippe ductoris aut Centurionis, tam peditis quàm equitis, fuga reliquorum omnium conciliat fugam. Testis Gemblacensis conflictus, in quo Centurio equestris, nescio qua de causa, in fugam se coniiciens, alterum; hic tertium & reliquos omnes, in fugam pellexit: quam fugam conspicati pedites, ita etiam se fugiendo distraxerunt, denuo vt recolligi & coalescere non poterint. atque hæc vnica, illustris illius victoriæ, quam exiguâ militum manu, præter spem omnium, Ioannes Austriacus retulit, post Deum fuit causa. Quæ cladis apud Neoportum & fugæ nostrorum fuerit causa, norunt illi, qui post insignem peditatus nostri victoriam, fugientem ac cedentem turpiter equitatum conspexerunt. Paria, in omnium gentium historiis, exempla non pauca occurrunt.

Sextò, optarem, omnes turmæ pedestres, cuiuscumque demum sint gentis, non pauciores

trecen-

VI.

trecentismilites complecterentur; equestres, non pauciores ducentis. Regio hinc ærario plurimum emolumentum accedet: sic enim non modica Præfectorum copia Rex carebit, in quos non parua pecuniæ Regiæ portio infunditur & effunditur. Si enim singulis legionum præfectis (Colonellos vocant) cuiuscumque sint nationis, tria militum millia assignentur, & vnicuique Centurioni ac Capitaneo trecenti; incredibile, quantum per hoc Regio ærario sit accessurum.

VII. Septimò, nulla omnino legio exauctoretur vel emori sinatur, nisi militum numerum minui expedierit, aut necesse fuerit. Nam veteres turmas exauctorare, & nouas instituere, quid aliud est, quàm duplici & non necessaria impensa Regem grauari, & peritorum, vtilium, veteranorum in locum, imperitos inutileſq; tirones, ingenti cum dispendio sufficere? si qua fortè legio notabiliter decreuerit, nouis (quod factum haud difficile) capitibus erit instauranda, & suæ restituenda integritati.

Adhæc expedire censeo, nulli vt Centuriones, Vexilliferi, aut aliis castrensibus muneribus fungentes, emeriti censeantur, vel (vt dicunt vulgò) reformentur; sed tam diu suum quisque munus fungatur, quo ad usque per virtutem ac merita dignus iudicetur, qui ad altius fastigium & dignitatem euehatur. Etenim per hanc

hanc munerum réformationem immensùm crescunt stipendia, & pecuniæ plurimum in perpaucis capitibus effunditur; cùm his emeritis eadem stipendia numerentur, quæ, dum mererentur, quod profectò cum primis noxium est, pecuniarum vorago, & ærarij ærugo.

Meritus quis est munere suo priuari? suo quoque meritis est priuari stipendio. inutilis redditus quis, diutius ut operam suam Regi præstet? (quod rarissimum est) de honesto ei prospiciatur, pro meritorum pensatione, ad alimoniam stipendio. Atque hanc omnibus cuiusvis gentis militibus, tum ad æmulationem tollendam, tum quòd Regis hoc interfit, concedi prærogativam velim. Rationi quippe consentaneum est, ut qui vni Regi merentur, etiam parientur, quò maiore vnione & concordia, animis maioribus, suam Regi operam navent. Etenim vni concessa, alteri negata, prærogativa, evidens odij & invidiæ seminarium est. Si enim neque pro meritis, animo cadunt; & fiet non rarò, ut in necessitate destituant quos sibi immeritò præpositos vident. Scio non deesse rationes, quibus vna gens alteri, quoad emeritationem, præponenda videatur: sed, re omnem in partem librata, optarem omnes eodem sub Rege merentes nationes, in stipendiis, prærogatiuis, & emeritatione æquari.

Octavò, perutile quoque foret, electiui militis, VIII.

litis, sacramento Regi non adstricti, sed patriæ stipendiis militantis, cohortes adaugerentur: Flandria senas, Brabantia totidem, Transmonsana, Limburgensis, Falcoburgensis ditio ternas; Gelria ternas, & Transisalanix vicinus ager binas aleret; trecenta porro capita cohors quæque complecteretur. Quòd enim hi capti, auro (vt alij milites solent) irredimibiles sint; hinc pro vita tuenda pugnant acrius, hosti terrore sunt, eiusque excursiones nimium quantum remorantur, quin imò plus ei damni inferunt. denique sunt in proposita militia constantiores, probè gnari aut moriendum sibi, aut vincendum; medium nihil dari. addit hoc animos, adauget audaciam; & dictu incredibile, ad quæ non stratagemata, & generositatem adigat desperatio. Quod verò illis persolendum erit stipendium, nec non reliqua necessaria impedia, ex hostili forsitan agro posset peti. hæctenus enim is (cùm tamen facillima nostris ad eum pateat accessio) grassationem, capturam, rapinam & depeculationem nostratum, menstruâ pagatim ac vicatim solutâ pecuniâ non redemit; adeò vt cuique electiui militis ductori quidam hostium assignandi sint pagi, è quibus is menstruum militi suo stipendium, per modum contributionis, educere posset.

IX.

Nonò, numerum eorum qui in castris à rationibus sunt, calamoque rem agunt, minuen-

dam

dum censeo. Eorum ergo qui nunc præfunt, nec non ærarij Regij præfectorum, tertia, imò & quarta, ad vniuerso exercitui commodè satisfaciendum, pars nimis quàm satis foret. Octo Commissarij, lustrationi militari præfecti, etiam plus quàm satis essent, ad vbiuis lustrationi præsidendum. E qua numeri imminutione tam horum, quàm illorum, ærario Regio maxima fieret accessio; præsertim si ad ea munia assumerentur viri quorū virtus & probitas antè probata foret, vitæ integri, ab omni munerum & auri acceptione remotissimi, quorum vitæ ratio inculpabilis & supra omnem maledicorum linguam, quiq̃ue nullam iniustitiæ aut alterius grauioris flagitij notam aut contraxere, aut in illius vniquam suspicionem incidere, boni denique apud vnumquemque nominis & famæ, & in quibusne momus quidem, quod reprehēdat inueniat. Quales non deerunt, si sua benemeritis præmia non desint. Qui si vel in minimo suis defuisse partibus & æquitati comperiantur, grauitè, sine vlla indulgentia aut dissimulatione, cuiuscumque demum gentis, status, conditionis sint, castigentur; nullus autem habeat impune, delatori verò sua stet merces & honorarium.

Decimò, vt intolerabili propè sumptu, quem X. tolerauit hætenus, Regem exoneremus, non incommodum aut inconsultum foret, (& fieri

commodè posset) si, quæ Regi adhuc parent in Belgio prouinciæ, è suis ipsæ quos habent prouentibus, omnibus omnium ciuitatum, castellorum, arcium, propugnaculorum præsidarijs stipendia persoluerent. Sed hac seruata ratione. Primò, vt vnaquæque ante omnia nosset prouincia, quænam ad se præsidia spectarent, & sui oneris essent. Secundò, ipsæmet per delegatos & deputatos suos, necessariã in stipendia menstrua pecuniam numerarent & mitterent. Tertiò, nemini obolum dare tenerentur, quàm re ipsa militantibus, & operã præstantibus. Quod certè prouincijs adeò non erit graue (cùm omnes vbiuis locorũ præsidarij vix vndecim hominum millia expleant) vt etiam vltra præsidarios hos, simul bis mille equites Regio in exercitu alere possent, quibus per delegatos suos menstruatim stipendia persoluant.

Vt autem aliquod prouinciæ & prouinciales hoc in onere subsidiũ sentiant, & annui earum prouentus incrementum; certè non abs re erit si suæ iurisdictioni addictorum pagorum titulos & dominia Rex, in auctione plus offerentibus velut in pignus addicat. E qua oppignoratione quantum annuè auri redigendum sit, vix quisquam credat. Etenim in prouincijs Regiũ imperium etiamnum agnoscentibus, supra quinque pagorum millia censentur: quorum millia tria ad Regem spectant. horũ si is solum

titu-

titulum varijs oppignorare velit, certè vniuscuiusque titulus quadringentos annuatim florenos (æquatione pagorū facta, cū hic pauciores, plures ille daturus sit) haud dubiè pendet; quorum summa capitalis & fors ad vigesimum nummum reducta, non nisi ad octo florenorum millia perueniet. Annuus autem omnium titulorum oppignoratorum prouentus duodecies centena florenorum millia efficiet. In pagorum numero si fortè errarim, parum refert: etenim certus eorum haberi numerus nullo negotio potest. Adhæc, si non titulum tantū ac nomen, sed & iura & iurisdictionem, pagorum in pignus dare Rex vellet, longè sanè plura, incredibili annuorū suorum prouentuum cum incremento, inde conficeret: cū iam propè omnis cunctorum illius pagorum reditus, in ministrorum, curatorum, receptorumque stipendia, aliosque sumptus depereat & euanescat; vt aperire me puderet & euulgare, quàm, ultra necessarias impensas, parum in le ad ærarium Regium deueniat.

Neque verò hæc pagorum oppignoratio Regis magnitudini & nominibus quidquam adimit aut deterit; neque enim is vlla à pagis cognomina aut titulos vsurpat. Quin & hos rursus sibi ac iuri suo arrogare poterit, cū annuo illo prouentu, quem hæc oppignoratio illi pendit, carere lubebit. Interea temporis

proventus & reditus suos immensum augebit: vt, cum hodie per annos singulos, omnibus necessarijs sumptibus deductis, nonnisi vnum recipiat, per oppignorationem hanc quinquaginta, imò centum & amplius, sine vlllo omnino onere & impendio, annuatim percepturus sit. Spondere tamen nolim, ex vnoquoque ei pago tantum quantum dixi, prouenturum; sed ex hoc pauciora, ex illo plura, pro loci situ, commodis, & magnitudine. Et esto, nonnisi mediam horum partem reciperet, prouentus tamen ille modernum quinquaginta & amplius partibus excederet.

Possent præterea sylvarum, calaminaris lapidis fodinarum, salinarum, & aliorum Regionum iurium redemptiones, carioris aestimari & inaugeri. Quæ vniuersa, ærarij onera mirè subleuabunt, & militarium stipendiorum numerationi magno futura sunt subsidio.

XI. Vndecimò, non inutile foret, si præter præsidarios suo quadraginta peditum, & quatuor equitum millia, Rex ære in Belgio aleret, eisq; menstruatim addictum stipendium penderet. Non graue id ei aut incommodum erit, si (quod n. 4. seruandum præscripsi) nulli quidquam præter consuetum stipendiũ eroget, idq; omnibus æquale; si nulli stipendium adaugeat, nulli denique nisi arma tractanti & re ipsa militanti, id soluat. Hoc ego exercitu sperem, Regem quidquid

quid bello volet effecturum, quoslibet aduersarios edomiturum, ac vicinis Principibus ita terrori futurum, vt illum armis suis nec impetere, nec peſterrere auſuri ſint: neque eum hoſti animum ac vires futuras, huic vt ſeſe exercitui, dūmodo prudens & peritus armorum dux ei cum imperio præficiatur, opponat. Sex enim & quadraginta armatorū millia, menſtrūè ſtipendiata, quid non perfringant aut edoment; ſi præſertim ſeuerè & ſine vlla in delictis conuiuentia, militaris diſciplina ſeruetur?

Duodecimò, ſi fortè Regi, poſt tot annorum **XII.** bellum, poſt ducentos & amplius auri milliones huic inſumptos, graue ſit tantum ære ſuo exercitū alere; aliam tibi, qua ſine vllò ærarij ſui grauamine aut imminutione, non dico quatuor & quadraginta, ſed centum & plura, militū millia in aciem producat & ſuſtineat, rationem ſuggeram. Regna illius omnia, Hiſpaniam, Luſitaniam, ſolis Occidui & Orientis Indiam, Neapolim, Siciliam, Mediolanum, & alias prouincias tibi propone: in his ſupra ducenta locorum & oppidorum, in quibus centū familiæ cenſeantur, millia reperia. Horum locorum ſingulis ſi, præter ordinaria Regi pendi ſolita vectigalia, vnius, aut etiam mediij, militis ſtipendium perſoluendū aſſignes; pluſquam ducenta, ad minimum vltra centum, armatorū millia, ſub ſignis habebis. Vt taceam, etiam in hiſce regnis pluri-

rima locorum millia reperiri, quæ centum familias non numerent. his ergo erit medium militis vnus stipendium, vel tertia, aut etiam quarta pars, iuxta domorum aut familiarum numerum, assignandum. Non, quasi copiosa & opulenta, plurimorumque incolarum ciuitas, non plus contributura sit, quam vix centum familias recensens pagus; sed vt, pro familiarum multitudine, loca singula viginti militum, decem, sex, quatuor, vnus, dimidij, aut etiam minus, stipendiũ contribuunt. Et spondere ausim, Regem centum quinquaginta, imò etiam ducenta, nullo suo impendio, militum millia sacramento sibi deuincta habiturum.

Nec nimius aut fidem excedens cuiquam hic militum videri numerus debet, cum Ferdinandi III. Regis tempore, Hispanicarum prouinciarum non maxima, Bætica, ducenta & amplius opida, & vltra centum pagorum millia numerarit. Etsi non ignorem numerum hunc iam satis imminutum esse; hinc tamen haud ægrè colligas, quanta extra Belgicas prouincias, per omnia Regis nostri dicto parentia regna & regiones, cogi multitudo queat. imò, si penitiùs & accuratiùs rem inspicias, me in minuendo potiùs, quam exaggerando peccasse comperies. Ac non ita pridem à probatæ fidei viro mihi significatum est, in solo Castellæ regno plusquam octoginta baptisteriorum millia censer;

Madritum tamen pro vno dumtaxat baptisterio numerando. Equo ipse colligas, quàm multa in Lusitania, Aragonia, Catalaunia, Valentia, Nauarra, Sardinia, Corsica, Balearibus, Neapoli, Sicilia, Mediolano, & vtraque in India numerari queant. Ex vnoquoque autem baptisterio stipendium in militem vnum, aut sanè medium tantùm, educito; & videbis quàm potentem Hispanica regna, sine vllò Regij ærarij incommodo, exercitum sint productura.

Neque verò id mihi persuadeo Regijs subditis vsque adeò graue futurum: bonâ enim locorum & familiarum omnium in itâ distributione ac diuisione, ad illius sanè stipendia nonnisi exiguum quid domus vnaquæque, ac ne sentiens quidem, erogabit. Neque etiam perpetuum id onus futurum; sed bello finito habebit finem. Quæ quo commodiùs, minoreque incolarum cum sensu peragantur, possit, Rege annuente, modicum & tolerabile in vnoquoque loco vectigal constitui, ijs potissimùm è rebus colligendum, quæ ad aduenas & peregrinos potius, quàm locorum incolas pertineant; aut, si indigenæ grauandi, ita modicum addi grauenam, vt qui illud pendit se ne pendere quidem sentiat. Neque etiam omnem hunc militem, vno simul tempore colligi aliùe necesse est; sed pro rei bellique necessitate plures paucioresue. Vt, si nonnisi quâdragenis aut quin-

quagenis Rex bellatorū millibus indigeat, horum stipendia vnicuique regno aut prouinciæ possent, pro cuiusque potentia, aut familiarum multitudine, persoluenda æqualiter designari.

Posset & alio modo hæc stipendiorum persolutorum ratio iniri: nimirum vt Castella Vetus, dena; Noua itidem, dena; India Castellanae detectionis & iuris, dena; Lusitania cum sua India, duodena; Aragonia, octona; Valentia, terrena; Catalaunia, dena; Bætica, quindena; Neapolitanum regnum, duodena; Siculū, septena; Mediolanensis Ducatus, octona; Cantabria, Nauarra, Galæcia iunctim, nouena; Granatense & Murcianum regnum, quatuor; Mediterranei maris & Oceani insulæ, etiam quatuor; Belgicæ prouinciæ Regiæ, sexdecim peditum millia alant. Equitatus illa è gente & prouincia petatur, que lectissimos submittere equites consuevit; quos quæ dabit, ei peditum minor numerus assignabitur. mille porro equitum, binis peditum & quingentis æquualebit, aut circiter.

Quain re quædã necessariò velim obseruari.

Primum, vt vnaquæque prouincia præscriptum sibi militem colligat & conscribat.

Secundum, si quæ prouincia tot in militiam capita è suis indigenis emittere nequeat, reliquos in supplementum aliena è prouincia eam colligere fas sit.

Tertium, omnes imperium & dignitatem
castren-

castrensem habentes ex ea assumantur gente quæ stipendium persoluit; tametsi fortè miles, quòd indigenæ non suppetant, sit ex aliena.

Quartum, vnumquodque regnum aut prouincia, militi sub ductoribus suis agenti, per delegatum & designatum aliquem, à se ad hoc muneris sigillatim assumptum, stipendium adnumeret.

Quintum, isthæc militum conscriptio, non nisi necessitate fiat exigente, & cum eam cuique Rex prouinciæ imponet.

Sextum, pro necessitatis ratione maior aut minor numerus conscribatur. maior siquidem, bello varijs simul in prouincijs exorto (putà in Italia & Belgio) quàm dum in sola Italia, militum copia requiritur. Tum etiam maior, cum tria aut quatuor regna & prouincias Regias belli flamma corripuit.

Septimum, bello aliqua in prouincia excitato, miles in alijs, pro necessitatis magnitudine, prouincijs conscribatur. ad cuius conscriptionem & solutionem quæq; suam, iuxta assignatum priùs vnicuique numerum, symbolam conferat.

Octauum, vt in omni armorum motu & bello, præter eas quas prouincia bello ardens colligere copias iubetur, triginta peditum, & quatuor equitū millia, prouinciarum à bello immunitum stipendio, ad Regij iuris tuitionem, con-

scribantur; vnaquaq; pro numero antè singulis indicto, ad triginta hæc quatuor millia concurrente. Si verò quadragenis, aut quinquagenis millibus, aut etiam pluribus Rex (quòd fortè maior sit necessitas) egeat, tot ei singulis tunc indicere milites liceat, quot ad hoc periculum auertendum opus habeat.

Neque recens id inuentum est. etenim idem olim Augustum Imp. factitasse, Rom. loquuntur historiæ: cùm enim à Marcomannis bello peteretur, nec militi conscribendo publicum ærarium sufficeret; pop. Romanus, pro facultatum ratione, militem vnum, aut duos, aut etiam plures, suo quique ære conscriptum ei submiserunt. quo vltro neo populi subsidio Marcomannis subactis, Rom. Imperium ab instante Augustus ruina vindicauit.

XIII. Decimò tertio, cùm omne hostium robur & potentia mercimonijs contineatur, rebelliumque prouinciarum opes è negotiorum & merciorum tractatione potissimum proueniant; ante omnia, & quàm maximè necessariū censeo, omnem illis negotiandi viam præcludere & succidere. sic enim fiet, vt omnes sibi neruos præcidi existiment. Iam cùm belli neruus sit pecunia, & sine hac illud omnino geri nequeat; sequitur, omni ab hoste abacto commercio, & qui ex illo sequitur prouentu, tolli quoque vnicam eius qua militi satisfaciat, rationem. Notifi-

finum adhæc, omne illius commercium in mari, & varijs per Europã fluminibus potissimum agitari. Huic ergo nervos si incidere velit Rex, maris & fluminum vsus ei auferat, & eneruis concidet. Fiet hoc Primò , si fluminum, quæ Regij iuris sunt, & à Regijs propugnaculis insidentur, vsus ei adimat; & imprimis Scaldis, quo Antuerpiam & aliò sua conuehit, & alia euehit; Mosæ, quo Traiectum & Venlonam; Rheni denique, quo Rinbercam & aliò.

Secundò, Visurgim & Albim primaria Germaniæ flumina, aut per se, aut per Cæsarem, qui illorum varijs in locis potestatem habet, illi occludat. hacque ratione, omne eicum Germanis commercium, à quo potissima annuorum eius prouentuum pars dependet, præscindetur. Ipsa denique cū Gallis negotiatio aut eripi, aut periculosa admodū reddi poterit, per eã quam Flãdrico in littore Rex instructã habebit classẽ.

Quæ vt sine villo Regij ærarij sensu parari & adornari queat, aliquot tibi hîc rationes modosque proponam, quæ si introduci & locum obtinere permittantur, incredibilem pecuniæ vim (quæ ad naues necessarias instruendas, & alias in amissarum locum sufficiendas requiritur) procreabunt.

Primò, omnes, cuiuscumque demum conditionis sunt, tabule instrumentaue, stipulationũ, donationum, emptionum, venditionum, societatum,

tatum, &c. quæ coram Secretarijs, Grapharijs, Tabellionibus, Scabinis, aut alijs quibuslibet magistratibus fiunt, in quibus florenorum centum semel res agitur, decem stuferos pendant; in quibus plus mille florenorum res agitur, viginti simul indicatur, nullum illorum instrumentorum ratum ac legitimum fore, quod Regio non fuerit sigillo, hinc in vsum sigillatim cuso, munitum ac signatum. quod valoris munimen habere qui vellet, præscripto id ære redimere deberet. Quæ consuetudo tum apud aduersarios nostros, tum alijs etiam in prouincijs & regnis locum tenet. Sin hæc ratio minùs arriserit, Batauorum in hoc ritum sequi licebit. apud hos namque minus instrumentorum, in quibus tricenùm florenorum res agitur, sigillum, duobus; eorum quæ ad usque ducentos florenos perueniunt, tribus; quæ ad sexcentos, quatuor; quæ inde ad mille, sex; testamentorum denique & codicillorum, octo stuferis redimitur. Hæc autem ratio stipulantes minùs grauaret, & in praxi foret benignior.

Secundò, quotquot alteri litem, in qua de centum aut circiter florenis controuertitur, intentare volent, tres priùs quàm in iudicio à quoquam audiantur, & causam agant, florenos ei qui singulis in opidis & pagis hunc in vsum constituetur, tamquam mulctæ nomine pendant; lite iam peracta ei accensendos, qui causa

ceciderit. si verò centum florenos controuersia excedat, actor antè quàm tribunal adeat, pro singulis centum florenis tres exponet, quos aut ipse de suo dabit, si causa cadat; aut ei reddet reus, si contra eum iudicatum fuerit: nisi fortè lite iam finitâ, iudex expensas eius compensatione quadam censeret moderandas: tunc enim victor tertiam vnâ, succumbens verò duas alteras mulctæ partes soluere deberet.

Tertiò, quisquis perpetuam ac nonnisi cum vita terminandam dignitatem, annuè supra quadringentos florenos ei reddentem, aut à Belgarum Principe, aut Regis ipsius auctoritate posthac accipiet, mediam vnus anni prouentus, ad nauium harum impensam & subsidium, partem conferat. quod ad dignitatè aut munus aliquod aspirantibus neutiquâ graue censeo fore. & numquam (scio) deerunt, qui huiusmodi munera libenter, esto hoc cum grauamine, etiam cum gratiarum actione sunt admissuri. imò spondere ausim, etiam totum anni vnus prouentum, quò munera quibus inhiant consequantur, Regi eos non illubenter cessuros, tum vt gratos se pro accepto munere ostendant, tum vt patriæ incolumitati hac ratione consulant, & in classis suæ structuram suppetias Regi ferant. Immensa certè, ob maximam huiusmodi munerum & dignitatum his in prouincijs copiam, auri vis hinc redigetur; & aduersus hoc

onus

onus meritò nemo occlamet aut contradicat. Idem tam in Hispania quàm in alijs regnis ac prouincijs suis vt vsurparetur, posset Rex indicere. Incredible hinc Regis ærario & prouentui accederet incrementum, nullum verò subditis eius onus aut damnum. Vt vel hic solus prouentus, si per omnia illius regna & terras hoc locū obtineret, duas & plures ingentes in mari classes, certo cum stipendio menstruo, adornare posset.

Quartò, posset & chartis lusorijs, duorum triumue stufetorum; pari alearum, vnius grauamen imponi. Quod quamuis satis enorme videatur, perexiguum tamen est, si damna hisce è ludis prouenientia considerentur. Huc accedit, quòd nec chartæ, nec aleæ vllatenus ad hominis sint salutem vitamq; aut necessariæ, aut vtilis. Imò tributum hoc forsan efficiet, vt multi damnosas has recreationes, & perniciosos ludos missos faciant. Neq; nouiter hoc inuentum est, cùm Reges alij hoc ludi genus etiam multò grauiori onere grauarint.

Quintò, margaritæ & gemmæ, vt adaman-tes, pyropi, & aliæ id genus, si quinquagenis florenis veneant, florenum pendant; si centum, duos; & sic vlteriùs, crescente pretio, crescat onus, quòd vendens æquè atque emptor inter se partiantur. Ab eo tamen eæ immunes sint gemmæ & vniones, quæ in templorum orna-
tum

tum & Dei honorem cedent. Hoc autem onus nemini, credo, importunum aut molestum erit, cum gemmæ & margaritæ vix ad aliud quid conferant, quàm ad inane minimeque necessarium hominum ornamentum: qui tamen, ob exiguum hoc grauamen, vanam sese ornandi insigniendi que consuetudinem minimè deponent. Pluris scilicet sua illis est vanitas, quàm vt tantilli oneris euitandi causa, eâ carere velint.

Sextò, expediens quoque foret, omnium aurum & argentum filamentis serico superinductum, tenui aliqua pensuncula grauari; vnicuique inquam auri argentiue vnciæ, pro eiusdem pretij & valoris diuersitate, stufferum vnum atque alterum tributi nomine imponi. Onus hoc plebeij non sentient, sed soli opulentiores, quos tamen id ab auro argentoque emendo minimè deterrebit. Idem & in alijs pluribus, minimè necessarijs rebus, quarum apud locupletes dumtaxat vsus est, vsurpari possent: eas semper excipiendo, quæ cultui templorum & diuino obsequio adhibebuntur.

Septimò, vnaquæque vnius camini domus, in Regio imperio parentibus locis sita, quinque quotannis stufferos pendat; duorum caminorum, decem; quatuor, florenum; senum, sesquiflorenum; octo, duos; & quæ eos excedunt, tres. Quam hostis taxam velut æquo benigniorem censens, cuique camino florenum imposuit.

Vel

Vel quarumlibet ædium , per iuratos rerum æstimatores , pretia pensentur; itaque domus mille florenos valens, ducentefimum, aut centefimum saltem, quotannis persoluat. Quod aliàs factum non rarò: anno namq; MD.LXXXIV. septingentefimum, anno MD.LXXX. quingentefimum, anno MD.LXXVI. trecentefimum, anno MD.LXX. centefimum, annis MD.LXVII, LXXI. & alijs vicefimum; imò annis LXXVII. LXXXI. LXXXIII. decimum, domorum ad valorem taxatarum, nummum tributi nomine datum fuisse constat. Et esset hoc onus inter conductorem & locatorem dispertiendum: in eius quoque partem aliquam veniant, quibus domus illæ ad annum censum hypothecatæ sunt, quò ipsum per plures distinctum & deriuatum minus oneret.

Octauò , singulæ agrorum mensuræ ternos quotannis stuferos exsoluant, à quibus nulli, siue Ecclesiasticorum, siue sæcularium, agri excipiendi , quodcumque exemptionis priuilegium aut prætextum in contrarium opponât. Neque verò perpetuum , id onus futurum est, sed non nisi quamdiu bellum durabit: illo enim finito, finietur. Scio fore, vt proceribus & Ecclesiasticis nonnullis non vsque adeò gratum id accidat ; at viso, quod hinc consequetur emolumento , & incredibili reip. Belgicæ totius bono, nullus dubito, quin oneri huic quàm li-

gentissimè sint subscripturi , quò tandem aliquando belli huius ciuilib finem videamus: quem profectò visuri sumus numquam, nisi maris imperium occupemus ; quod his, & alijs id genus, modis haud æquè parabitur. Vnde in spem venio, fore vt Ecclesiastici & Præsules Religiosi huic sint oneri non inuiti assensuri , cùm videant quod per bellum suis in prouentibus & redditibus patiantur dispendium, & quod, illo sublato, in iisdem sperare debeant compendiū.

Confundunt nos hostes & rebelles Bataui, apud quos non ita pridem domorum singulorum possessores septimum , & agrorum quintum , ad reip. & communitatis bonum tuitionemque nummum sese persoluturos libenter sponponderunt. cuius oneris hoc anno collectionem (si modò vniuersæ sine vlla exceptione prouinciæ in ipsum consentiant) septem florenorū millionibus permulti parati sūt redimere.

Certè si Belgium Regium eo in reip. bonum zelo ferretur, quo Bataui rebelles in suæ, dum septimum domorum, & quintum agrorum æstimatorum nummum pendunt, ad cuius solutionem, æquatis partibus, & possessor, & conductor , & qui è domo agroque redditum percipiunt, concurrunt; è duplici hoc gratuito donatio supra vicenos florenorum milliones percipere Rex posset, cùm è tribus Belgij partibus ferè duæ Regio imperio pareant. Non quòd

domos & agros ad septimum quintumque, Batauorum ritu, nummum taxari quotannis velim aut consulam. Absit: quamquam peroptandum foret, vt eius, quod illi, nos dimidium, è domibus inquam quartumdecimum, agris verò decimum, penderemus. Itaque supra decem florenorum milliones parari, ex ijsque centum nauium classis necessarijs omnibus instrui, & stipendiari posset. Ac tametsi hæc domorum & agrorum pensio dimidio foret minor, & quinque tantum florenum milliones inde conficerentur, quinquagenum tamen nauium classis haud difficulter inde adornari valeret: quæ ad freti Britannici & Flandrici angustias ab incurfu hostili tuendas & occludendas fortasse, nimis quàm sufficeret.

Si nostrarum prouinciarum incolæ, ad decem stuferos, per singula capita quotannis pendendos, induci possent, florenorum millionem facilè hinc conficeremus. Etenim si verum sit, supra octingenties mille familias in Belgio numerari, & quinquies mille Belgio Regio attribui; vnicuique familiæ quinque capitibus assignatis, facilè duæ myriades, & quinquies millia hominum, in eo censebuntur. quorum singuli (solos pauperes excipiendo) si capitatim decem stuferos pendant, millionem florenorum facilè Regi suo dabunt.

Si verò & Hispania (quæ, Batauicâ subdu-

Etione, octuplo plus agri continet, quàm Belgium vniuersum) si Neapolitanum & Siculum regna, Sardinia, Mediolanum, aliæque Regi parentes prouinciæ gratuita hac, è domibus agris, hominum capitibus soluenda pensione suo velent Regi gratificari; quantum hinc annuè auri & pecuniæ colligi posset, esto mediam tantum eius quod indico, oneris partem subirent!

Potentiam suam Hispania ignorat. Si enim Germania vix supra centum triginta & tres agrorum *gemeten* (quarum mensurarum tres iugerum Hispanicum efficiunt) milliones, Gallia vix centum ac viginti sex, Italia vix septem & septuaginta, Anglia vix sexaginta milliones contineat; sola Hispania, in Europa (vtriusque Indiæ iura sub ea non comprehendendo) supra centenos septuagenos mensurarum illarum milliones, si Batauo calculatori credimus, complectetur. Vt autem demus, ex his triginta milliones inutiles & inferaces esse, restabunt adhuc centum & quadraginta satui idonei. quamquam fatendum sit, soli Hispaniæ, alijs quas in Europa possidet, prouincijs ei non annumeratis, ab hoc calculatore non nisi centum & duodeviginti *gemeten* milliones consignari. Qui soli, etiamsi externos per Europam sparsos agros non connumeremus, & tertiam eorum partem ut infrugiferam à dicto numero detrahamus, ad ingentem classem parandam abunde suffi-

cient. Etenim si singulis mensuris ex duo de octoginta illis millionibus, medijs regalis onus imponamus, facile nouem florenorum milliones coaceruabimus. Si deinde & domus dimidium regalem pendere iubeamus, non minorem, credo, pecuniæ vim educemus. Esto verò, & domos, & agrorum mensuras, non nisi quadrante regalis grauemus, certè tenue hoc grauamen vtrisque redactum, etiam supra nouem florenorum milliones quotannis pariet. In quod si & alia regna, & prouinciæ, quæ Hispani iuris per Europam sunt, & facile septem & quadraginta mensurarum dictarum milliones explent, consentirent, & tum vnaqueque mensura non nisi medio regali grauetur; ad sex florenorum milliones circiter is census ascendet: vt nihil interim dicam de ædibus, quæ non minorem dabunt. Sin quadrantem dumtaxat regalis, tum agri, tum ædes contribuant; tamen sex florenorū milliones etiam hoc vix sensibile onus pariet. Quibus si dein nouem illos Hispanici agri & domorum milliones accenseamus, quindecim efficiemus, ædibus & mensuris agrorum singulis, non nisi regalis quadrantem pendentibus. Si verò per vniuersas Regis ditiones, agri & ædes singulæ dimidium regalem pēdere vellent, tricenos minimū argenti milliones vtraque hæc pensio quotannis in Regium ærarium inferret; si regalem integrum, supra sexagenos. Et quid, quæso,

quæso, id est, si, in quod Zelandicæ insulæ imperrimè consensere, onus intueamur; cùm singulas agrorum mensuras sex florenorum pensione grauari permisere? Iam, cùm in illis vicies mille & ducentæ huiusmodi mensuræ sint, proventus hic totidem libras Flandricas peperit. vt interim nihil dicam de septimo nummo, quem omnes quas Insulæ hæ continent ædes, ad pretium taxatæ pependerit.

An verò ea quam dixi, ægrorum magnitudo & capacitas ex fide sit, spondere non ausim; neque enim ex ea descriptione, vel laudem capto, vel ob eam sugillari volo. Si quid in ea peccatum sit, Batauo supputatori, qui eam anno sæculi superioris xc. Hermanni Ioan. Mulleri typis Amsterodami euulgauit, imputari velim: illius enim vestigia hîc potissimùm sum secutus.

Nonò, posset etiam semel, & non ampliùs, centesimus è singulis domibus, valore earumdem pensitato, nummus exigî; ea tamen conditione, vt quæque ciuitas redactam inde pecuniam fructuosis & vtilibus hypothecis applicare teneretur: simul etiam in se reciperet, omnes iurisdictionis suæ domos ab incendij damno immunes præstare, & si quam ignis fortè corripet, publico eam ære restaurare, & ei quam ante incēdium habuerat, integritati & nitore restituere. Quod nulli non longè erit acceptissimum, cùm tantilla pecuniola rei suæ à confla-

grationis periculo cauere , & indemnitatem posset præstare. Idem & rure singulos per pagos obtinere locum posset. Quod verò ea pecunia annuè pareret fœnus, in nauium esset paraturam & stipendia, belli necessitate exigente, conuertendum: ea verò cessante, ex fœnerario illo prouentu annuus census adaugendus, summo opidorum & locorum cum compendio. Imò, bello iam prorsus sublato, ex huiusmodi censuum prouentu & aceremento , ipsum æs capitale , ea intentione ab incolis locorum expensum , non incommodè poterit dissolui , vt tamen interim vrbes & loca ædes incendio absumptas & deiectas reparare teneantur.

Hæc, aliaque multò intolerabiliora grauamina per sæpè sunt ab hoste vsurpata hætenus, & etiamnum vsurpantur. Adeò vt Regi subditæ prouinciæ nullam de vllò onere conquerendi occasionem habeant, cùm in bona, pia, iusta causa conferunt id, quod hostiles in mala, impia, iniqua, non illubenter, toties iam tribuerunt, & etiam hodie læti contribuunt; non è domibus solùm, sed & vniuersis possessionibus immobilibus pro taxatione à magistratibus ad rerum pretium ac valorem facta. Par certè est, Regias prouincias non minorem in vera & Apostolica religione promouenda , ac patriæ salute & incolumitate quærenda , zelum & studium ostendere, quàm hostis in falsa fide , &

noxia

noxia sua libertate tuenda constabilienda ué libenter & sine vlla repugnātia indies ostendit.

Quæ omnia si per prouincias executioni mādentur, & exactè seruentur, fiet, vt omne in mari commercium securè tutoq; exerceatur, nec ab hostilibus nauibus interturbetur; omnisquā patet regio mirum in modum locupletetur; omne mercimoniorum & opificiorum genus ad obediētes Regi prouincias ex hostilibus traducatur; denique summo Rex grauamine exoneretur, hosti verò omnis penè lucranda materia & occasio præcidatur.

Quis hoc prouincialibus graue fore dicat, cum tam exiguo, & propè nullo, & quem ne sentiant quidem, censu centuplū sint lucraturi?

Ab hoc autem onere nullus, quocumque tandem colore & specie exemptionem prætendat, eximendus esset; non palatini, non Consiliarij, ne quidem aurei Velleris Equites; soli illi, qui sub Mendicantibus Ordinibus censentur, & palàm pauperes. Heri quoque & heræ pro famulis capitatim impositum censum pendere deberent, ita tamen vt ex addicta in annum mercede illis nihil propterea decederet.

Neque verò singula hæc re ipsa executioni mandanda sunt; sed vel simul omnia, vel potior illorum pars, prout reip. expedire Rex iudicabit, & prout maiorem aut minorem subditorum erga eadem propensionem, pro tem-

poris oportunitate, & rei periculo ac necessitate videbit.

Optarem porro, naues hæc bellicas in maritimis Flandriæ opidis stationem habere, vt omne rebellium cum Gallia & Britannia commercium & negotiationem, quantum fieri potest, disturbent & frustrentur.

Ceterùm isthæc nauium communibus provincialium sumptibus parandarum ratio nuperum non est inuentum ; sed iam olim etiam apud Romanos rerum dominos vsurpata, cùm singulæ, pro potentia & opum ratione, prouinciæ suo classem ære instruerent, fouerent, & per quæstores quæque suos mensura stipendia adnumerarent. Hæ verò naues numerosissimam certè constituebant classem, qua orbis sibi imperiũ pop. Romanus vindicauit, ac si quam harum aut tempestate mergi, aut ab hoste intercipi, aut alio incommodo perire contigisset; illius mox loco aliam prouincia, cuius nauis perierat, sumptu suo sufficiebat ; vt nec nauium vniquam numerus imminueretur, nec maritima victoris populi potentia decresceret.

Eadem & apud nos iniri posset ratio, si quæ iam antè commemorata sunt onera, aut pars illorum, vsu introducantur. Verùm ita, vt singulis in prouincijs denominati quidam & designati, prouenientem & nascentem hinc pecuniam, aut per se ipsi colligant, aut publicani
qui-

quidam perfoluto annuatim ære, damno emolumento ué suo eam redimant : vt pro maiore minore ué è grauaminibus illis prouentu in nauium illa instructionem & stipendium conuertatur. Vnde sex, octo, decē, aut etiam plures, habita prouētuum ratione, quotānis Brabātia naues emittere, & rebus omnibus necessarijs mēstruè instruere posset. Deinde vt redactū inde æs non in alias incideret manus, quàm eorum quos prouincia quælibet huic singillatim muneris præfecisset, & menstruum epibatarum & sociorum naualiū stipendium curare ac soluere uoluisset. Quod vt curarent impigrius ac diligentius, suæ cuique prouinciæ essent naues assignandæ, vt nosset quænam ad se spectarent & sui iuris essent. Sic enim maiore eas sollicitudine tamquam proprias curarent, eo quæ libentius de stipendio & rebus omnibus necessarijs prospicerent, & si quam fortè casu quopiam perire contingeret, eius in locum aliam sufficerent. Nullum tamen aliud in eas ius aut imperium haberent, quàm menstrua eis stipendia, necessaria instrumenta, com meatum, & alimoniam curare: vt sua Regi, eius quæ Gubernatori, & summo maris Præfecto, in hanc communi patriæ auro adornatam classē absoluta plena quæ maneat potestas, eam quò, quando, quemadmodum uoluerit, emittendi, augendi, minuendi, & quæ, quibus expedire iudicabit,

bit, quosque promeritos censebit, supplicia ac præmia persoluedi: nullo alio prouincijs singulis tam in naues, quàm socios nauales & epibatatas, relicto iure, quàm quòd illarum curæ cum nauium instructio, tum stipendij numeratio committetur. quæ è suo ad hoc muneris corpore viros quosdam seligent, qui simul rationes ei, à qua delegabuntur, & cuius personam repræsentant, prouinciæ reddere tenebuntur.

XIV. Decimò quartò, mirè ad rem faceret, si Rex, quò aliquam Belgicis suis prouincijs locupletandi & lucri comparandi materiam suggere-
ret, mercatoriam quamdam viginti, aut plurimum etiam, nauium societatem erigi permitte-
ret. in quarum instructionem varij promiscuè, tam Ecclesiastici quàm sæculares, tam nobiles quàm plebeij, ac potissimum mercatores, vltro-
neè & sponte symbolam conferrent; & pro impensæ & contributionis ratione, optati quisque lucri particeps fieret.

Vt autem in hanc quisque societatem sortem libentiùs conferat, necesse eam foret quibusdam à Rege priuilegijs & immunitatibus donari. Atque in primis, vt omnes hisce nauibus impositæ merces, tam ex Hispania in Belgium, quàm è Belgio in Hispaniam vehendæ, vltiori inquisitioni non subiacerent.

Secundò, hæ tam euectæ quàm inuectæ, è

consuetis regi pendi vectigalibus minus (videlicet è quatuor partibus tres tantum) persolueret, quàm quæ alijs nauibus ad societatem hanc non spectantibus imponerentur. Quæ vectigalium detractio adeò ærarium Regium & proventus non imminuet, vt insigniter etiam sit adauctura. Hinc enim consequetur Primò, vt plures longè vtrò citroque merces inuehendæ euehendæue sint. Secundò, Hispanæ merces in Galliam, Britanniam, Germaniam, & alias prouincias minore sint copia exportadæ. illa quippe regna & prouinciæ, quò huius vilitatis pretij aliquam ad se partem deriuent, è Belgio potius, vt duobus, aut etiam vno, in centum minoris eas emant, quàm ex Hispania has petent. Vnde maximum Regiorum vectigaliũ & portuorum consequetur augmentũ. etenim cum ex emptis in Hispania, indeque in Galliam, Britanniam, Germaniam, & alias regiones sibi non parentes auehendis, mercibus non nisi vnicum, in euectione, Rex vectigal percipere soleat; ex omnibus Belgium petituris duplicatum id percipiet; primum in Hispania cum exportabuntur, alterum in Belgio cum importabuntur. Vtque res exemplo notior fiat, fingamus Hispanas merces, cum inde aliò exportantur, duodecim in centum pendere. ex omnibus ergo quæ in Galliam, Angliam, Germaniam, & alia loca auehantur, non nisi semel duodecim in

centū Rex recipiet: inuectæ enim in terras quæ illi non parent, quidquã vt ei pendant, non est quod exspectet. at ex ijs quæ ex Hispania in Belgicas emittuntur prouincias, bis portorium percipit, primum in Hispania, alterum in portibus Belgicis. Ac licet è duodena illa parte non nisi nouenam percepturus esset; ob duplex tamen iam vectigal, duodeviginti in centum illi cedent, cum è mercibus in alieni iuris terras exsportandis non nisi duodecim. Iam cum merces, aliò auehi solitæ, in Belgium sint, quò imminutionem illam vectigalis sentiant, auehendæ; fiet, vt Regio ærario, ob geminatum vectigal, multū hac ratione accedat. Gallis quoque, Anglis, Germanis compendiosius erit, Hispanienses merces è Belgicis portibus & emporijs auehere, per solutis hinc vectigalis loco decem aut vndecim in centum, quàm in Hispania duodecim; partim ob hoc quod dixi compendium, partim quòd regnis illis commodius multò fit, illas è Belgio quàm Hispania petere, sumptu quoque & periculo minori.

Tertiò, vt omnes Hispanas merces, in Galliam, Angliam & Germaniam auehendas, nouo ultra consueta & prisca vectigalia, Rex onerare grauet, alia inquam quinque in centum illas pendere iuberet; à nouo autem hoc onere exciperet illas, quæ ex Hispania in Belgium Regium dictæ societatis nauibus importarentur.

tur. Erit hoc dictæ societati cum primis lucrosum, & in causa, vt quæ ex Hispanicis opus habebunt exteri, è Belgio petitura sint, quò grauiamen hoc vel totum, vel in parte effugiant. Neque insolitum ac nouum hoc est, nec etiam exteris graue aut insolens poterit videri; cùm & alij Reges & Principes, quoties eis visum fuerit, & expedire iudicauerint, suorum regnorum merces ad aliorum Principum prouincias conuehi solitas, nouis tributis grauare pro more habeant, nemine aduersus illa reclamante, aut ipsos iniustitiæ damnante; quòd Reges ac Principes ius habeant domi suæ nata, & ad alienos auhenda, cùm placuerit, grauandi.

Quartò, vt omnia opera mechanica, quæ in Regio Belgio aut modò fiunt, aut olim fieri solita erant, at modò in rebellibus, aut extra Regium imperium sitis locis fiunt, prohiberentur, capitis pœnâ inuehenti propositâ; nulla verò alia permitterentur, quàm quæ in Regio Belgio facta, dictæ societatis nauibus uehantur. Vnde fiet Primò, vt hostis aut tota, aut potissima opificiorum ac manualium operum negotiatione priuandus, ideoque plusquam octoginta familiarum millia, hisce operibus tantum victitantia, Hollandiam desertura sint, omni propè horum operum ad exteros auhitione, hoc dicto Regio, exclusâ aut prohibitâ. Erit hoc in causa, cur annuus rebellium pro-

provinciarum proventus incredibile passurus sit detrimentum & immutationem. huic enim mechanicis & opificibus, qui numero plurimi, migrare & alias sedes querere compulsi, non modica proventus Hollandicorum, qui è rerum comestibilium & consumptibiliu' emptione & usu colliguntur (in quibus tamen annui eorum proventus pars potissima sita est) portio annuatim deperibit. Hoc autem Regium edictum non est quod exteræ provinciæ & regna carpant, cum alia id genus edicta decretaque apud ipsas etiam in usu sint. Sic enim Angloru' Rex omnem externam lanam, stannum, plumbum, Francorum, diuersa exterorum opera, atque in primis adamantes sculptos & politos, in regna sua inferri vetant.

Utque propius rem tangamus, & ad particularia descendamus, prohibere & excludere Rex possit, 1. Omnes eos pannos laneos nigros & albos, quos vocat *Hollantsche saeyen*, Hispano vocabulo *Xergas*, vel *Anascotes*: qui Leydis aut Delfis ut plurimum conficiuntur, cum Honshotanorum, Brugensium & Iprensium merces ea sit propria. 2. Telas lineas, tum albas, easque partim subtiles, & arte complicatas & constipatas, partim spissiores in longum expositas, ac diductas; tum etiam crudas & naturales, nec soli expositas; quas Harlemium potissimum suppeditat, cum tamen apud Siluedu-

censes,

centes, Gandenses, Endouientes, & alios non minore industriâ & arte parentur. 3. Omnia mapparum & mantilium linearum floribus intertextis genera, Cortracensium opus & artem. 4. Telas gossipinas albas, quas Brugenses submittere solent. 5. Varia Antuerpiensium opera, putà omnigenos pãnos sericos, floridos, holosericos villosos, damascenos, & alios id genus; alios item è lino & serico, alios è serico & lana diuersimodè, cum floribus & sine floribus opere phrygio textos; rasos alios, alios non rasos; alios auro falso in speciem intertexto (quos propriè dicunt *smallekens van garen, sude ende vals chgoudt, boeren-kassien, garen damaskens, ghenopte, buratten*; vel *telillas de hilo, dichas de seda, y con oro falso, telillas de borlilla, o motillas, cassates de hilo, damasquillos de hilo, fileyles de todas suertes*.) item aciculas, acus, vncinulos, æreas & ferreas zonarum fibulas, lineas omnis coloris ligulas, demque omnis coloris filum lincũ. 6. Tapetia, quibus texendis Bruxellenses, Antuerpienses, Aldenardenses, & Angianenses excellunt. 7. Eos pannos laneos, quos *cangeanten, baracanen, pluymkens, ghefigureerde trÿpen*; aut *lanillas negras y de color, baracanes ò alborno ses, telillas de morte, tripillas terciopeladas*, vocitant; quos, ve proprios, sibi Insulenses & Tornacenses vendicât. 8. Filum candidum & sole dealbatum; hoc sibi Gandenses. 9. Tibialia lanca, varijs è filamen-

tis sine stamine & scapo texta, & alias id genus vestes, vt interulas, & foccos pedales, quæ Bruxella & Tornaco peti solent. 10. Omne filamētum lineum textū, quod Bruxellis & Siluæducis parari textique consuevit. 11. Texturam muliebrem & puellarem, tam è lino quàm serico textam (nomine *breynaet*, vel *punteria*) & alias id genus minutias, quæ in varijs Belgij Regijlocis ac ciuitatibus confici solent: denique omnia manualia opera, quæ hisce in prouincijs aut olim fieri solebāt, aut etiam modò fieri possent. 12. Pannos illos laneos leuidensos (quos *baeyen*, vel *bayettas* vocant) quos iam Anglia in copia submittit, & olim Poperingæ locisque vicinis incomparabili compendio parabantur, & quorum in Lusitaniam, indeque in Indiam, multa millia submittuntur.

Secundò, Regijs in Belgio prouincijs hac ratione insigne accedet compendium & emolumentum, tum ob innumeram operarum multitudinem, quæ vndiquaque ad hasce prouincias, quò solita sibi arte victum comparēt, confluent (quod rerum comestibilium venditioni, & in ea annuis nostris prouentibus, tantum adferet accrementum, quantum isthæc opificiorum ablatio Høllandicis pariet decrēmētum;) tum etiam, quòd omnia hæc opera, per societatis huius naues, non magno molimine alias in regiones distrahenda sint. è quo ad prouincias
hasce

hæc Regem adhuc agnoscentes non contem-
nendum deriuabitur lucrum.

Porro ad pericula, quæ à mari & tempesta-
tibus, atque à piratis imminebunt, auertenda (in
quo potissima sita difficultas est) minimùm
quadraginta aut quinquaginta præsi-
diarum, optimeque ad bellum instructas naues,
freto, per quod solum enauigare hostis potest, neces-
sariò oportebit insistere, ipsiusque ibi excursio-
nes impedire. Etenim fieri posset, vt tres qua-
tuorue naues, pretiosis tum ex Hispania, tum
Belgio petitis, mercibus onustæ in hostiles
myoparones inciderent; quarum amissio duo-
decim aut quindecim centenis florenorum
millibus vix pensaretur, irreparabili societatis
huius cum damno, & incredibili hostium com-
pendio. Superiore anno satis id ipsum in An-
glis experti sumus. Vt hæc ergo pericula eui-
tentur, plures in freto naues & milites, quàm
hostis, Rex habeat oportet, tam ad omnem, vel
partem saltem, negotiationem Hollandorum
cum Gallis & Anglis disturbandam, quàm ad
nauibus hisce socialibus securitatem & præsi-
dium præstandum.

Non me fugit, quod ab ærea Hispanorum
pecunia (*quartos* vocant) societas hæc accipere
damnum queat. mercibus enim Belgicis in Hi-
spaniam, vt ibi venundentur, appulsis, & ar-
gentæ pecuniæ defectu, æreâ diuenditis; se-

quitur, vendentem, si aureâ vel argenteâ sibi solui velit, aut quinquaginta in centum perdere debere (quod malum vt euitet, necesse habebit merces suas dimidio plus grauare; quod in graue plebeculæ dispendium cedit:) aut, si æream recipere non abnuat, quâ dein cum argentea commutet, eum, quò foenus illud collybisticum euadat, merces suas antequâ distrahat, grauare; aut, si æreâ suâ alias Hispanienses emere cupiat, putâ oleum, salem, vinum, & alias huiusmodi ibi natas, has ideo illum empturum carioris, quòd pretium illarû æreâ sit persoluturus. Hispanienses enim venditor tantum suas grauât merces, quanto æs argento est vilis & pretij minoris. vnde cum hæc in Belgium inuehet, emptorem vicissim eas grauare oportebit, ne quod in ijs detrimentum accipiat. Quod nimis quàm graue onus est. imò, nisi aliqua æreæ huiusce pecuniæ Hispaniâ proscribendæ in eatur ratio, fiet breui, vt, quod ex permutatione apud nummularium æris in argentum sequitur dispendium, ad centesimû in centum adscendat. Misera sanè res, à qua totalis regni opulentissimi ruina dependet. Etea nostra est cæcitas, vt malum in quo versamur, minimè videamus, & nos vtrò in pecuniarias hæc voragines præcipites demus; aut simplicitas & vefania, argentum vt æri postponamus; aut arrogãtia, vt toties nobis proposita remedia

vfur-

vfurpare nolimus; aut denique tam iurati patriæ sumus hostes, & singulares iuratissimorum hostium nostrorum amici, vt dextrâ illorum propinatum aconitum vini instar sapidissimi obbibamus, totali patriæ nostræ cum destructione & interitu, & orbis ludibriô, vt qui aurum omne & argentum à nobis proscribimus, quò æra redimamus; & quotquot Europâ sunt gentes auro nostro diuitamus, quò ipsi ad inopiam redigamur. Itane nos cæcutire ac desipere, & non videre, omnium nos gentium hac ratione ludibrium fieri & opprobrium? Nupera & inopina illa aquarum nos inundatio mirè afflixit; turbauit quoque, non immeritò, inexpectata illa Anglorum in agrum nostrum suscepta expedito; hinc totâ Hispaniâ concitamur, & identidem arma procudimus. & iure merito: neque enim vlla in hac re diligentia & vigilantia esse nimia potest. Et interim æreo hoc diluuiò libenter, & vltro, obrui gaudemus, & per vniuersum regnum nostrum æra spargimus, decuplo nocentius paritura damnum, quàm decem Anglicanæ Batavæque classes.

Oggeres mihi fortè, artis nō esse, verbis malum indicare ac patefacere; at pretium operæ facturū, & bene de Hispania vniuersa meriturū illum, qui commoda eius pellēdi remedia suggeret. Non deerunt, credo, Hispaniæ nostræ, ad noxiam & æruginosam hanc æræ monetæ

pestem, suo è corpore perpetuò & irreuocabi-
liter proscribendam media. Itaque vt ad rem
veniamus, hæc (vt mihi quidem militi videtur)
iniri posset ratio eius aut prorsus eliminandæ,
ad pristinum valorem reducendæ.

Primò, Rege iubente, simul & semel, sic vt
nemini reclamare liceat, ad veterem ipsa æsti-
mationem & pretium suum reducatur, tamquã
si vno vehementiori opiato, vna posi bene an-
timoniata, aut magna rhabarbari copia semel
hausta, malum vniuersum semel de ægri cor-
pore pelleretur. Quod licet permultis graue
foret, cùm triginta penè milliones in ærea illa
moneta Hispania continere dicatur; non tamè
omnibus & singulis. Plebs enim rarò pecunio-
sa est, & vix opes in arca coaceruat: opulenti
porro & locupletes iacturæ huic. quæcumque
sit, ferendæ sunt, ne uè illis adeò grauis hæc ac-
cidet. vt vix centum regalium hinc singulos
iacturam putem facturos. Quid, obsecro, hæc
sunt, vt propter eam totius regni bono incolu-
mitatiq; consuli negligatur? Diluuium quod-
dam esse crede, quod, sicut nuper aliquot so-
lùm prouincias, iã vniuersam quã patet, Hispa-
niam inundet. Neque verò prorsus suo æs pre-
tio decidet, sed debitum retinebit, si ad eam
normam & modulum redigatur, quam olim
FERDINANDI Magni, CAROLI V. & PHILIP-
PI II. Regum temporibus habuit. sicut enim,
quod

quod tunc *ochauo* dicebatur, & binis valebat marauedinis, modò *quarto* vocatur, & quaternis valet marauedinis; ita quod modò *quarto* dicimus, tunc rursus *ochauo* nominaretur, & iam nō quatuor, at binos tantum marauedinos valeret. & quod olim *quarto* appellabamus, quatuorque marauedinis æquiualebat, ac iam dicitur *quartillo*, & octo appenditur marauedinis; iterum pristinum nomen *quarto* recuperaret, & quatuor marauedinos complecteretur. Et quamquam damnum hoc non nemo quindecim auri millionibus æstimet; tamen, quòd ipsum per totam Hispaniam in tot capita & priuatos possessores sit dispersiendū, hinc id vix à quoquam percipietur, & nemini non ob commune reip. bonum erit tolerabile. Et sanè nefas est, vt quisquis illius salutis & communis incolumitatis est amans, tantillum subire detrimentum detrectet; in re præsertim, à qua totius regni bonum & fortuna dependent; cū necessitate exigente, eius causā quisque facultates, sanguinem & vitam exponere teneatur; quanto potius exiguam quamdam subire iacturam, quòd perniciem extremam & interitum ipsum à patriæ ceruicibus propulset.

Secundò, publico edicto proposito, quidquid totā Hispaniā auri argentiue signati est, ad ærarium, monetariaeue officinas suas Rex curet deportari: grauique proposta poena caueat, ne

vllam, quacumque è caussa quis auream argenteamue pecuniam in quamcumque demū rem expendat, quæ speciali Regio signo, hanc solā in rem statuto, signata non fuerit. quo signo accuso, cuique sua illata restituenda pecunia erit, regalem, è quatuor & triginta quibus nūc estimatur, ad octo & triginta, aut etiam quadraginta, maravedinos augēdo; & reliqua pecunia omni ad augmentū hoc, pro pretij diuersitate & valore, reducta; ea tamē lege, vt quicumque ob accusum regium signum ad auctam pecuniam recipit, tantum æreæ pecuniæ, Regio ærario, aut monetæ Regiæ præfectis numeret, quantum augmenti aut æstimationis, ex accusa Regia nota, pecuniæ suæ accreuit. Equa re nulli quidquam decedet, itaque paulatim omnem pecuniam æream sui Rex iuris faciet: quā dein, non sine vbere fructu, ad veterem sub Ferdinando Magno eiusque successoribus Regibus, vsitatam æstimationem, aut etiam inferiorem deducere poterit. Iam cogitet quisque & subducatur in genere, quot per totam Hispaniam regalium milliones, tum auri, tum argēti, apud quoslibet reperire fit; & videbit, omnem propè æream pecuniam hac ratione in Regium ærarium illatum iri.

Æri verò huic in potestatem suam iam reducto, peculiarem notam & signum Regium imprimi curet, quo constet, illud ad veterē esse æsti-

æstimationem deductū. Hac verò pecunia sic signata, emat ab ijs, qui aurea argenteaue carēt, æream non signatam quam habent: exempli gratia, duobus quartis signatis (qui ratione signi huius ad ochauum deducti erūt) quartum vnum non signatum redimendo: itaque breui omne æs ad pristinum valorem, damno subditorum nullo, suoque nullo Rex reducet.

Quòd si fortè cuipiã graue videatur, Regio ærario illatam pecuniam, & ratione noui signi adauctam, dominis suis reddi; iubeat Rex vniuersam regni sui pecuniam ad officinas suas monetarias toto regno sparsas deferri, cudiq; ex illa auream argenteamue, variij valoris & æstimationis, pecuniam nouam, cuius pretium supra prius consuetum inaugeat: adeò vt quod antè quatuor ac triginta maravedinos, nunc octo & triginta, vel etiam quadraginta valeat. Fecit id sæculi sui Principum prudentissimus Archidux ALBERTVS in Belgio, cum in omni propè genere auream argenteamq; pecuniam non sine insigni emolumento, nomine suo signatam cudi curauit. Feceruntque idem non vno loco Principes Regesque, qui nouam cusam pecuniam, eadem manente materiã, auxerunt; aut prioris pecuniæ pondus aut materiã minuerunt; aut meliorem in paullo deterio-rem, lucro suo maximo, commutarūt. Reddat

rat, tot nimirum maravedinos quot receperat: ex lucro verò, quod per hoc æstimationis incrementum pecuniæ accessit, æream aliorum redimat: quam in potestatem suam iam redactam ad antiquum valorem restituat, signo aliquo & indicio Regio adpresso, ex quo omnibus liqueat, eam nō pluris valere. ita vt *quarto*, quod nunc quatuor valet & continet maravedinos, dein non nisi *ochauo* æquivalet, & duos tantum maravedinos valore suo contineat.

Sin durum videatur, omnes ad auream argenteamue pecuniam suam ad monetarias officinas Regias deferendam compellere, possent omnibus deferentibus in singulos regales, bini maravedini in lucrum dari, vt eius possessores hac emolumentum spe ad eam deferendam invitarentur. E qua pecunia, vti dictum, aurea argenteaue noua cudi posset, regalem ad quadragenos maravedinos augendo, aut (quod in idem recidit) in singulis regalibus materiæ valorem ad sex maravedinos imminuendo. Atque hac ratione non tantum nullum Hispania pateretur damnum, sed quotquot auream argenteamue pecuniam ad Regium ærarium deferrent, ipsam etiam cum lucro reportarēt. Idem etiam lucrum assignari posset aurum argentumue non cufum, ad Regias officinas monetarias, quò pecunia inde cudatur, deferentibus. quæ

res non leuem ærario accessionem addet.

Quòd si graue hoc alicui augmentū videatur, is meminerit , in regnis ac prouincijs exteris, regales qui in illis cuduntur, sex, quinque, aut minimum quatuor, marauedinis , quoad argenti valorem, Hispanicis inferiores esse; & Hispanicos in vero valore suo sex, quinque, vel ad minimū quatuor marauedinis, exteris meliores ac probatiores esse. Vt proinde nemo meritò mirari aut offendi debeat, si ad aliorū regnorum & prouinciarum pecuniæ valorem Rex deducat suam.

Tertiò, posset Rex Hispaniâ vniuersâ , ab omnibus centesimum æstimationis omnium ædium ac terrarū, in ærea pecunia pretio nunc vsitato, exigere; aut, quod optandum magis, ab vnaquaque per Hispaniam domo, regalem vnum, à singulis etiam terræ mensuris, quas in Belgio *ghemeten* vocant; (è quibus tres efficiunt iugerum Hispanicum) medium regalem, ærea pecunia persoluendum deponere. quæ res magnam æreæ pecuniæ in Regium ærarium partem traducet , si vera sunt quæ Bataui scribūt, reperiri in Hispania huiusmodi mensurarum terræ milliones octodecim supra centum , quæ iugerūm milliones minimum triginta & nouem efficiunt. Quare constituta , ex hoc medio regali è terris & agris collecto, Rex supra quatuordecim florenorum

milliones facilè colligeret: regalis verò è singulis colligendus domibus, secundùm Batauicam subductionem, quatuordecim milliones longè superaret. quo fieret, vt longè maxima æreæ pecuniæ pars, in qua regales & suprâ recensiti medijs regales numerandi forent, sine cuiuspiam graui damno, ad Regium ærarium deueniret. ac licèt suprâ memoratæ terrarum mensuræ tertia, imò parte media infra Batauicum calculum essent, magna tamen æreæ pecuniæ pars Regias in manus incideret.

Vt verò certius ad felicem æreæ pecuniæ eliminationem deueniatur, posset Rex à singulis, qui nec in ædibus, nec in agris quid proprii possident, medium regalem in ære numerandum exigere, pauperibus exceptis. A singulis etiam nouè in posterum intentandis litibus regales duos: à contractibus & instrumentis tabellionalibus singulis, qui centum regales excedunt, regalem medium in singulos centenos regales. atque hæc omnia in ærea pecunia numeranda præscribi deberent. Et quia duo postrema futuri magis, quàm præsentis sunt temporis, possent illa singulis in opidis locisq; locanda exponi, & præsentis pecunia redimi. Denique si ne quidem hæc ad omnem æream pecuniam ad Regium ærarium transferendam sufficiant, posset Rex singulis per vniuersam Hispaniam equis, mulis, asinis, tauris, bobus, vaccis,

vaccis, ouibus, similibusque, quartum vnum, id est quatuor maravedinos, in ære numerandos vt tributum imponere. Quæ res, licet perexigua sit, non exiguam tamen æream pecuniam ad Regium ærarium transmittet.

Erunt qui putabunt ab Ecclesiasticis non leuem hîc difficultatem mouendam. at ego mihi persuadeo, in onere ad eò tenui, nullam illos iustam querimoniam habituros occasione, cum ex æræ grauis pretij, pecuniæ eliminatione, prouentuum suorum annuorum non leue percepturi sint incrementum: nam cum hos in ærea pecunia longè supra valorem & pretium suum naturale inaucta, recipere cogantur; aut è frumenti, olei, vini, lanarum, aliorumque prouentuum suorum per venditionem distractione, præter æream, aliam pecuniam nõ colligant, fit vt, si illam cum aurea argenteaue velint commutare, vix mediam modernæ æstimationis æræ pecuniæ partem consequantur. quæ damna, ære ad pristinum valorem reuocato, euitabunt, integrosque prouentus suos in aurea argenteaue pecunia sine vllò dispendio recipient. quod vt fiat, meritò aliquid de suo semel contribuent, præsertim cum quod daturi sunt, longè sit pretio emolumentum. quod accepturi sunt, inferius. Et sanè non minora ab Ecclesiasticis, quàm sæcularibus, pro regni totius incolumitate expectanda sunt, maximè cum

cùm quidquid isti dignitatis munerisque possident, à Regia ferè munificentia & manu possideant. Nec sine insigni ingratitude nota, Regi benefactori suo tantillam videntur rem posse denegare, à qua ingentia totti regno in extrema propè necessitate constituto accessura sunt compendia. Adedò vt quisquis rem hanc in dubium vocare vellet, grauem, meâ sententiâ, Ecclesiastico Hispanico nomini notam esset iniustus.

Ac licet vnaquæque iugeri pars tertia tantum quadrante regalis oneraretur, ex hac tamè re supra septem florenorum Rex milliones cõsequeretur. adde his septem milliones ex quadrante regalis ex ædibus colligendo, inuenies ex vtroque hoc onere argenti milliones quatuordecim. Iunge aliũ regalis quadrantẽ singulis, qui quinque minimum in quaque familia sunt, hominibus imponendum, & reperies florenorum milliones facilè triginta. Quibus si quatuordecim illos, quorum iam memini, iunxeris, quatuor supra quadraginta florenũm milliones conficies. Adhæc è nouè intentandis litibus, & contractibus corã tabelione conficiendis, pecuniâque è recensitis pecoribus & armentis redigenda, non leuis etiam pecunia corradetur. Vt proinde in spẽ veniam, his sex capitibus, æs omne ad Regias breui manus deuenturum.

Neque

Neque verò graue hoc meritò Hispaniæ videri debet, cū Bataui nuperrimè Ordinibus suis, ædium æstimatarum nummum septimum, agrorum verò quintum concesserint. Et Zelandi diebus his superioribus, in singulas agrorum suorū mensuras (quæ tertiam iugeri partē statuunt) sex florenos passi sint imponi. E qua concessione viginti supra ducena librarum Flandricarum millia Ordines colligent; cū Zelandi viginti ac ducenties mille mensuras agrorum numeret. Indignum sanè foret, Hispaniam in optima causa, regalem, aut dimidium, aut quadrantem eius, in singulas id genus terræ mensuras negare, cū Zelandi in pessima, pro singulis mensuris quatuor & viginti regales, volentes lubentesque pependerit.

Quartò, posset præterea Rex ab omnibus, qui per vniuersam Hispaniam, sæculare munus aut officium quodcumque, Regia donatione obtinent, muneris illius anni vnus prouentū in ærea pecunia numerādum, exigere. quod nulli, credo, graue accidere poterit. neque decerunt qui cum ingenti gratiarum actione, illa lege, & munia ambient, & à Regia manu accipiant. E qua re vna omnem propè æream pecuniam paulatim ad se Rex trahet: quam deinde ad veterem æstimationem deductam, in quas volet, res impendat. Ita fiet, vt Hispania,
noxia

Hispani priuatim publiceque sine tabellionis, aut alicuius in publico munere cōstituti, interuentione & signatione nihil omnino peragāt. Singulos dein contractus Regio aliquo signo, ad hoc constituto, firmari oporteret, sine quo cōtractus omnis valoris expers cēsendus esset: quod signū, nisi numerato ære prædicto, addiminimè posset. Quidquid etiā nouarū litium posthac Hispaniā totā nascetur, posset grēa aliquā pecuniā onerari: ad cō vt in singulos regales centum, vel actor, vel prior litem intentans, binos teneretur marauedinos, seu ochauum, (antequam ad agendum, litem uē. intendendam admitteretur) Regio ministro ad hoc delecto numerare. quod omne postmodum ab eo qui causa caderet, esset prænumeranti refundendum. Equare nemo facile credat, quātum æreæ pecuniæ ad Regem deuolendum sit; cūm dici vix queat, quantum indies nouarum in Hispania vniuersa litium exsurgat.

Feceram horū duorum postremorū modorum mentionem suprā art. XIII. dum redactam inde pecuniā in Regiæ classis subsidiū conuerti posse dixi. Verūm, posset prius illis Rex vti, ad omnem æreæ pecuniæ eliminationē, aut illius ad debitum materiæ suæ valorē reuocationē: eaque iam feliciter confectā, omnem sequentibus annis hinc conflata pecuniam ad huius classis

classis erectionem ac sustentationem, conuertere : cùm quem Belgica grauamina dabunt, prouentus classi , ad omne mari commercium tutum reddendum , & omnem hostis negotiationem , in qua potissima prouentuum annuorum illius portio & potentia consistit, disturbendam , instruendæ abunde fit facturus satis.

Decimoquintò, vt propè omne maritimum ac nauale hosti eripiatur commercium, opus; meo iudicio, foret XV.

Primò, freti Gaditani angustias illi præcludere, eoq̄ue illum, quàm licet, excludere. hoc si fiat, nullum ei in Mediterraneo , Ligustico & Adriatico mari , nullum cum omnibus Italis, Massiliensibus , alijsq̄ue in Gallicana illa ora gentibus, supererit commercium. Fiet hoc, si angustias illas quindenæ triremes, & totidem naues, armis & milite instructissimæ insistant, quæ vicinis in portibus Gibraltariensi & Alybenfi (Ceutam vocant,) quorum hic in Africa, ille in Hispania , stationem ordinariam figant. Has suis Bætici sumptibus instruant; ea tamen conditione, vt quas de hoste referent manubias & prædas , ipsis ad impensam commodiùs sustinendam cedant. Nullum tamen aliud in hæc naues illisius & imperium sit , quàm eas fouere, in socios nauales, militem & epibatas menstrua stipèdia curare, & rebus omnibus necessarijs instruere. Quid porro facilius, quàm

freti huius fauces & angustias communire, & illis hostem depellere, vtpote quæ varijs in locis vix tres in latitudinem leucas patent? Mirificè porro huic intento deseruiet, si decem in Sardinia instructissima nauigia, Sardorum & Corsorum impensâ, parentur, quæ assiduè per Mediterraneum mare speculando, oberrent. quod illos haud illubenter facturos autumo, si captam ex hoste prædam Rex illis concedat.

Secundò, Orientalis Indiæ nauigatione hostem excludere; cui ille supra sexaginta vertente anno naues nongentis viris instructas, vltrò citroque commeantes dedicat, quæque ei modò tres, modò quatuor, modò quinque, & interdum etiam sex, florenorum milliones, æquatis inter se annis, annuatim parit. Hæc porro nauigatio à nouem aut decem onerarijs, optimè instructis, in insula à S. Helena cognominata stationem habentibus (ad hanc enim hostem ex Oriente domum redeuntem necessariò oportet appellere, ad nauigia instauranda, & ægros, quos habet plurimos, recreandos & curandos) tolli & impedi potest. Adeò vt quæ recenter à statione prodit, & à nauigando hactenus cessauit, nauis vna duas tales, vtpote laceras, & prædiarijs exhaustis defensionis inutiles, facillè superatura sit. quod eo factu facilius, quòd hostis vt plurimū nō nisi tres ad summum naues simul domum amandet, quas Rex,

vti & omnes quas conuehunt merces & pecunias, haud ægrè sibi vindicet.

Tertiò, cum commercio cum Guineensibus priuare. huic ille nauigationi supra viginti naues, quadringentis hominibus infestas, aurum, elephantinos dentes, piper duplex (genuinum videlicet & secundarium) coria & pelles animalium, interulas gossipinas in Batauiam reuehentes annuè impendit. quod autem ex illa prouenit lucrum, florenorum millionem, in Occidentalis Indiæ societatis emolumentum cedentem, deductis impensis excedit. Aurum enim, quod è montibus quibusdam, tamquam æris ramentum, pluuiâ deradète defluit, & ab incolis in peluibus collectum expurgatur, supra duodecies cetera florenorum millia; ebur, supra trecenta millia; & aliæ merces non pauciora pariunt: vt ultra sumptus, qui sanè ingentes & incredibiles sunt, facilè florenorum millionem Occidua societashinc colligat. Quæ naues, quòd in opidis maritimis, & in litore potissimum, viginti aut triginta leucis ab inuicem remotæ suas merces distrahant, & nouas coëmât, à decem armatis & optimè instructis, paruo molimine subigi expugnariq; possunt. Ad hanc rem necesse foret, naues nostras Februario mense in Guineam appellere; quòd hostis non nisi circa Aprilem discessionem in Hollandiam parare soleat.

Quartò, commercium Groenlandicū. quod potissimū in balenarum captarū adipe, muria & ossibus cōsistit, & cui annis singulis quindecim sedecimūe naues applicantur, & è quo plusquam octingenta florenorum millia quotannis proueniunt, intercipere. Quod sanè disturbatu facillimum est, cū naues eò proficiscentes vix armatæ, & paucissimis epibatis sint instructæ: tum verò, quòd Hollandi nostris Vascenis transfugis, quos auro sibi pararunt, & iam inde à Cantabria & Biscaia ad se pellexere, destituti balenas capere nequeant. Vnde si Rex his sine vlla exceptione delicti veniam indulgeret, & alijs promissis & sponsonibus ad obsequium suum, hostique valedicendum pelliceret, in caussa esset vt, transfugis domum redeuntibus, mare Boreale balenarum ergò hostis frequentare cessaret.

Quintò, nauigationem in Moscouiam, vnde pelles ferinas, cerā, linum, pisces, coria bouina, & alias id genus merces petunt. lucrū huius quotannis ad sexcenta propè florenorum millia pertingit. octo ad summum huic destinantur nauigia: quæ non difficile foret intercipere aut disturbare, quòd à defensoribus & armis non satis sint instructa.

Hæc sunt præcipua loca, ad quæ Holland merces deuehunt & auehunt, quibus per pauculas Hispanorum naues excludi & impediri
pos

possent. Et sanè probrosissimum, turpissimum, & numquam ignoscenda negligētia est, Hispaniam omnium harum nauigationum dissipationem & exclusionem in manu habere, nec vnquam eam tētare, cū tamen tot florenorū milliones hosti ex illis annuatim proueniant, sempiterna gentis nostræ apud omnes cum infamia & opprobrio: quibus proinde persuasum est, nos studio bellum hoc alere, & illo velut delectari, dum hosti materiam vltro quodammodo ad bellum hoc sustinendū suppeditamus. Hoccine quis sibi persuadeat? hoc ne cuiquam in mentem veniat? vbinam nostra sapientia? an non meritò nos gentes omnes explodant? sexaginta ipsos annos, hoc nos tolerare potuisse? quàm intolerabile hoc Hispanorū est phlegma & morositas? quis hūc nobis errorem condonet? esto & lapidei effemus & bruti, cęcitatem sanè hanc videremus. *Vala me Dios!* Ignosce; Hispana enim cholera & bilis mihi mentem propè eripit.

Decimosextò, quò maris sibi Rex imperium **XVI.** vindicet, potentem in eo classem instruere necesse foret, quæ per varia dispersa loca hostem vndiquaque mari excludat, & plenum eius dominium Regi suo consignet. Quod vt sine Regij ærarij sensu & damno fiat, omnia regna & prouincias naues quasdam adornare, & impensas earum sustinere oporteret; Castellam Vete-

rem decem, Nouam totidem, Lusitaniam octo, Aragoniam sex, Catalauniam octo, Valentiam & Murciam quatuor, Granatam tres, tres item Galæciam, & quatuor Cantabriam, duas Nauarram, Neapolitanum regnum denas, Siculum quinas, Mediolanensem denique Ducatum septenas. vniuersum octoginta naues: nisi, quæ artic. XIII. commemorata est pecuniæ colligendæ ratio, maiori classi parandæ sufficeret; tunc quippe maior vnicuique regnò & ditio- ni nauium posset numerus præscribi.

Magnates porro Hispaniæ, quos *Grandes* vocant, quique ibidem & domiciliū stabile & facultatū suarū prouentus habent, quorumque annuus reditus duos & dimidiū auri milliones exsuperat, & quidquid sūt omnemque magnitudinē suā Regi debent, non pauciores quàm quatuor pro rerū suarū magnitudine, instruere naues par est.

Alios verò Duces, Marchiones, Comites Hispaniæ, quorum prouentus tres auri milliones excedit, non pauciores etiam quatuor.

Archiepiscopi quoque & Episcopi Hispaniæ, qui suam à Rege promotionem accipiunt, non etiam pauciores quàm quatuor, rebus omnibus necessarijs instruere naues debent, cum tres ferè auri milliones suis è prouentibus annuè colligant. Non pauciores item Abbates, Præsules, Canonici, quorum reditus non cedunt prioribus, inò & superant non parum.

Militarium Ordinum collegæ, quorum proventus annuus in auri millionem & amplius excrefcit, duas etiam Regi naues adornent, cùm nonnifi Rege donante, sacræ illi militiæ inferantur.

His adde Indiam Orientalem: non enim potest hæc pauciores sex, rebus omnibus instructas, Regi suo naues submittere. Quid verò America, Perüa, Mexicana, Brasilia, & omnia ei vicina regna, suo minus Regi dare possunt, quàm decem instructissima nauigia, eisq; de annua impensa prospicere? Itaque nullo suo impendio, & sine vlla ærarij imminutione, centum nauium, de rebus omnibus prouisarum, classem Rex habebit; quarum epibatis & militibus ea, quæ diximus, regna ac prouinciæ, Ecclesiastici & Magnates, stipendia menstrua de suo numerarent.

Non potest autem hoc cuiquam videri graue: impensis enim pro facultatum vniuscuiusq; magnitudine diuisis & distinctis, onus hoc & grauamen nimis quàm exiguum, neu dignum vt id quisquam suscipere detrectet, esse deprehendetur. Hoc tamen Regi non mediocri erit subsidio, & pleno maris imperio parando, pacificeq; semper possidendo, per opportunum. quod vbi habuerit, non est quòd vlla cuiuspiam arma metuat, cùm, ad omnium Regum potentiam infringendam, mare liberum ei velut viam

aperiat. Etenim nauium suarum commoditate, potentiâ & adminiculo, ad ferè omnium Regum oras maritimas appellere, easque infestare poterit.

Cui voluntariæ classi si aliam quinquaginta ære suo paratarū nauium adiungere, & sustentare vellet; vtraque vniuerso mari occupando, æmulis omnibus edomandis, rebellibus haud ægrè compescendis, & vicinorum Regum ac Principum armis, vt nec lacertos mouere, nec prouincias Hispano Regi rebellantes auro & milite iuuare auderent, retundendis, nimis quàm abunde sufficeret. Quamquam Regem ad hanc nauium impensam minimè opus erit descendere, si quæ artic. XIII. nu. VII. dicta sunt, seruare velit: nam è pecunia, quam quibusdam è rebus colligi posse dixi, duæ ingentes, etiam sine vllò Regio impendio instrui classes poterunt.

XVII. Decimoseptimò, non inconsultum foret, Antuerpiæ, & in nonnullis oræ Flandricæ locis ad hoc peropportunis, minora nauigia, vt actuaras, celoces, liburnicas, dromones, & minoris formæ triremes parari; quæ Zelandicas insulas excursionibus suis fatigarent, & exscensione subinde factâ agros depecularentur, neque vllum domi suæ tutum ac securum esse finerent; vt bellum re ipsa sentiant, & non velut in tabula depictum videant, aut libris descriptum legant.

gant. Quod si fiat, mirabilem mox in harū infularum incolis mutationem videbis; quorum modò ea est arrogantia, vt seipſos non noſcant, cunctis inſultent, Regum omnium potentiam eludant, inuincibiles ſe eſſe rati, quòd quid bellum ſit, factò non experiantur; eorum denique ſuperbia etiam nubes tranſſcendat, quòd à nemine ſibi damnum aut vim inferri poſſe, & omnium ſeſe armis & potentia ſuperiores eſſe exiſtiment. Sentiant tantùm, nauium harum adminiculo, Regis ſui arma, & iſtis noctu diuſque non quietis, non tutis domi eſſe liceat, longè, credo, aliter ſentient ac loquentur, & elatus eorum animus longè infra aggeres & aquas ſubſidet.

Decimooctauò, optādum eſſet, omnia portoria, quæ *Licentias* paſſim dicimus, terra marique penitus inhiberi: his enim qui hoſtem priuat, è quatuor & viginti, quos habet, dentibus ſex ei quodammodo eripit, cùm tres florenorum milliones, idque nullo cum labore, Licentiæ ei quotannis indubiè pariant. Eâdem quoque operâ eſſet vniuerſum inter rebelles, & obediens Regi prouincias, commercium inhihendū, nulla vllis in rebus communicatio permittenda, acri in delinquētes propoſitâ poenâ; vt hac ratione, omnis mercium propriarū venditio, nec non emolumenta è vectigalibus, quæ tum inferendis, tum efferendis mercibus impoſita

XVII

sita sunt, prouenientia, hosti eriperentur.

Prohibendos quoque censerem libellos illos, quibus vltro citroq; commeari liceat (quos *passportas* vocamus) qui non exiguum hosti compendium annis singulis adferunt; cum singuli ad annū duraturi libelli septem & triginta florenis redimantur. & quia plures id genus libelli tum à suis, tum à nostratibus peti solent, magnam auri vim inde redigit. Si enim verum, quod vulgò fertur, quinque aut sex huiusmodi libellorum millia, pauculis abhinc annis, ab hoste petita fuisse; inde efficio, horū annorum singulis hac è pecunia & redēptione, supra ducenta & viginti eum florenorum millia conflasse, tantum circiter quotannis efficient sex libellorum millia. Est hoc insigne inimico ad sumptus extraordinarios tolerādos subsidium; quod non sine magno sensu, & cum notabili annuorum prouētuum decrēmēto illi eripietur.

XIX. Decimononò, Regio Belgio commodū, rebeli autem (cuius omnis vis & potētia in mercimonijs ac nauigatione sita est) incommodum foret, & securitati, tutelæ, munitioni patriæ parandæ perutile; si Nouesio Rhenus per Iuliacum Ruremondam; aut Rinbercâ per Gelriam opidum, Venlonam conduceretur: Mosâ verò Traiecto per Hasletum & Diestemium; aut Ruremondâ per Weerdam, Herendalliam & Liram Antuerpiam; aut Ruremondâ,
Weer-

Weerdâ, Helmontio, confluentibus Bekâ & Adâ annibus, Siluamducis, indeque adiuuante Rummâ fluuiolo per Turnholtum Herendaliam deriuaretur. aut, si fieri posset, (quod etiam magis optandum) Venlonâ per Pelensem tractum, accedentibus Adæ aquis, Helmōtium, inde Siluamducis & Bredam, dein per Rosendaliam, aut (si mauis) pagos *Groot-Sūdert, VVest-yyesel, & Schooten*, tandem in Scaldin Antuerpiensium flumen se exoneraret. Enormi, fateor, in fossionem hanc opus foret impendio: at si emolumenta, quæ Belgio Regio hinc accedent, cum sumptibus componere velimus, illa vicecuplo his maiora fore comperiemus. Spōdere quoque ausim, Antuerpiam de suo non il lubenter quadringenta florenorum millia in sumptus hos collaturam, & Bredam, Siluamducis, & Venlonam centies mille florenos singulas. adhæc, pagos, qui noui huius aquæ ductus adminiculo ab hostili vexatione & contributione immunes reddentur, quinquennio & sexennio proximo tantum in fossionis huius impensas libenter numeraturos, quantum eos hosti annuè dare oportuit. Ut verò hæc vrbes quam effudere pecuniam, tandem aliquando recuperent, possent, Rege annuente, pro æris alieni, quod idcirco contraxere, ratione, tolerabile quoddam ex omnibus hoc aquæ ductu venturismercibus, vectigal & portorium tam diu colligere,

ligere, vsque dum plenè ijsset satisfactum.

Vt autem maius hinc hostis damnum sentiat, efflet Rinberkâ Venlonam vsque, non fossa aliqua stagnans effodienda. sed totus, quantum quantum est, Rhenus, profluens & affluens, in Mosam deriuandus. Vnde fieret, vt Grauia, Rauesteinia, Bommelia, Huesdenum, Tila, & non modica Hollandiæ pars ab aquis Rhenensibus inundaret, nullam tamen vt inde Regiæ prouinciæ aut vrbes noxam acciperent; & vice versa, multæ hostium ciuitates, quæ modò ob aquam vicinam propè inexpugnabiles videntur, putà Resa, Embrica, Neomagum, Arnhemium, & quæcumque Leckæ flumini imminēt opida, nec non Doesburgum, Zutphania, Dauentria, Campi, aquis destituerentur, itaque exercitibus nostris viâ velut panderent, ad sine villo impedimento & difficultate in Hollandiã penetrandum, hostem cominus laceffendum, arma ab agro nostro in hostilem transferenda. & esset hæc optima cruenti huius, quod iam plus annis sexaginta ceruicibus nostris vndiquaque incubuit, belli finiendi ratio.

Incredibile dictu, quantum per horum fluminum concursum & cōnexionem mercimonia florerent, vectigalia Regia crescerent, & omnis quâ patet regio omnigenis mercibus abundaret. Hinc enim fiet, vt omnis ad Belgium Regium cum Germanis omnibus negotiatio &

correspondētia sit commigratura: omnes quoque Leodiensium (quibuscum nullum iam hosti commercium esse poterit) merces vilioris multò sint pretij futuræ, utpote ab immenso, quòd curru vehantur, sumptuum onere iam liberæ. Augebit hoc immensum mercimonia & negotia: nam vna triginta tonnarum (ut vocāt) nauis non plus quotidie merces, & earum veturam aggrauabit, quàm modò duo currus; qui tamen simul non plus quàm tonnæ vnus onus vehere possunt.

Adhæc, horum fluuiorum adminiculo, omnia Rhenana & Mosellana per vniuersam provinciam vna commodè conuehi & traduci poterunt, uti & omnigenæ Belgicæ Hispanæq; merces per vniuersam Germaniam longè lateque diffundi.

Hinc quoque fiet, ut, quod è Licētiarum inhibitione Germaniæ Principes passuri sunt detrimentum, (utpote quos propter eam multis exteris carere mercibus, & non modica mercium patriarum distractione frustrari oportebit) minus & tolerabile visurum sit; quòd, horum fluminum oportunitate, quascumque è Belgio nancisci iam poterunt.

At dici non potest, quantum hinc hosti oriturum sit damnum: omnes enim merces, ac præsertim aromata, quas, horum & aliorum fluminum oportunitate, in Germaniam magnâ
copiâ

copiâ numquam non conuehere solet, apothecis suis reclusas tunc seruare cogetur; quas diu seruatas multorum annorum situs deteriores reddet, & pecuniariû fœnus aggrauabit & demum consumet. Cogentur præterea opifices, præ mercium distractionis, vèditionis, operum defectu, patrijs sedibus relictis, aliò commigrare. Ligno quoque & omni fabrili materia, quod horum fluuiorum aquâ potissimum ad illum conducebatur, necesse eû erit destitui; nos vice versa eo abundare. quod in causa erit, vt, quod modò carò apud nos venditur, vilioris veneat; apud hostem verò pretium illius multò futurum sit grauius. Adeò vt ei tunc naus quadruplo maiori constituta sit pretio, cum fabrillem materiam è Suecia & Dania intolerabili cum impensa; & ferrum, quod nunc Germania & Leodicenses ei suppeditare maximè consueuerent, è Suecia (esto Suecum hoc, dimidio quoad valorem minùs valeat) petere compelletur. Certum rei huius nuperrimè experimentum vidimus: cum enim ferri in Hollandia pretium immensum idcirco excreuisset, factum est, vt, uauibus binis quingenties mille ferri libras uentibus, Leodio illuc per Mosam appulsis, ipsum penè dimidio decreuerit; ingenti certè omnium qui Regijs ad Mosam opidis & propugnaculis præfunt, cum probro & infamia, quòd ipsis aut conscijs, aut inscijs hosti de re, qua maximè

ximè opus habebat, prospectū sit. Idem de sclopetis, plumbetis, alijsque bello seruientibus rebus esto iudicium: quæ horum & aliorum fluminum interclusione, itinere verò terrestri iam præpedito & ablato, dimidio plurisei haud dubiè stabūt. Hæc deniq; fluuioꝝ diuersio agrum Transmosanum, Limburgensem, Falcoburgensem, & non paruum Gelrensis, Iuliacensis & Brabantini partem à contributione hosti pendi solita eximet; Luxemburgenses à prædonibus & volonibus satis tutos reddet; hostem verò immensa pecuniæ vi, & annuorum prouētuum parte non modica priuabit.

Non foret item abs re, si Scaldis Antuerpiensium flumen in vicinum Netham, Liram & Herendaliam vt decurreret, deriuaretur. Non minus ad rem faceret, si Húlstani per Stekenam pagum riuum effoderēt, per quem tum Antuerpiā, tum Gandauo suapeterent & conducerēt. cuius adminiculo Hulstum mirum in modum communiri, ei que de omnibus rebus necessarijs cōmodè prospici, & vniuersus Wasianusager non mediocre percipere posset emolumētum.

Neque recens est hæc fluminum aliò conducendorum abducendorumque ratio, sed & olim à Regibus, varijs in locis vsurpata. Sic lego Xerxem Persarum Regem Athon mōtem maximum perfodisse & velis peruium fecisse, vt commoda ex vno mari in aliud per eum classibus

bus esset nauigatio, & qui ob eum nauigantibus faciendus erat, circuitus euitaretur; etenim ad mille quingentos passus Rex eum à mari præscidit.

Ptolemæus, Ægyptiorum Regum non postremus, iam inde à Pelusio ingentem effodit fossam; quam, cum tellus vniuersa aquarum laborabat penuriâ, laxabat; cumque inundationis nimie periculum imminebat, catarractis occludebat.

Sic & Myro, Ægypti item Rex, fossam iugeri latitudinem habentem è Nilo ad nouena passuum millia effodi, & ad lacum, quem prius parari iusserat, ad trecenta septuaginta in circuitu milliaria patentem, vsque conduci mandauit.

Sesostris Ægypti quoque Rex, hunc ipsum Nilum, iam inde à Memphi vrbe regia procurrentem, in plures deriuauit alueos: cum vt ager omnis aquis hisce quaquaversum irrigaretur, & ad regiam nauibus, ac proinde minore cum sumptu, commeatus varijs è locis conduceretur; tum etiam vt Ægyptus, hostili excursioni vndique patens, hisce intersecta riuis, ab eadem aliquatenus foret immunis.

Eandem ob causam Persarum Rex Cyrus Gindin flumen in quadraginta & amplius amnes distinxit.

Nec viris solum id fuit propositi, sed & Reginae Semiramidi: viso namque, Ecbatana Mediae

diæ regiam, aquarum laborare penuriâ, rupe-
tribus altâ milliariibus excauatâ, fluminis vicini
aquam, quinque & quadraginta altam pe-
dibus, per latissimâ fossam in urbem deriuauit.

Romanos si intueri velimus, ea illos in aquæ-
ductibus fecisse comperiemus, quæ fidem apud
posteroribus vix inueniant.

Sic Claudius Imp. duos aquæductus, à Caio
Caligula inchoatos, perfecit; quorum primum
partim actis cuniculis subtus, partim per ter-
ram, ad quatuordecim passuum millia; alterum
verò ad duodecaginta, etiam sub & supra
terram conduxit.

Sic M. Titius aquâ Martiam per montes cō-
duxit; adeò vt sub terra ad quatuor & quinqu-
aginta, super terrâ fornicatos per tubos ad septē
passuum millia, & sub montibus ad bina flueret.

L. Flaccus, quod Curius antè cœperat, per
continuum ferè saxum aquam ad duo & qua-
draginta milliaria in urbem deriuauit.

Nec insolens hoc aut mirū cuiquā videbi-
tur; nam quæ de Sinarū aquæductibus historiæ
produnt, fidem propè superant. Etenim vix vl-
la apud eos ciuitas, ad quā non aut natura, aut
nominū industria flumen deduxerit, partim in
negotiorū facilitatem, mercium traductionem,
partim in regni robur ac tutelam, partim in in-
sularū habitationem; cū plures in nauibus &
qua, quàm in opidis & terra commorentur.

Quid autem canales & aquæductus nostros, remotarum regionum, & priscorum Regum exemplo necesse me est confirmare, cum nostro in Belgio præstantissima, priscis Romanis præeuntibus, rei huius exempla habeamus. Hi enim Domitio Corbulone legato, iã inde Lugduno Batauorum per Delfos, & agrum Mosæ conterminum, iuxta pagum *Sluys* nomine, in Mosam vsque, fossam latissimam & capacissimam duxere. Inde verò Bataui sub Claudio Ciuili, iam inde à Durostadio haud procul Ultraiecto, per Cùlenburgum, Vianam & Schoonhouiam in idem flumen Mosam, iuxta pagum *Krimpen*, aliam, cui *Lecka* dein nomen impositum: vt Rhenus, cuius olim Durostadio Ultraiectum cursuserat, illo propè deserto, per hunc aquæ ductum totus fluxerit. quod Ciuilis opus & longitudine, & amplitudine, illud Corbulonis duplo ferè excedit.

Druso verò Germanico Rom. copias illis in locis ducète, alium in pago *Iseloirt* prope Arnhemium, *Doesburgū* vsque, aquæductū effossum legimus, vt commoda è Rheno, per *Doesburgum*, *Zutphaniam*, *Dauentriam*, Campos, in *Frisiam* per *Isalam* transire volentibus esset nauigatio. Sunt, qui & *Isalam* quantusest modò, Romanorum olim manibus effossum putant; atque adeò potissimam annium, à quibus Batauus ager vndiquaque, ceu corpus venis in-

tersecatur, vti & Transisalanorum, & Gelren-
 sium etiam quamdam, & Frisiorum penè om-
 nem, partem, non à natura, sed hominū esse in-
 dustriā paratam. Et sanè, si Bruxellenses suo ip-
 sorū ære & iuwendio octo leucarum aquæ du-
 ctum, etiam montoso & confragoso in solo &
 auspicari & perficere; & Flandri soli quatuor
 florenorum milliones, quò noua Gadauq, Bru-
 gas vsq; fossa pararetur, quæ appulas oceano
 merces aliò conduceret, expendere non dubi-
 tarint; vniuersa cū vicinis prouincijs Brabantia
 aggredi verebitur id, à quo sempiterna nō Bra-
 bantiæ solius, sed & vniuersi Belgij Regij, salus
 & incolumitas dependet?

Carolus cognomento Magnus Rom. Impe-
 rator, nisi cōtinua ad multos dies pluuia obsta-
 culo fuisset, Danubium Rheno iunxisset; quod
 certè torrida æstate factu non admodum ar-
 duum est; vti & Visurgin per Luppiam in Rhe-
 nū conduceret. Incredibili certè id Germaniæ
 totius, & Belgij maximè, fieret cū emolumen-
 to; commercia cū vicinis prouincijs adaugeret,
 & ob facilem operū Belgicorum in exterarum re-
 giones distractionē, externorumque eòdem in-
 uectionem, opes Belgicas nimium quantum ad-
 augeret.

Quin & nostræ ætatis Batauos intuere, qui
 incredibili propè ausu Zipéssem lacū exsiccare
 aggressi, cum tandē arabilē fecerunt, nouo ad-

uersus omnem maris impetum obiecto aggere, quem deinde aquarū eluione, & vi tempestatis perfractū, rursus de nouo instaurarūt: & hac ratione vndena iugerum millia, aquis antè innatantia, sementi admittendæ adaptarunt, dum

Spicigera sua regna, feris Neptunus in vndis

Horrendūm stridens, Cereri concedere

est compulsus. Id ipsum dein & in freto *Beemster* nuncupato tentarūt: quod pari modo, laborioso quodam aggere, etiā post eluionem restaurato, à reliquo mari sequestrātes, nouena propè iugerū millia continenti annexuerūt, cū prius vniuersam qua patet freti aquā, plurimarū antè nauium campū, artificiosis quibusdā instrumentis & antlijs ingenti molimine eduxissent. In quæ opera quantum auri impensum, tecum consideres velim. Ergone Regi, eiusque fidelibus vasallis ad paria tentanda minus aut animi erit aut potentiæ?

- XX. Vigesimo, cōmunis est Regiæ prosperitatis amantiū sententia, ad inimici potentiam prorsus eneruandam, & insolentem eius animū deijciendum, nihil esse cōpendiosius, quàm si suas in hostilem agrum Rex copias educat: partim, vt Regiarum prouinciarum incolæ ab incommodis & damnis, quæ militaris turba secum trahere solet, immunes agant; partim, vt hostis belli incommoda suis etiam in visceribus sentiat; quòd alia illius edomādi ratio non appareat.

pareat. Quàm commodissimè autè id fieri poterit, si cis & trans Isalā flumē duæ validissimæ, rebusq̄ue omnibus necessarijs, vt cōmeatu militari, annonâ, armis, milite, instructissimæ condantur arces: quas ambas pōs naualis nectat ac combinet. Brefordia quidem huic commeatus aduectioni satis incommodare & nocere poterit: at, cūm opidi huius ciues non nisi vnum per aggerem exire & redire possint, duabus arcibus vtcumque paruis in vicinia erectis, hoc tolli incommodum commodè satis potest.

Vigesimal primò, sæpiùs ex ipsismet Belgis, **XXI.** locorū omnium & adituum peritissimis, etiam in Hollandia & Zelandia natis, audiui, satius longè fore, vt, cūm vicinorū Regum ac Principum potentiâ, armis, pecuniâ rebelles ita iuuabūtur, vt, humanitus loquendo, eos subiugare videatur impossibile; tūc suis eos aquis Rex faciat innatare, omnes eorū agros, prata, campos, animalia perfossis aggeribus immergendo, itaq̄; omnem internam & dominatam potentiam eis eripiēdo. quod, aggeribus varijs perfossis, factu haud difficile. itaq̄ue plusquam duæ tertiæ Holladiæ ac Zelandiæ partes aquis inundarent, & ad annos plurimos fatui inutiles manerent, vndarum præda. Quod ducentis trecentisq̄ue aureorum millibus effusis, qui rei huius executoribus addicerētur, haud egrè fieri posse opinabantur.

Et sanè, multò mihi videtur satius, Hollan-

diam ac Zelandiam sub aquis merfam natare, quàm suos Regem thesauros, non sine notabili Indiarum suarum si non amissione, saltem exhaustione, & sempiterna cum Hispaniæ inquiete, quæ suo præterea robore, tot generosis submissis militibus, identidem exhauritur, & non sine grauiorum periculorum, & maioris aliquot post annos iacturæ metu, incassum in eam recuperandam profundere. Si pari Hispania facilitate ab Hollandis obrui aquis posset, ad tri-duum non expectarent.

PELAG. Incredibili hæc animi mei cum gaudio ex te audiui: hinc viginti aureorū millia æquè cara non habeo, atque hanc tecū de Belgicis rebus à tanto tēpore mihi expetitam agendi oportunitatē. Vnde etiam æternū me tibi deuinctum, & perpetuū clientem fore spondeo. Sed vnum est, quod persæpè me torquet. Esto namque ex ijs quas attulisti rationibus, sole meridiano clariùs videam, Regem Belgicæ suæ rebeli iugū tandem posse imponere; aliquis tamē mihi superest scrupulus, in quo animo ipse meo neutiquā possum satisfacere, aut, quo minùs dubitet, impedire. Quomodo nimirum, si Galliæ, Angliæ, Daniæ, Sueciæ Reges, ipsis Germaniæ Principibus etiam suppetias ferentibus, quò Hollandos contra Hispanorū potentiam tuerentur, apertè rupto foedere, vim omnē armorum aduersus Regem nostrū conuerterent;

solus

solus ipse tot potentium Regum impetum excipere, & suas à tanta violentia prouincias ac regna tueri valeret?

BONAVENT. Quoad Angliam, nemo id mihi facilè persuaserit: norunt siquidem Angli, Hiberniam commodissimum esse locum, quem nullo cum labore, & paruo impendio Hispanus queat occupare; vt quâ nulla in Europa prouincia commodiores tutioremque nauibus stationē præbentes portus habeat. Quos si Rex noster inuadat, quem Angliæ statum futurum putas, hoste tam vicino, & Anglicana littora quotidie infestante? Ipsa adhæc Anglia vndiq; & aperta, & accessibilis est, vix vt vllum munitum sit opidum, quod accedentem hostem arceat. Scotia quoque non minùs patet quàm Anglia, & nulla penè quæ hostili incurfioni resistant, habet loca. Denique modum non video, quo necessariam bello alendo, aut nouæ semper classi comparandæ, Anglus pecuniam colligat vel inueniat.

De Gallia, multò id minùs timere possum. licet enim Galli exteriùs sæpè parum prudentiæ præseferant; suis tamen in consilijs ac propositis prudētes, maturi, cordati, viriles, & prouidi sunt: cumq; iam instat præforibus periculum, non rarò eos prudentiores videas, quàm alios permultos, qui magnum prudentiæ specimen non nisi exteriùs ostentant.

Cur autem Gallus apertum, pace disruptâ, Regi nostro bellum minimè sit inducturus, his rationibus adducor vt credam. Prima, quòd arctissima & duplex inter eum & Regem nostrum intercedat affinitas: quamquã non ignorem, vix vllum apud Reges sanguinis sensum reperiri, cum illis regni sui salus, bonum, incolumitas, affinis, sororius, frater, imò pater & mater sit. Vt quoddam Regem inter ac regnum, in initum matrimonium dicas, cuius ille causâ sorores, fratres, patrem iuxta ac matrem relinquat & obliuiscatur.

Secunda, maior Gallorum Regis mihi videtur pietas ac religio, quàm vt cū fidei Catholicæ hostibus, aduersus sororium suum conspiraret. IUSTI adhæc is passim cognomento dicitur; neutiquam proinde mihi in mentem venire potest, vt is apertam & sole meridiano clariorem Hollandorum iniquitatē & iniustitiam tueatur, & Christianis armis suis eos, aduersus naturalem, legitimum & natium Principem suum rebellantes protegat. Nam quemadmodum is meritò succenseret, si Rex noster suis rebellantes illi Rupellanos armis foueret, impiamque illorum causam tueretur & firmaret; ita & noster iniuriam sibi fieri queri iure posse videretur, si suis Francorum Rex armis contumaces & proteruos Batauos Regi suo rebelles protegeret, & iniquam illorum causam face-

ret.

ret suam. Quod enim quis dicat, non ideo Gallum Batauis Hispani iugū detrectantibus & rebellibus, Christiana sua subsidia mittere, vt illorū rebellionem foueat, causam iniquā tueatur; minùs etiam vt religionem adulterinam promoueat; sed vt Hispanorum arma à regni sui finibus auertat: id & Hispanus hîc poterit dicere, non ideo se Rupellanos Regi suo rebellantes iuuare velle, vt ipsorum rebellionē foueat; nec suppetias dare, vt aduersus legitimū dominum insurgant, regno eius vastationē inferant, ac perfidæ religionis suæ terminos longiùs extendant; sed dumtaxat, vt Gallorum à regnis suis potentiam amoliatur. quam non est quòd timeat, quamdiu illi Rupellensibus edomandis & compescendis distinebuntur. Et hanc, vnicam rationem videri, quæ Regem nostrum ad illos iuandos posset inducere. At quis hanc in illo probet aut dilaudet? Idem ergo de Gallorum suppetijs & armis, quibus Batauorum rem fulciant, dicendum est.

Video adhæc, Gallum Valle Tellina recuperanda, & Sabaudo Duce aduersus Genuensium Remp. fouendo distineri; adeò vt, si se Regis nostri hostem palàm declarare vellet, tertium conflare exercitum, (quod sine ingenti pecuniarum vi fieri nequit) cogeretur.

Demus verò, eum sese Hispano hostem declarasse. vbinā tunc prima hostilitatis suæ argu-

menta edet? In Belgas armorū vim conuertet? ijs certè haud difficile erit, vim vi repellere. non tunc & Aragonij & Catalauni quinq; ac viginti armatorum millia, ære suo collecta, paruo in Galliam negotio poterunt emittere? non Poloni & Croatæ, tali datâ occasione, viginti equitū immiſſis millibus vniuerſam quâ patet Franciã vaſtare & depeculari? In Hispaniam potentiam & bellimolem conuertet? non regnum eius, Germaniã & Belgium verſus, vndiquaque patet, & incurſionibus obnoxium eſt? In Germaniam ergo copias educet? Hiſpani & Belgæ nullo non tempore in conterminam ſibi Galliam poſſunt irruere. Et hæc illum videre non putas? ad eone fungum & fatuum eum exiſtimas, vt ab Hollandis quocumque, velut naſo comprehẽſum, ſe abduci paſſurus ſit; aut vt, quò vnus Buckinghamij concepto in nos odio & malevolentiæ velificetur, ſexcentis regnū & omnes ſuos periculis exponere pro nihilo ducat?

Taceo præterea, quoad Rupellanos illum, vtcumque decies fidelitatē ei ſcripto iuraſſent, nullatenus poſſe eſſe ſecurum. viſo namque, militem Regium bello externo diſtineri, facilè, quæſito in ſpeciem colore & occasione, munitiora quædam regni opida inuadent. quod ille certè nequit ignorare, vt qui ex hiſtorijs, & maiorum ſuorum geſtis, Caluinistarum genium & indolem ſatis perſpectum habere po-
teſt;

test; non aliter pacem petentium, & quietem amantium, quàm dum res ipsorum domi afflictæ & propè desperatæ sunt: illam verò violentiam, dum lætior alicunde affulget fors, & meliorem rerum euentum sperant; cum probè gnari sint, in turbida aqua tutiorem esse piscatum. Ita porro me harum rationum pondera ac libramenta suas in partes pertrahunt, nemo ut facilè mihi persuasurus sit, Gallum in itam cum Hispano pacem violaturum; nisi, ad peccata aut nostra, aut Gallorum, aut vtrorumq; castiganda, tale quid fieri Deus permitteret. quod de clementissimo illo Patre nos nefas est credere, utpote qui regna illa & Regem vtrumque, perinde ac filios carissimos, tueri solet ac protegere (ringentibus licet ac freudentibus vtriusque aduersarijs) & semper, uti confido, conseruabit atque defendet.

Neque etiam à me ipso possum impetrare ut credam, Gallum cum Anglo, coniunctis pariter viribus, Hispanos adoriturum. Norunt quippe Galli, è re sua non esse, Anglum potentiam crescere: ut qui priscas Anglorum in Galliam prætensiones & iura non ignorant, & quid ab ijs hæc olim passa sit etiamnum cum dolore recordantur. recens enim illorū adhuc memoria est, & Regia vrbs Parisij, ac potissima regni portio, exercitæ sæuitiæ locupletissimus est testis. Sed demus id ita fieri, & Gallum societate

tate armorum cum Anglo initâ, non modicam Hispaniæ partem occupasse; quid tūc Gallo, ab Anglo iā potentiore, & latiùs imperante, aliud expectandū, quàm vt hic, fortunâ lætiore iam arridente, & à Gallicanis Caluinistis, suis in Euangelio fratribus, suffultus & adiutus, prisca iura armis repetat, vti à maioribus illius olim factitatū non semel, vt qui etiamnum, in pristinae prætensionis & spei suæ signum Francorum se Regem appellare non dubitat, & maiorum exemplo, Gallicana lilia suis iūgit leonibus, & velut deuoranda obijcit, aut suavi illorum odore ad eadem inuadenda allectat? vt maiorem Gallia sibi ab Anglorum potentia & magnitudine, quàm Hispanorum, metuendi causam habeat. Ac proinde, non priùs Galliam tutā ac securam esse posse arbitror, quàm Anglo ad angustias redactō, exhausto, & ad pristina iura per bellum repetēda impotente; cū, quotiescumque ei libuerit, optimā ad ipsa bello & armis alleganda occasionem habeat. Sapientiores ergo duco Gallos, eosque præterita, & futura contingentia ac possibilia prudentiùs excussuros, ac in rebus suis fore arbitror circūspectiores, quàm vt, præcipiti in Hispanum odio acti, hereditario & nato hosti suo Anglo arma velut in manu tradant, ad pristinam Britannia suam denuo inuadendam, indeque tum sua, tum reformatōrū Hugonottarum arma vterius proferen-

ferēda ; venientibus præsertim in partē Batauis, qui ad fratibus suis in Christo, eiusdem secum fidei, auxiliandum. & causam eorum tuendam, magis se putant obligari, quàm Christianissimo Gallorum Regi, cuius, ob eam quam profitetur & tuetur religionem, iuratissimi sunt hostes.

Verisimile quoque mihi fit, Gallū, ab enormi illo pecuniario Batauis submitti quotannis solito subsidio tandem aliquando velut defatigatum cessaturum: cū è Regiarum rationum libris liquidò constet, iā inde à tumultuū Belgicorū initio in præsentem vsque diem supra centum & duodenos argenti milliones à Gallorum Regibus, id quæ sine vlla vel oboli refundendi spe, rebellibus Batauis esse ad belli impensam tolerandā suppeditatos; ingenti certè Gallia totius cum grauamine, & Francorū oppressione. vt nihil interim dicā de immensa illa auri vi Regi Daniæ, Expalatino Frederico, spurio Mansfeldio submissa, & alia in expeditionem Val-tellinensem & Sabaudi aduersus Genuenses insumpta. Efficio proinde, nouas Gallū nouis exercitibus instruendis impensas minimè facturū, ne irreparabilem vniuerso regno pernitiē adferat, nouisquæ id oneribus ita exhauriat, vt exinde respirare nequeat; cū quos in Transalpina, Val-tellinensi & Genuesi expeditione, sine vilo prorsus emolumento, vniuersa Gallia sumptus subiit, etiam nū sentiat; vti & il-

los, quos susceptū in Rupellanos & Hugonotas reliquos bellum florentissimo regno peperit: vnde factū vt annui Regis prouentus nemiū quantū in annos plurimos sint oppignerati. Vnde censet non nemo, in postremas illas expeditiones, eum supra centū, alij centū & quinquagenos, alij deniq; supra ducentos milliones impendisse: vt taceā, sexaginta Gallorū millia, anno non plus vno, varijs in exercitibus, & in illis Gallicæ nobilitatis florē, occubuisse. vt Theologus sine passione libelli nuperi auctor, dicere non vereatur, nuperis hisce paucorū annorum expeditionibus plures Galliam Principes, proceres, duces, generosos milites amisisse, quàm olim sub S. Ludouico duæ illæ in Palæstinam, infeliciter susceptæ expeditiones absumpserint.

Denique videbis Gallos suis in conceptibus maiorē re iam agi coeptā prudentiam ostendere, quā initio præ se ferebant; adeò vt effectus & finis rei longè sint alia, quā ea prima species fore prodebat. Norunt quippe, Deo dante, fieri posse, vt ad Regē suū Hispaniense sceptrum deuoluatur; imò faciliùs, quàm ad Borbonios deuolutū est Gallicanum, cū iam quatuordestirpe Valesia fratres Regij superessent; etiā faciliùs, quàm FERDINANDVS ad Imperiū Romanū peruenit, cū sex MAXIMILIANO Imp. esset filij, quorū etiam quinque satis prouectæ & maturæ ætatis fuere. Quis vniquā credidisset fore,

vt Lusitanicū sceptrum & regnum ad Hispanos deuolueretur? Mirabilia sanè sūt opera Domini, & incertissimæ mundi huius reuolutiones & vicissitudines. Vide quàm arcana & admirabiliterū deuolutione, Austriaca nobilitas Burgundicæ potētiae, & deinde Hispanicæ, & omnibus quæ hæc possidet, coronæ annexa & associata fuerit. Cui vniquā, istuc aliquando fore, in mentē venisset? Vt verò ad Regem nostrum Galliæ sceptrū hereditario iure futuris temporibus aliquando deuoluatur, incassum speramus; quòd priscis Gallorum legibus & institutis à Francici regni gubernaculis mulieres arceantur. At Gallū ad Hispaniense diadema, tamquam proximū heredem, euehi, & factu facillimum est, & fieri potest, cū feminis apud Hispanos ad regnum ius sit. His ego rationibus inducor vt credam, Gallos aperto in Hispanos odio nunquam grassaturos, aut bello vexaturos.

Quod ad Sueciæ & Daniæ Reges attinet; nō ea mihi modò videntur esse tempora, vt exere re cornua, vel mouere lacertos audeant, victri- cibus Imperatoris armis longè lateq; terrorem per Germaniā incutientibus. Etenim adeò se hi bello implectere & intricare possent, vt ne ad propria quidē tuenda ac retinenda, sat virium haberent. & ambo maiore hæctenus damno & probro, quàm honore, tum in Imperatorem, tum in Polonorum Regem arma mouerunt,

nul-

nullas vt Hispanici nominis hostibus suppetias foras possint mittere.

Alij verò Germaniæ Principes ideo res nouas moliri, aut conceptum animo odium proferre non audebunt, quòd nouis indies Imperatorē victorijs cælitus donari vident; vnde ceu frænis ac vinculis quibusdam eorum impetus erumpere subinde gestiens; coërcetur & retinetur. Et sanè, ita domestico ac defensiuo (vt mihi quidem videtur) bello tunc implicabuntur, vt apud exteros id quærere eos minimè oporteat; & ipsa foris belligerandi haud dubiè prurigo illis decrescet, cùm inexpectata aliorum arma domi experientur. Vt omnes has minas, volaticarum & inanium nubecularum, plus minarum, quàm aquæ afferentium, & præter terriculamenta aliud non incutientium, ad instar habeam.

Demus verò, omnes hosce Reges ac Principes, coniunctis viribus, ac societate armorum in itâ, tripartito exercitu, tribus Hispanici iuris prouincias locis inuadere. ea sanè Regis nostri est potentia, vt, sine vllò ærarij sui detrimento, triplici item exercitu, quorum vnusquisque quinquagenis armatorum constet millibus, illorum excipere impetum, & occurrere copijs posset (quemadmodum art. XII. videre est.) quin & alias, præter has, suo copias ære conscribere, quas in aliquam hostilium prouincia-

rum posset educere. Ad eò vt nullam, hominum more loquendo, vllius arma metuendi occasionem habeat; quòd ita illius Deus ter maximus potentiam constabilierit, & talem regno situm dederit, nullam vt exterorum Regum eum timere potentiam vel arma oporteat.

PELAG. Plusquam satis est, hunc mihi scrupulum abstulisti, rationumque tuarum fulgor spissiores omnes dubitationum mearum nebulas discussit. Sed est aliud, quod mirè me torquet, & sollicitum habet; ideoque, vt à te mihi hìc fiat satis, expectabo. Dicitur inimicus omnes pagos & domos rurales, ad quos ei patet accessio, igne velle absumere & deuastare, vt hac ratione nullus ab agresti turba ad Regia opida commeatus deferatur, & sic illa præannonariæ rei penuria ad sibi parendum compellantur; eadem quoque ratione copiis nostris militaribus officiat, victum iis omnem præcludendo. Hinc sequetur, vt sese atque agros suos à nostrorum excursionibus tutos, & ab armis immunes reddat; viam quoque nobis præcidat, ne quod ei parentium opidorum inuadamus.

BONAVENT. Quantum ad domorum ruralium deflagrationem & vastationem spectat, quid dicam nescio; nisi, quemadmodum Aduocati Hollandici mortem, quæ nullo ei stetit impendio, sexcentis facile aureorum millibus Rex noster, vtpote sibi compendiosissimam,

redimere debuisset; ita isthanc ædium deflagrationem plus auri milione illum æquè posse redimere. Idque variis de causis.

Prima. Non alias ex eis, quæ Regio parent imperio, vastare prouincias hostis potest, quàm aliquam Brabantia, Gelria, Transmosanæ partem, & agros Transisalanie proximos. Flandria quippe, tum electiuo suo milite, tum erectis hinc inde propugnaculis, haud ægrè se ab hostili tueri poterit incendio. Nam tametsi hostis ex agro Flandrico Slusis vicino, quotannis vltra centum & sexaginta florenorum millia pagatim per modum contributionis iam colligat, præter omnem illam pecuniam quam Casandia insula annuè ei parit; variis tamen hinc inde erectis arcibus ita is concludi & coërceri possit, nullam vt villo è pago sperare pecuniam possit. Hinc duplex consequemur emolumentum: primum, quòd hunc hosti prouentum eripiemus; alterum, quòd vice versa hanc auri pensionem nouarum arcium erectioni, earumque stipendiis, si non omnibus, saltem potissimæ earum parti, impendemus.

Secunda. Non pauciores inimicorum pagos, tam hieme quàm æstate, incendio & flammis nostri possunt tradere. Vniuersa namque Frisia per æstatem aperta est. vnâ proinde excursionem omnes eiusdem pagos incendio delere possumus. Non modica quoque Gelriae quam

quam ipse possidet, pars nullo non tempore in nostra est manu, vti & vniuersa Transifalana ditio. Bruinali tempore, aquisque conglaciat, Mosæ proximum, nec non Betuwensem, agrum igne quin vastemus, nemo inhibere potest.

Tertia. Credo equidem, tantum interdum hominum in hominem esse odium, adeoque implacabile & mortale, vt, dummodo inimico malè sit, oculus sibi vnum erui paterentur; sed vt adè quis demens sit, & odio ardeat, vtroque vt orbari lumine gaudeat, quò vno priuetur inimicus, inauditum & inuisum est hæcenus. E pagis, quosigne delere Bataui valent, decuplo plus tributorum in menses singulos percipiunt, quàm cum ex his, tum è Batauicis, Regis nostri ærario accedat. Et quis, hisce eos prouentibus suo pte nutu & libenter carituros credat? etenim è solis pagis Brabanticis, tributi & taxationis nomine, supra duodecies centena florenorum millia præsentè pecunia annis singulis percipiunt. Et hæc eos cum cineribus & fauilla commutatos, credimus? adè insanire solennia, & vsque è stultos illos esse minimè opinor.

Vt autem Brabantica, Gelrensis, & alia oppida, hosti propiora, com meatu & rebus necessariis destituantur, non est quòd timeamus: Flandria namque, Leodicensis, Namurcensis,

Iuliacensis, Cliuius ager, Westphalia, & Germania nimis quàm abundè illis alimenta sufficere queunt, vt à fame minimè nobis timendum sit. Et sanè, si hanc hostis inire viam incipiat, trans Isalam sibi miles noster, necessitate pressus, violenter com meatum quæret. nulla enim fami via est inuia.

Quarta. Non eam existimo hosti feritatem & immanitatem fore, vt tam atrociter in innocuos & paruulos sæuire, & Regi pariter, ad eandem necessariò exercendam, occasionem dare cuperet. Hac quippe ratione, æternum & implacabile omnium agricolarũ & ruralium, in caput suum, odium arcesseret; quos modò in omnibus rebus necessariis sibi nimis quàm fauentes & beneuolos experitur.

Et sanè, nî vnica hæc ratio contrà faciendum suaderet, iam dudum omnem pagatim & vicatim indictam ab hoste nostratibus contributionem & censum Rex noster interdixisset, & sub capitis pœna inhibuisset. Sed noluit & plus quàm barbarum duxit, innocuos & insones penitus destruere, perdere, omnibusque bonis & facultatibus, quò hostibus hac ratione officiat, dispoliare. Sed si hostis vel lucernulam accendat, verendum est, ne integras Rex faces accensurus sit, quas hæctenus, tamquam pater in benignitatem quàm flagella pronior, in filios suos rebelles exerere distulit. Et sanè nihil

hil ei accidere posset optatius, nihil videret libentius, quàm vt primam tragœdiæ huius scenam Bataui agerent, cuius ipse, sine cuiusquam admiratione & reprehensione, at maiori hostium cum damno ac maleficio quàm fortasse existimèt, catastrophem posset agere & epilogū.

Si præter hæc nouus ille aquæductus Rinberka per Gelrense opidū Venlonam, & alius Antuerpiâ per Herendaliam Ruremondam, aut Antuerpiâ per Bredam & Buscumducis Venlonam deduceretur; certè Brabantiâ & Gelriâ propè totâ, nulla vt ab illo iis noxa timenda esset, hostis excluderetur. Demus Regem summum maleficij genus moliri statuisse; an non, cùm vellet, decuplo ampliùs Batauis per aggerum Batauicorum & Zelandicorum perfossionem, nocere posset, quàm illi Regio Belgio per ignes? magnam illi, fateor, locorum incensione inferre noxam possunt; nos igne simul & aqua vicecuplo maiorem. Itaque veriti, ne maius subire damnum, & summet ipsi extinguere incendium cogantur, suas domifaces continebunt.

PELAG. Bene quidem tu hæc hæctenus; at discere ex te peruelim, vndenam quadraginta illæ militis Regij toto belli huius tempore seditiones ortum habuerint; quæ, quemadmodum non semel à me intellectum, potissimum in causa fuere, cur tam diu ipsa senserimus.

Per has factum, vt Regi præclarissima, quam vniuersæ prouinciæ subigendæ habuit, occasio sæpius è manibus effugerit; atque inimicus tam sui suorumque communiendorum ac tuendorum, quàm potissimæ eorum quæ iam possidet portionis obtinendæ tempus ac modum nactus sit. nostris enim inter se digladiantibus, ac sese mutuo conficientibus, & hosti resistere non valentibus, (quòd vtrimque, tam domi, quàm foris, impeterentur) temporis ipse turbidi oportunitate sibi vtendum ratus, egregiè rem egit. Neque enim, vt verum fatear, possum intelligere, quænam tam frequentium in milite nostro seditionum ac rebellionum fuerit causa; cum tantum Rex annuè argenti bello gerendo submiserit, vt supra sexaginta armorum millia eo ali & sustentari haud ægrè potuerint. Cùm certum sit, non aliam vt plurimum seditionum esse originem, quàm menstruorum stipendiorum defectum: qui locum in Belgio habere quî potuerit, nequaquam intelligo; cum pecuniæ, si militum, in quos expendendæ eæ erant, numerum supputemus, non modò non defuerint, sed etiam plusquam sufficientes semper missæ fuerint.

Inimicus, esto non pauciores quàm Rex milites in aciem quotidie educat, tamen notabilem nullam suorum seditionem vidit; cum tamen tanta pecuniarum ei non sit abundantia, quanta

quanta Regi; & præter menstrua hæc stipendia, plures eum quàm Rex, in opidorum atque arcium suarum restauratione & munitionem impendere pecunias oportuerit: quæ etiam duplo pluris ei stat quàm Regi, vti negare non poterit, quisquis arcium & propugnaculorum illius copiam nouit & intuetur. Adeò vt, etiam induciarum tempore, annua propugnaculorũ & vrbiũ nobis vicinarum instauratio supra centum florenorum millia absumpserit.

BONAVENT. Meritò hoc te dubiũ & suspensum tenet: in hac enim pecuniæ & seditionum materia, abditissima & obscurissima quædam mysteria, quæ per accurata opus habent interpretatione, consistunt. quæ tametsi per obscura atque intricata esse videantur, ea tamen quàm potero clarissimè, tibi reuelabo. Constat sanè, tantam Regem singulis propè annis in Belgium auri vim misisse, quanta quinquaginta armatorum millibus stipendiandis nimis quàm sufficeret; & non rarò tantam, vt etiam sexaginta millia commodè eâ ali potuissent. Sed omnis illa vis ne mediæ, & subinde ne tertiæ quidem, oneris, quo exercitum suum Belgicum Rex onerarat, parti ferendæ suffecit. Et enim frequens illud ordinariorũ stipendiorum augmentum; plurimorũ illorum qui nec re ipsa milites sunt, nec pro Rege arma gestât, sustentatio; sumptuum tolerandorum subsidium,

(*ajudas de costa* vulgò dicuntur;) incredibilis scribarum & ministrorum à calamo multitudinis salaria; occultæ impensæ (*gastos secretos* nominant;) emeriti & reformati castrêses Præfecti, quibus sua nō aliter & æquè plena, quàm si re ipsa castrensibus muneribus perfungerentur, stipendia adnumerantur; denique honorifica & regia in varios Regum & Principum exterorum Legatos munificentia; tantum auri absumpsere, vt in hæc plus in annos singulos nummorum infumi oportuerit, quàm in menstrua pugnantium stipendia. Adeò vt hæc, & his similia, quæ ad bellum propriè non spectant, vim auri maiorem deuorarint, quàm quinquagenùm millium exercitus; plusque in hæc, quàm in omnem militem, sit impensum, & (si prout res est loqui velimus) mediam eius, quâ Belgica onera indigebant, pecuniæ partem Rex non submiserit.

Nihil hîc dico de incredibili fœnoris onere, quod Regem, quò à mercatoribus pecuniam, si quando eius, quam in menses singulos bello alendo necessariam submittere solebat, numerationem ad aliquot menses differre cogebatur (quod certè satis fuit frequens) mutuo acciperet, subire oportebat. Vnde fiebat, vt multa Regiæ pecuniæ millia, in fœnerariam hanc voraginem coniecta, deperirent, sine vllō alterius, quàm solius mutuo dantis mercatoris,

qui

qui mirè suam inde rem adaugebat, emolumento.

Hinc factum, vt non rarò, cùm præsentem necessitas pecuniam posceret, nec ea suppetere, necesse Regem fuerit duodeviginti, vintiquatuor, imò & triginta, in centum, pro effusa & ante addictum tempus soluta pecunia, persolvere. quod fœnus è proximè submittenda ex Hispaniis nummariâ prouisione detrahebatur. Vt sæpè Itali, aut alij mercatores, qui exercitui de more pecuniam necessariam procurabant, tantum auri antè effudissent, quantum valebat noua pecuniaria prouisio à Rege mittenda: adeò vt sibimetipsis inde soluerent, & omne quod mittebatur aurum, ipsi tum ob pecuniariū fœnus, tum ob effusam pecuniam, cederet. Vnde cùm iterum propterea noua nummorū esset penuria, & ærarium vacuum, nouam Regem oportebat iisdem cum oneribus pecuniam sibi procurare, duplex eius persoluendo fœnus, primum in Hispania primis assignatoribus; alterum, pecuniæ præsentis & promptæ defectu, mercatoribus in Belgio habitantibus; qui, cùm iuxta Regiarum schedularum & pecuniarij contractus in Hispania initi tenorem, non nisi quarto post mense, solvere tenerentur; non rarò primo mense, assignationem in ipsos factam præueniendo, totum soluentes, id quod dixi fœnus sibi appli-

cabant & præoccupabant: itaque in causa erant, vt tribus ipsis mensibus necessariâ exercitus pecuniâ destitueretur, & euidenti seditionum periculo res Regia exponeretur.

Satis hinc te videre existimo, ecquid in causa fuerit, vt omnibus hisce oneribus ferendis submissa à Rege pecunia impar fuerit; cur item ex ea militi exactè satisfieri non potuerit, penè omni pecuniâ in ea quæ priùs dixi impendia insumptâ. Vides præterea, ideo quinquagenis aut sexagenis militum millibus nullatenus ad plenum stipendia annumerari potuisse, quòd pecunia omnis aliis oneribus, quæ promissis stipendiis inferiora non erât, ferendis obnoxia fuerit. Vt, tametsi quàm æquissima illius facta fuisset partitio ac distributio, militi ne quidem mensis vnus (cùm duorum, etiam trium ac quatuor subinde, mensium stipendia ei deberentur) potuisset persolui. Hæc ergo (vt vides) seditionum causa, quòd pauculo argento militibus multis accuratè & plenè satisfieri non posset. Quæ incommoda vt euitentur, varia tibi, præsertim artic. III. IV. VI. VII. IX. remedia proposui, quæ tibi ad plenum huius rei intellectum vsui esse poterunt.

Quòd autem nullas, aut sanè perpaucas, militum seditiones hostis habuerit, cùm addictū menstruè stipendium suis semper exactè adnumerare studuerit, non est quod mireris. Perinde

inde enim hîc se res habet, atque in splendidî cuiusdam Principis, & alterius ciuis honesti quidem, sed non vsque adeò locupletis, familia fieri videmus. In illa enim velut de ingenti & non numerato auri aceruo, in hac de prænumerato marsupio fit impensa. Vix nouit Princeps, quid sit impensæ rationem reddere: at ciuis ille, iam tum sub anni principium, subduxit & statuit, non solùm quid menstruè, verùm etiam hebdomadatim, expendere velit & valeat, tenues suos prouentus & lucellum identidem præ oculis habens, ne illos quotidiana excedat impensa. Tenuitas, parcæ erogationis, & prouidæ distributionis, est mater, at liberalis donationis, & inconsideratæ impensæ, abundantia. Inopia per se est parca, & sapientiæ mater necessitas; copia e contrà munifica & larga est, atque ingens opum vis modum & moderationem nescit, inque effusione cæcutit magis, quàm videat. Oculos adaperit inopia, excæcat affluentia. Parit timorem ac diffidentiam indigentia; opes audaciam, securitatem, inconsiderantiam, imprudentiam, & sæpè noxiam fiduciam.

His adiungas oportet, ipsi stipendiorum erogationi Batauos semper & interfuisse & præfuisse; cùm Regiæ pecuniæ procul ab Hispania sint erogatæ, & per tot picatas, atque plurimorum indigas manus pertransierint, vt, si hanc
tan-

tangere chordam vellem, vix finem nostrum inueniret colloquium.

Huc accedit præterea, propter aquarū, quæ nobis defunt, hosti verò mirè commodæ sunt, oportunitatem, factas in auerendis aduehendisque militibus, armis, annona, aliisque ad urbium obsidia, liberationem, locorum & castrorum mutationem necessariis rebus, impensas, ei sæpè duabus tertiis minoris steterisse, quàm Regi huiusmodi impensæ steterint, aut stare possint. Nam vna quinquaginta tonnarum nauis (singulis tonnis quater mille quingenta pondò assignando) plus vehit, quàm trecenti currus vel carruæ castrenses: & huiusmodi nauis naulum nouenos in diem florenos non excedit, cùm quotidiana trium curruum aut carro- rum impensa plusquam nouenis constituta sit.

Adiuuenit insuper hostis nouam quamdam, at ingeniosam, mensuræ stipendiorum impensæ minuendæ rationem, dum vnicuique mensi quadraginta attribuit dies. hinc quatuor mensibus illius annus quoad stipendiorum impensas nostro minor est. quare tametsi parem Regi militum numerum & copias aleret, tres tertiæ pecuniæ partes apud eum in illorum stipendia sufficerent, cùm ad hæc quatuor Rex opus haberet. Vt interim de dicta aquarum oportunitate taceam: quâ quia caret Rex, hinc necessariæ illius impensæ, quas euitare nequit,

quit, ob aquæ defectum mirum in modum incre-
 rescant oportet.

Notandum præter hæc, vniuersam tam nu-
 meroforum exercituum, procul Hispania mi-
 litantium, impensarum molem, tot annis, suis
 Regem nostrum humeris solum sustinere de-
 buisse; Batauorum e contra oneri varios Euro-
 pæ Reges, Principes ac Respublicas, militem
 & aurum eis submittendo, humeros subiecisse,
 & in laboris velut partem venisse. Atque hæc
 diuturni huiusce belli potissima est causa. Scias
 namque oportet, non aduersus solos Batauos,
 sed omnes penè orbis Christiani Reges, quin
 & Principes Protestantes, sub nomine Bataui-
 co, sexaginta propè annis, Regem nostrum bel-
 lum gessisse. Hæc vt ita se habeant, suos tamen
 ille, prout quidem mihi rerum ignaro & inex-
 perto apparet, haud difficulter inimicos subi-
 get, & præualebit; si viginti illos, quos antè tibi
 per modum consulentis deprompsi articulos,
 opere ipso exequi velit.

PELAG. Nisi, ne quam tibi crearem mole-
 stiam, vererer, intelligere ex te est animus, quo
 subiectas sibi prouincias modo Bataui regant
 & administrent.

BONAVENT. Curiosa sanè quæstio, at quæ
 intricatior & impeditior, quàm vt breui hoc
 tempore à me queat extricari vel expediri: vt
 tibi tamen morem geram, paucis, quantū mihi
 possi-

possibile erit, primarias politicæ eorum gubernationis partes attingam.

1. Quidquid ad publicum vnitarum prouinciarum bonum & incolumitatem spectat, vti sunt communis earumdem defensio, onerum imponendorum consensus, necessaria bello terra marique gerendo subsidia, incunda cum vicinis aut longiùs diffitis Regibus, Principibus, Rebus publicis societas & amicitia, & id genus alia, à Generalibus illarum Ordinibus proponi & constitui solent.

2. Ordinum nomine censentur ii, quos vniquæque prouincia ex vniuerso Equitum, Nobilium, & tum prouinciæ, tum opidorum Rectorum corpore, ad eam dignitatem cooptat & eligit.

3. In suffragiis ferendis & deliberando non singulorum capitum & consultorum, sed prouinciarum, ratio habetur, vt, quotquot vnus prouinciæ Ordines sunt, non nisi vnum habeant suffragium, esto plura numero sint capita, quàm alterius prouinciæ.

4. Illorum commissio non ad ea modò capita definienda se extendit ob quæ conuocati sunt; verùm & ad omnia extra ordinem & inexpectatò incidentia, prout ad prouinciæ tum suæ, tum omnium bonum expedire & necessarium esse iudicabunt.

5. Tot prouincias singulas ad generalem
Ordi-

Ordinum conuentum fas est capita submittere, quot pro rei necessitate opus esse censebunt; quæ in eo non capitatum, sed prouincialiter sententiam dicunt.

6. Quo thebdomadis ipsum præsidendi munus in orbem mutatur, vt modò hæc, modò alia prouincia præsideat.

7. Cuius sunt partes ea hebdomade præsidere, proponenda & deliberanda in medium profert, singulorum sententiam sciscitatur, & quam in partem plures inclinare conspicit, eò & ipse inclinare coactus, rem determinat.

8. Bellicæ expeditiones, earumque susceptio tum terra, tum mari, à summo belli duce dependent, & pro illius sententia suscipiuntur.

9. Concilium Ordinum à Generalibus prouinciarum Ordinibus constituitur, qui ei tam agenda, quàm cauenda, singulatim præscribunt: vt tamen hi interea plenam sibi potestatem retineant agendi quidquid ipsi Concilio faciendum cauendumue præscribunt, si communi patriæ bono ita expedire videant, vt & præscripta & instructiones suas immutandi, augendi, minuendi & explicandi.

10. In hoc Ordinum Concilium singulæ prouinciæ, vnum, duos, aut etiam plures, pro sua magnitudine, viros adlegunt & submitunt. In hoc confessu & suum Angliæ Rex nomine suo Consiliarium habet, prout inter il-

lunx

lum & Batauos iam olim conuenit. De illius Cōcilij corpore quoq; sunt Generalis Ordinū Theſaurarius, & Quæſtor, & Secretarij duo.

11. Generales belli, terra mariue gerendi, Præfecti, ab Ordinibus Generalibus, vti & Concilia in quibus rei maritimæ negotia diſceptantur (qualia in variis prouinciis & locis erecta ſunt) conſtituuntur.

12. Suas ſingulæ prouinciæ ſeruant leges, iura, priuilegia, conſuetudines, & ſuos ſingulæ, tam in ciuilibus & publicis, quàm criminalibus rebus, vti ſolebant, magiſtratus habent: & omnes eodem penè modo & forma in iudicando procedunt, cùm tam equites & nobiles, quàm ciuitates in magiſtratus cooptentur.

13. Ciuitates ſecundùm priuata & municipalia iura & priuilegia ſua adminiſtrantur.

14. Singulæ quoque Prætorem habent, quem Scultetum aut Baliuum vocant, qui ab Ordinibus conſtituitur.

15. In primariis ciuitatibus, ex eminentioribus & potentioribus ciuibus, quatuor & viginti, triginta, quadraginta, aut etiam quinquaginta, eliguntur viri, quos *Prudentes* vocant, qui vniuerſum ciuitatum ſuarum corpus repræſentant, & quorum dignitas & munus non niſi cum vita exſpirat: apud hos grauiffimæ quæque controuerſiæ, tam ad vniuerſum territorium, quàm ipſam ſuam ciuitatem, ſpectantes,

stantes, agitantur, disceptantur & iudicantur.

16. Hi ciuitatum Prudentes & Senatores, duos, tres aut quatuor quotannis eligunt ciuitatis quique suæ Consules, septem aut plures Scabinos & Iuratos.

17. Consulium cura circa bonum ciuitatum regimen, & exactam legum & disciplinæ politicæ obseruationem potissimum versatur: Scabini iustitiam ciuilem tam in iure dicundo, quàm maleficiis castigandis curant: ciuium tamen crimina non aliter apud Scabinos excutiuntur, quàm præsentibus Consulibus.

18. Prudentes hi duos, aut etiam plures Quæstores, Ædiles curules, orphanoscopos constituunt: primi, ciuitatum prouentus, tributa, census curant; secundi earundem fabricam & facta tecta; postremi relictas pupillorum sub tutoribus opes.

19. Consules & Scabini quosdam creant ædituos, & orphanotrophiorum, xenodochiorum & gynæceorum curatores; quorum cura annua dumtaxat est.

20. Pagi rurales proprio suo iure administrantur. de aggeribus illic controuersis præest Præfectus & Iudex priuatus; criminalibus & aliis maioris momenti causis, Baliui, Consules, & opificiorum mechanicorum tutores, qui commune regimen & opificiorum disciplinam curant. in ciuilibus autem cau-

sis Scultetus iudicat cum Scabinis.

21. In criminalibus ab omnibus ciuitatum & pagorum iudicibus sententia de plano pronuntiatur.

22. Equitum, Nobilium, & ciuitatum Hollandiæ & Westfrisiæ citatio & denominatio ab earundem prouinciarum Aduocato peragitur: qui & in conuentibus omnia deliberanda proponit, sententias singulorum exquirat, & pro suffragiorum pluralitate res definit.

23. Ordinum dictorum conuentus quinies aut sexies per annum, & quoties aliqua requirit necessitas, indicitur.

24. Ordines hi, ex vniuerso Nobilium & Rectorum ciuitatum corpore, ad ea quæ in conuentibus definita sunt, executioni mandanda, nec non ad omnium incidentium rerum directionem, quosdam velut Consiliarios priuatim deligunt, sacramento sibi obstrictos. Et hi omnium quæ agunt, Hollandiæ Ordinibus rationem dare tenentur, eaque ad eos referre.

25. Ordinariè, tam in ciuilibus quàm criminalibus causis, ad prouincialem Hollandiæ curiam, Præside vno & nouem decemue constantem Consiliariis, appellatur.

26. Præter curiam illam prouincialem supremum quoddam iustitiæ administrandæ erectum Concilium est, quod Summum vocant:

cant: quod in omnibus causis ad suam cognitionem, tum per appellationem, tum per sententiæ à dicta Curia prouinciali, & aliis iudici- bus latæ reformationem deuolutis, sententia- liter pronuntiat. ab eo tamen vltcrius causa- rum examen (quod reuisionem vulgò voci- tant) licitum est exigere. quo in casu, ab ipsis Ordinibus, præter dicti Concilij Assessores, Iurisperiti aliquot constituuntur; qui causam iam iudicatam ex iisdem actis examinent, ex- cutiant, declarent, num quæ lata est sententia reuocanda sit, nec ne. quâ declaratione factâ nulla vltcrior conceditur appellatio.

27. Dominiorum & iurium patriorum ad- ministratiõni quosdam præficiunt Consilia- rios, Præfectos, & auritos rationum inspecto- res, præter ordinarios quæstores, & huic mu- neri præpositos administratos.

28. Nouum quoque est, in Hollandia qui- dem, in gratiam vrbium, pagorum & inquil- norum, quos in Brabantia habent; in Zelandia verò, pro Flandriæ eius quæ sub Generalium confederatarum prouinciarum Ordinum imperio est, incolis, Concilium institutum: in quo & Brabanticæ & Flandricæ causæ, Gene- ralibus Ordinibus ita iubentibus & præsen- tibus, disceptantur.

29. Instituta demum Leoduni Batavorum in omnibus facultatibus & artibus Vniuersi-

tas: Collegium item Theologicum, in quo triginta aut etiam quadraginta communi Generalium Ordinum impensa adoleſcentes Theologiæ ipſorum operam nauant, cui ſuus eſt Rector, Vicarius & rei domesticæ œconomus.

30. Quod ad militarem ſtipendiationem ſpectat, quò omnis ſeditionibus militaribus, quæ à malignè numero ſtipendio conſequi ſolent, via præcludatur, quidam ſponte ad hoc muneris ſeſe offerentes, deliguntur. hi debita militi ſtipendia menſtruè ipſimet ſoluunt: quæ verò ad hoc neceſſaria eſt, pecuniam ſuo ipſi nomine colligunt fœnore quàm poſſunt minimo, quod in hebdomadaria aut menſtrua ſtipendij perſolutione militi adnumerant. quod, quia in tot capita partitum, vix à quocquam ſentitur. Hanc autem pecuniam qui effudere, eam poſtmodum ab Ordinibus refulam ſuo tempore recipiunt: qui hiſ pecuniæ curatoribus non rarò debent permulta, & hoc ipſo tempore etiam octo menſium ſtipendia, tam peditatui quàm equitatu vniverſo ab hinc octimeſtri ab illis perſoluta. Verùm quia hi tam de capitali ſumma, quàm fœnore certi ſunt, hinc integram ſemper apud mercatores effundentes fidem habent, nec vñquam pecunia ipſis defecit. Sociis tamen naualibus & nautis iam à quadraginta menſibus ne obolus (vt verum fatear) eſt numeratus: ſed vxores, & proles,

proles, ac speciosa Ordinum promissa, & optimæ spes prædæ in causa sunt, cur rebellionem & seditionē hæcenus concitare non audeant.

PELAG. Quam tute mihi hodie ostendisti beneuolentiam & amorem, nullo tibi possum auro, nullis opibus, rependere; quas etiam te nec velle, nec opus habere, mihi exploratum est. Nihilominus plus tibi debere me fateor, quàm aut lingua hæc eloqui, aut cor valeat comprehendere: simul quoque ita cunctis dubiis ac postulatis meis à te esse factum satis, nihil vt vltra expetam vel optem. Utinam verò, quorum aliquid ad hæc efficienda valet auctoritas, eorum executioni studeant & incumbant, & eam quâ pollent, prudentiam, auctoritatem, ac potestatem ostendant; præsertim cum totius reipubl. salus & incolumitas, tot millium animarum ab interitu vindicatio, vniuersæ denique Hispanicæ monarchiæ quies id exigant, & quodammodo deposcant. Eâdem tamen operâ nosse è te velim, quid ad eas, quæ Vallis Tellinæ & Palatinatus occasione, totâ Europâ sparsæ sunt, calumnias possit inculpatè responderi. Multa enim hac super re scribuntur, plura sparguntur, & vbiuis à quolibet iactantur; Rexque noster passim omnium fit fabula & prouerbium, vti & iusta illius arma in agrum Iuliacensem aliosque vicinos illata. Plenis faucibus, mutis, verùm armatis & détatis, calamis,

summam illius in prouincias illas iniuriam passim clamitant, & ad rauim vsque inculcant.

BONAVENT. Non possum non satis hominum impudentiam obstupescere. Verùm, quod duabus mulieribus litigantibus vsu venit, vt scilicet ea quæ vitæ inquinatissimæ & infamissima est, prius alteri litem moueat, quò & suam infamiam ac propudium tegat, & vicinæ iustitiam verbo aliquo probroso subuertat, causæ iniquæ æquitatem, & æquæ iniquitatem affricare conata; idem hac in controuersia locum habere mihi verosimile fit.

Etenim Vallis Tellinæ Catholici, cùm se, præter fas & æquum, & secùs ac mutuo promissum & addictum erat, oppressos, vexatos, facultatibus exutos, patrio solo exactos, & immanius, quàm in Turcica seruitute ab hæreticis haberi, neque vllam meliorum spem aliunde affulgere cernerent; omni vicinorum & amicorum suorum ope destituti, & iam ad extrema redacti, missâ ad Regem nostrum, velut veræ fidei protectorem & tutorem, legatione, illius opem efflagitarunt, vt nimirum suis ipse armis causæ ipsorum æquitatem tueretur, ac quam omnibus notissimam à Grisonibus hæreticis paterentur iniuriam ac violentiam, à cervicibus ipsorum depelleret. Nec frustra petiere. etenim Mediolanensis Gubernator, Regiis Catholicorum æquitatem armis vindicandam

ratus,

ratus, iis mox opem tulit, suis eos facultatibus, & Ecclesiasticos beneficiis ac templis restituit, extorres reuocauit, ipsos iniquos proscriptores & oppressores solum vertere compulit. Grisones, tamquam intolerabilem ab Hispano iniuriam passi, de ea mox suos per Legatos apud Francorū Regem exoptularunt. Verūm, post varias vltro citroq; missas legationes, diuersa postulata & refutata; ita tandem inter vtrumque Regem conuenit, vt quæ Hispanus occupat opida, Romano Pontifici, quasi neutri parti addicto, seruanda traderentur, quoadusque causæ æquitas exactiùs discuteretur, & parti alterutri adiudicaretur. Dictum, factum. Rex itaque noster, præsiidiis & copiis suis è Valle euocatis, munitiora opida & arces Pontificis potestati tradidit; qui, velut sequester & arbiter. suis ea præsiidiis insedit & protexit.

Verūm, non multò, missis trans Alpes copiis, Gallus Tellinam Vallem inuadit, Pontificiisq; pulsis præsiidiis, cuncta eiusdem propugnacula occupat. Nihil tale suspicatus Hispanus, at sincerè procedens, de apertissima hac apud Summum Pontificem iniuria per Legatos est conquestus. at, cū se & tempus terere, & frustra apud eum verbis agere videt, armis vtendum ratus, ea in Gallos dictæ Vallis iam possessores, quò suæ æquitatem causæ tueretur; & quam priùs Catholicis tulerat opem,

afferre pergeret, conuertit. Atque hæc pura & ipsissima rei veritas.

Non est verò meum, hîc disquirere, vter Regum potiore iure nitatur: tantum quippe in scholis Iuris prudentiæ non hausi; vtpote qui iam inde ab adolescentia inter arma, non libros, vixi. At ferream rabularum quorundam miror frontem, qui tum linguâ, tum calamo, in Regem nostrum identidem tam malignè debacchantur. Licuitne Angliæ Regi, Batauos, apertissimos rebelles, veræq; fidei desertores, aduersus Regem nostrum, legitimum ac naturalem suum Principem insurgentes, auro & milite, sine vlla iniustitiæ nota suffulcire & iuuare? Idemne licuit Gallo, sicuti non paucis editis libris Galli ei licuisse ostendere gestiunt? Cur Regi nostro non liceat, Catholicos oppressos, proculcatos, præter fas & promissa eictos, extorres, bonis exutos, armis suis protegere, cum illius hi opem prius postulassent? aut hæretici Batavi, Christianorum Principum, vt aduersus legitimum Regem suum bella suscipiant, auxilio & subsidio digniores sunt, quàm prisca Vallis Fellinæ Catholici auxiliaribus Catholicorum copiis, quibus se aduersum iniquos sui oppressores Grifones hæreticos tueantur? Si duobus his Regibus citra culpam licuit, suis Batauos rebelles & hæreticos armis propugnare, & aduersus legitimum naturalemque Principem

cipem suum pecunia & copiis submissis fouere; quid ni Regi nostro liceat ac licuerit, suis Valtellianos Catholicos, oppressos & sub onere Grifonico fatiscentes defendere?

Vtra pars iustiùs arma induerit, aut æquitatem pro se habeat, non dico; at non intelligere me, quomodo duo illi Reges in causa iniqua ab omnibus passim in fontes censeantur, noster verò in bona iniquitatis insimuletur. An non Rex noster occupata armis opida, Pontificiæ potestati tradidit? quid vltra requirant? Ergo ne Gallo, qui in arbitrium & neutralitatem hanc consensit, præter omnium expectationem licuit Tellinam Vallem armis opprimere, Pontificis præfidiarios exigere, omniumque sibi locorum dominium arrogare? Quis igitur Regem nostrum arguat, quòd Gallis istic sese opposuerit, ac priorem adire possessionem, quam antè quàm Papæ arbitrio lis & controuersia committeretur, habebat, tentarit; præsertim quòd iam & sequestratio disturbata, sequestrerque loco, de quo controuertebatur, vi cedere compulsus esset?

Gallum hinc nequiquam damno vel culpo; at non video, quomodo prudens & cordatus quispiam, hisce in armis hunc vt in fontem, Hispanicum verò fontem habeat. Hoc ipse in animum vt inducam, induci prorsus nequeo; nec vt vllus sapiens Gallus in suum, sine fuce &

sincerè inducat, vllatenus mihi possum persuadere.

De Palatinatu nihilo minùs miror. Bohemiæ Rex coronatus erat FERDINANDVS: subditorum illius nonnulli, tam Calvinistæ quàm Hussitæ, aduersus eum insurgunt. Ergo Palatinum Comitem euocant, qui, omnibus quibus poterat, hæreticorum, Turcarū, perduellium, armis suffultus, præter fas & æquum, contra fidelitatis iusiurandum, quam Cæsari, in quantum Elector Imperialis, debebat, contra omnia tum humana, tum diuina iura, Bohemicam FERDINANDI coronam sibi arrogat; Gaboris Bethlini subsidiis, Hungariâ illum deturbat; hæreticorum armis, Silesiâ, Morauîâ, & potissimâ Austriæ parte exiit: vt, vnâ demptâ Viennâ, & aliis pauculis opidis, omnibus se prouinciis suis ac regnis dispoliatum Imperator videret. Hac in necessitate constitutus, primò Dei, dein sororij sui Hispanorum Regis, & exinde nepotis, qui modò Hispanici regni gubernacula tenet, opem efflagitat; qui per BVCCVOYÆ Comitem, aduersus infinitam hostium manum, & varios exercitus, per exiguo militum numero, aliquot eum annis, magis diuinâ quàm armorum potentiâ, protexit.

Hanc Cæsaris iniuriam, nec non scelestissimam hæreticorum impietatem & audaciam BAVARIÆ Dux cùm videret, iustitię actus zelo,

ceu nouus Iofue, Gedeon, Iudas Machabæus, quibusdã Germaniæ proceribus Ecclesiasticis in oneris partem venientibus, armis eam sibi vindicandam censuit. *BUCQVOYO* itaque se iungit; vnde cõcordibus animis & armis ambo ante Pragam, hostẽ proterunt. Quo in prælio, magis diuinam, quàm humanã, dextram licet agnoscere. Etenim hostẽ. positus in colle castris inaccessum, tormentis bellicis vndiquaque circumuallatũ, Pragam à tergo velut inexpugnabile propugnaculum habentem, aduersarios tum equestrium, tum pedẽstrium copiarum numero multò superantem, recentem, rebus omnibus instructissimũ; Bauarici & Bucquoyani superioribus viarũ incommodis licet fracti, exhausti, necessariis destituti, loco castrorum decliui & iniquo præpediti (quos proinde velut in cliuum obnixos ascendere oportuit, vt hostem ferirent) inuadere non dubitarunt. Attamen ille castris exiit, funditur, ac fugatur: Praga, in qua supra quinquaginta bellatorum erant millia, expugnatur: simul & Bohemia vniuersa in Cæsaris potestatem concedit; quã & mox secutæ Silesia, Morania, Hungaria, & reliqua per Austriam opida: denique Palatinus ipse, partim Regiis, partim Bauaricis, armis Exregi Palatino eripitur.

Quis Regem in his omnibus meritò culpet? Palatinus Comes, Imperatoris cliens & subdi-
tus,

tus, contra legitimum Principem suum arma induit, & regno illū priuat; obloquitur nemo, aculeatis eum scriptis oppugnat nemo. Præter hæc, Gaborem & Turcas concitat, vt Cæsarem impugnent; ecce tacent omnes. Vniuersos Cæsaris fautores & præfidiarios tum per se, tum per suos, Silesiâ, Hungariâ, Morauîâ, & potissimâ Austriæ parte expellit; nemo verbum, nulli in chartam inuolant calami Imperatorem propugnaturi; nullus Palatinum damnat & fugillat. Vindex Deus inuasorem eiicit proprio, spurium Bohemorum Regem folio deturbat, Imperatorem in propria restituit; suas Rex noster hunc in vsum ei copias, tam ad proprium patrimonium recuperandum, quàm ad condignas de alieni peculij inuasore Palatino pœnas sumendas, commodat; confestim omnes Regem carpunt, eiusque factum vellicant, quòd, ad Imperatoris petitionem, SPINOLAM ad Palatini ditionis occupandas cum copiis miserit. Qua in expeditione tot propè rursus videbimus prodigia, quot gesta & expeditiones. Videas namque

Primò, vt SPINOLA per exigua militum manu, potentissimis licet diuersorum Protestantium Principum exercitibus circumvallatus, inter incognitos, & hostes, & alieno in solo, ageret, omnes propè Palatini ciuitates, sempiterna confœderatorum Principum Lu-
thera-

norum cum infamia quàm breuissimo tempo-
 re expugnarit. Putabant hi Regias se copias
 Germanâ, Lutheranâ & Calvinianâ quadam
 expeditione dissipaturos, quasi si vno Lutheri
 cyatho tam facilè SPINOLAM cum suis
 difflasset, quàm totum Lutherus decalogum
 vno haustu & halitu è suo Decalogari cyatho
 exhausit; nullum inter vastum Heidelbergense
 dolium & veteranum Ducem, cuius victricia
 orbetoto arma iam claruerant, nullum inter
 cōpotatores & exercitus, inter crateras & ve-
 teranos milites, amphoras & sclopetos, culullos
 & sarissas, lances & lanceas, farcimina & en-
 ses, petasones & verbera, nullum denique inter
 inexpertos milites & periculis ac certamini-
 bus innutritos, discrimen statuentes.

Secundò, vt Brunsvico-halberstadiensis,
 Marchio Durlachius, & spurio-Mansfeldius,
 triplicem simul constituentes exercitum, ad-
 uersus GONSALVVM DE CORDVBA, & TILLIVM,
 paucissimis instructos, in aciem prodeant: tan-
 ta tamen potentia mole sua fatiscens, succum-
 bat, Palatinatus totus ad Regem transeat, &
 quamuis multitudine nostros duplo penè su-
 perarent, tertio tamen profligentur, non tam
 hominibus, quàm Deo pro Imperatoriis de-
 pugnant. Et, ecce ad nauseam vsque, rabulæ
 omnes hîc ogganniunt, scriptisque virulentis
 Regem nostrum calumniantur. Miror, eos &
 in

in Deum calammum non stringere, eumque non culpate aut calumniis proscindere; qui, vt euentissimè patuit, Imperatoris causam tuendam suscepit, hostium insolentiam deiecit.

Quis ergo Christianus approbet, aut ferat, Palatinum, numquam ab Imperatore vel in minimo violatum, aduersus eum insurgere ac rebellare; Turcas, & Turcis deteriorem Bethlinum, in eum concitare; omnium ferè Protestantium Principū arma euocare; sibi met ipsi manu armatā coronam Bohemicam, quam Cæsari præter fas & sacrilegè detraxerat, imponere? Huic nemo occlamat, omnia ex æquitate & Dei ita disponentis voluntate fieri censentur. At statim vt auunculo suo Rex noster, in causa iustissima, & qua æquiores nulla vidit ætas, auxiliarias mittit copias; varij hinc inde per Europam volitant libelli, quasi is rem iniquissimam tueretur. Hoc vt feram, à me ipse nequeo impetrare.

Galliæ & Britannia Regibus fas erit, Batavos rebelles Regis nostri subditos, totis viribus propugnare, & hunc omnimodis impedire, suo ne patrimonio pacificè fruatur; Hispano auunculum iuuare, quò subditum suum, rebellantem, & imperij arrogati reum, Bohemiā aliisque prouinciis iniquè inuasis expellat, & pro meritis eum in proprio castiget, minimè
lice-

licebit. Quonam ex Euangelio huiusmodi Christianus calamus lac fugat? ecqui doctrinam hanc Patres tradidere?

Ludouicus XI. Galliae Rex Caroli Audacis filiam à morte patris, Burgundiae Ducatu, & non modica aliarum prouinciarum, quas pater Carolus moriens possederat, parte spoliatur, easque sibi, uti & alia non pauca dominia legi Salicae non obnoxia, quorum proinde à feminis adiri hereditas potest, quaeque ad Serenissimam Infantem ISABELLAM (cuius mater trium Regum fratrum fuit soror, & ex Regia Valesiorum stirpe sola iam superest) æquissimo iure pertinent, vendicat; & nemo iniquam hanc eius inuasionem carpit. Gallis, nullo præuio bello, licebit Metim, Viridunum, Tullum ab Imperio præscindere, & etiamnum possidere: adhæc Cameracum occupare, Ducem Alenonium magnis cum copiis in Belgium mittere, quò in prouinciarum Belgicarum Principem inauguretur; hinc & nemo rem hanc damnat, sed ut bonum factum interpretantur, tamquam si diuino illa nutu & beneplacito fieret. Hispaniarum Rex auunculo aduersus rebelles auxilio venit, & ad eos qui impio & sacrilego terras & prouincias Imperatorias ausu inuaserant, hisque eum pepulerant, suo in peculio (uti promeriti erant) castigandos cooperatur; & nulla typographica præla

præla satis sunt, ad probrosos in Regem nostrum confictos libellos cudendos. Palatinum, Cæsaris in obsequium, & rebellantis subditi castigationem, occupat; & satis Europa chartæ non habet, ad infamia in eum scripta & satyras per orbem euulgandas. at cum sibi Palatinus regna & prouincias alienas, sui que Imperatoris, nullâ præuiâ æquitate vindicat; nulli sese Reges in causa Imperatoris mouent, calami quiescunt, arma velut situ & rubigine obsita delitescunt. Quis hæc intelligat, quis comprehendat? Imperator ceu nouus Moyses Domini opem implorat; & MAXIMILIANVS magnus Bauarorum Princeps, Calvinistas & Lutheranos Proceres, qui aduersus Christum Domini tunc conspirarant, uti olim Iosua Amalecitas, profligat; B V C Q V O Y Æ Comes ad instar Machabæi vitam discrimini obiecit; & vniuersa sudant præla. Palatinus, ut nouus Amalec, Nicanor, Bacchides, impia in Imperatorem dominum suum arma vertit, nemo linguam, nemo manum, nemo calamum mouet.

De Iuliaco quid dicam? Imperator armis fraternis eam occupat, illam ei cessurus, cui Iudices controuersæ dirimendæ præpositi adiudicabunt. Hollandi, Francorû armis, eam obsidio premunt, intercipiunt, & diu possident; obloquitur nemo, imò Christianum & pium opus
cense-

cenſetur. Hispaniarum Rex Duci Neoburgico, legitimo Iuliacenſis & Cliuenſis Ducatum, Montium, aliarumque inde dependentium terrarum heredi, cuius mater, vnica ſuperioris horum dominiorum Ducis, (huius mater FERDINANDI I. Cæſaris erat filia) proles in viuis ſuperest, fert ſuppeticas; omnis charta volitat, calami omnes viuere incipiunt.

Bataui per ſpeciem Brandeburgici iuuant, varias ciuitates occupant, Embricam & Reſam præſidijs ſuis detinent & premunt; nemo muſſitat. Rex verò, petente Neoburgico Duce, opidorum præſidia adauget; ferè orbis totius arma incaleſcunt, nemo non ſe ad ſcribendum accingit. Quis capiat hæc? Si Bataui Iuliacum retinuiffent, & ſua in ea præſidia firmiſſent; omnes ſe domi continerent. Regi verò noſtro, in Ducis illius qui legitimus eius eſt Princeps, gratiam & vſum, ſua ibidem præſidia locanti, anathema nemo non pronuntiat, ac diris caput eius deuouet; imò, ſi poſſent, lapidibus eū vniuerſi impeterent. vniuerſa enim illius verba & facta, quantumcumque iuſta, blaſphema cenſentur, ac proinde digna quæ lapidū imbre luant. Neminem calumnior aut culpo, nec quis æquitate cauſæ nitatur, meū eſt definire; ſed hæc ſtatus axiomata & vulgò receptas doctrinas intelligere me non poſſe, palàm pronuntio, nec ſacris ea Litteris depròpta videri. Ea qui vſur-

M pant

pant & probant, vndenam mutuati sint & hauserint, secum ipsi dispiciant. Hispaniense ingenium meum vtcumque stupidum, profunditatem hanc nequit penetrare, nec ad hanc altitudinem euolare. Quem mihi militi, & in armis nato & adulto stuporem ignoscas oportet.

PELAG. Aliam curiosam à te quæstionem si petiero, veniam, credo, dabis. Scire ergo à te velim, vndenam Bataui omnem illam, quæ bello, quod aduersus potentissimum orbis Monarcham tot per annos gessere, & tot in Occidui & Orientis Solis Indiam mittendis classibus necessaria fuit, hætenus pecuniam compararint?

BONAVENT. Vicinorum Regum ærarij cum damno id factum comperies; & solâ Galliam, toto hoc belli tempore, plus quàm centum & duodenos florenorum milliones Batauis subministrasse: nec minora ab Angliæ, Daniæ, Sueciæ Regibus, Protestantibus Germaniæ Principibus, ciuitatibus Hanseaticis, Venetis, & alijs Rebus publicis, ad regni nostri oppressionem, illis missa subsidia.

Intuere dein immensos ipsarum Prouinciarum Confoederatarum annis singulis prouentus, vt quæ iam pridem è septimo è domibus ad pretium taxatis, & è quinto ex agris collecto nummo, (quã quidam collectionem, etiam non sine euolumento, redimentes, in se quotã-

nis soluendam recipiunt) supra septem florenorum millones conflarunt.

His adde pecuniam illam, quam Regij in Belgio pagi, vastationem hostilem redimentes, hosti menstruè submitunt, ad binos florenorum millones per annos singulos ascendentem: nec non tres illos millones, quos è portorio, quod *Licentias* dicimus, annuè collegerunt. Sunt autem hæc extraordinarius prouentus. præter ordinarium illum, quem è singulis rebus venalibus colligendum indixere: nihil vt in hominum vsu cedens, ab annua sit pensione & graamine immune, sed ita grauatum, vt grauari non possit amplius. Hinc omnis bos & vacca annuè pendunt florenum, singula verò animalia dum maectantur nummum octauum; tritici molendi modij quatuor stuferos tricenos, siliginis duodeños, hordei fenos: ciues non caupones pro vase cereuisiæ florenos tres stuferos octo, caupones verò florenos septé, stuferos sedecim pro *Impost* vt dicunt, præter ordinarium ciuitatis tributum: pro vase vini ciues duodecim florenos cum dimidio, caupones quinquaginta, ultra ordinarium ciuitatis vectigal. equi diuenditi nummum octauum; omnia bona immobilia, quotiescumq; demum venditione permutantur, quadragesimum; & capitalis eorū summa, quingentesimū. Sal pro temporis ratione ac diuersitate, & pro domesticorū in singulis familijs

numero taxatur, hero indictum in singula capita tributum pendere coacto, esto tantum salis nec emere, nec insumere decreuerit. Butyri libra tres pendit quadrantes, tonna cespitum stufferum cum dimidio. ne currus quidem & cymbæ à tributo exēptæ sunt : imò iam de calceis grauandis actitatur. crediderim & galeros, pallia, tibialia, thoraces, interulas, calyptras, ricas, collaria, indusia, antependia, mulierum poderes, crepidas, manicas, igniaria, sedes, scamna, mensas, lecticas, nasos, oculos, aures, ipsos denique hominum digitos nouo grauamine onerandos: in quod omnes, credo, incolæ non inuiti etiam consentient. adeò vt operarium è viginti illis quos in diem lucratur stufferis, duodenos penè ad communè patriæ necessitatem necesse sit contribuere: & multos, inter opulentiores reperire sit, quos ultra bis mille florenos annis singulis, ob varia hæc grauamina conferre oportet. imò multis in locis eò res deuenit, vt conductor, villicus, aut inquilinus plus ad cōmune reip. bonum, quàm locatori suo aut domino pendat. Adhæc, vniuscuiusque facultates cæca quadam æstimatione taxantur, & pro illarum amplitudine cuique pensio annua, huic quidem quingentorum, illi mille, alteri bis mille, etiam sex mille florenorum, pro taxationis magnitudine indicitur. Vix quisquam credat, quæ quantaque illarum prouinciarum incolæ

onera subeant. nulla vt caro mensæ inferatur, quæ non ad minimum quinquies tributum antè persoluerit: primum, dum primùm in Batauiam animal ingressum est; secundum, dum in pascuis egit; tertium, dum mactatur (vocat id tributum victimarium;) quartum, pendunt pelles & corium; quintum, carnis iam mactatæ emptor: quam si dein salire velit, sextum, tributum salis pendat oportet. Atque vt se res habet in carne, sic & in ceteris rebus omnibus. Iam verò etiam actitatur, vt è domorum omnium locandarum pretio octauus nummus pendatur; & decimarum, quæ hætenus duodeviginti stufferis in cætum grauatae fuere, tributum iam ad quinque; & triginta ascendat, quin & gallinæ & capi mensæ inferendi dimidium pendunt stufferum, galli Calecutani & pauones octo.

His addas oportet, florenorum millionem pluris illis quoad expensas præstandas valere, quàm Regi millionem auri. Nam Primò, nulli extraordinaria sumptuum tolerandorum subsidia dant. Secundò, nullos emeritos milites fouent. Tertiò, nulli sua adaugent stipendia, nisi ad altiora simul munia promoueant. Quartò, reformatis militiæ officialibus nullam pecuniariam pensionem assignant. Quintò, non sunt apud eos tot *pagadores*, *contadores*, & alij inutiles, & solo nomine tenus pecuniæ Regiæ administrari, quorum integram propè co-

hortem Rex noster habet & tolerat. Sextò, nulli variorum muniorum nomine & specie, duplicatum numeratur stipendium. Septimò, militibus ipsorū annus non nisi octo est mensium, cū in stipendij numeratione cui libet mensi quadraginta assignent dies. Octauò, ob aquarum oportunitatem, impensa bellica quadruplo penè illis minoris stat, quàm Regi, quem carris & curribus cōmeatum omnem castrensem terrâ conuehere necesse est.

Classium porro, quas vtramque in Indiam emittunt, nullam Ordines impensam sentiunt, quòd societates duæ, quas priuati & benenummatimercatores constituunt, illam omnem subeant. quantum quisque vult & potest, pecuniæ symbolam in eam confert, pro cuius dein magnitudine de lucro participat. Hancque negotiandi methodum non vtraque in India solū, sed & in omnibus cū oræ Africanæ incolis, Ægyptijs, Syris, Moscis, & Groenlādis, mercimonijs vsurpant. è quibus nō ipsi solū instructores & mercatores, sed & vniuersa regio, mirificè ditatur, & permagnum vectigalium prouentus incrementum capit.

PELAG. Ecquid in causa putas, quòd Bataui, post tot nauium & classium iacturam, nouas quotidie in Americam expeditiones suscipiant?

BONAVENT. Post tot irritos conatus, identidem ipsum eos tentare, tum mirari desines, si quæ

quæ inde sperent emolumenta, tecum perpendas: maiora hæc enim sunt, quàm quæ ex alijs omnibus regnis simul consequi sperent. Compendium enim quod ex Orientalis Indiæ frequentatione annuè colligunt, collatis inter se annis, quatuor florenorum milliones non excedit; Guineense, non parit duodecies centena millia; Ægyptium, non sesquimillionem; Moscovicum & Groenlandicum iuncta vix etiam sesquimillionem. Vt vniuersus harum navigationum quæstus octo florenorum milliones annis singulis non multum superet, cum ex Occidui orbis frequentatione longè vberior sperandus sit, id quæ è solis mercibus euehendis inuehendisque, vt de auro argento quæ infecto è fodinis effosso nihil dicam.

Quod vt meliùs intelligas, noris oportet, Hispaniarum Regem annuas suas Americanas messes non tã ex argenti & auri fodinis, quàm è mercibus & fructibus patrijs, videlicet, saccharo, cæruleo colore (quem *Indicum* vocant) musca tinctoria, gossipio, tabaco, lignis, coloribus & aromatibus; tum etiam ex ijs quæ Hispani & Lusitani eodem inuehunt, oleo, vino, & omnibus quæ in Europa conficiuntur operibus, colligere. è quibus & Rex incredibilia capit vectigalia, & mercatores quæstum incomparabilem faciunt.

Id demum verum esse fatebere, si conside-

resin sola Brasilia plusquam ducentas & quadraginta esse officinas saccaro conficiendo destinatas: si vnamquamque, pariato prouentu, annuè supra septies mille arrobas saccari parare demus, quælibet autem arroba duas & triginta libras contineat ; singulæ ducenties & vicies quater mille libras , simul omnes tres & quinquaginta milliones , septingenta & sexaginta millia librarum saccarearū quotannis dabunt. iam singulæ libræ si sex stuferis veneant, sedecim florenorum milliones solum saccarum pariet , cùm merces aliæ etiam duplo ampliorem prouentum ferant.

Notandum insuper, Hispanos ex America, (Brasiliam sub ea comprehendo) quinquaginta circiter argenti milliones percipere : è quibus vix duodeviginti auri & argenti dant fodinæ , reliquos verò duos & triginta euectæ merces & fructus. Videashinc , quàm sit cum his terris commercium quæstuosum. mirari proinde desines, Hollandos, illius acquirèdi spectantos subire sumptus, nec vllum subterfugere.

Imò , etiamsi oram aliam præter quam nos frequentamus & incolimus, adirent, satis certè America terræ habet , in qua sua ipsi exercere commercia nullo nostrorum damno possent: nam, peritiorum negotiatorum & geographorum supputatione discimus, facilè in sexcenties mille leucas patentem hinc inde superessere.

gio-

gionem , quam hætenus Hispani nec adiere, nec sui iuris fecere : habere hanc quoque plurimas auri, argenti & æris fodinas, & non modicam illius portionem nostris prouincijs fertilitate salubritateque præstare.

Iam, fateamur oportet, Batauos agricolendi, mercandi, negotiãdi industria nostratibus antecellere: verendũ vt sit, ne, si semel in America pedem figãt, insigne tã in mercimonijs, quàm vetigalibus Regijs, nobis damnũ sint illaturi. cũque iam saccarũ quod è Brasilia defertur, à loci illius mercatoribus, supra centum ac triginta in cētenos singulos oneretur, mercesq; quæ è Lusitania in Brásiliam cum saccaro commutandæ mittuntur, certo etiam onere grauentur; ipsiq; adeò saccaro, cùm in Lusitaniã venerit, ipsi Lusitani mercatores, supra impositũ à prioribus in Brasilia pretiũ, nouũ grauamen imponant; sit vt vniuersum facilè onus in singulos centenos ad centũ & septuaginta conscēdat, magno & Regis & subditorum quæstu. qui indubiè miuetur, si Bataui pedem in America fixerint. nam saccarum æquè ac reliquas merces longè minoris quàm modò Lusitani, vendere poterunt.

Dices, multum requiri temporis, antequam è nouis plantis & fruticibus haberi queat fructus. Sed respondeo, non tantum, quantũ vulgò putatur : saccarum enim anno primo fructum dat: Indicum cæruleum, tabacum, gossipium

pium quinto post plantationē mense colligitur.

Adhæc, si Bataui oleas & vineas in Americam semel inferant, quantum hinc vniuersæ Hispaniæ, putas, dānum accedet? etenim multò vilioris erunt fructus iam domi nati & proprii, quàm quosmodò Americani ex Hispania petere & expectare coguntur.

Viden' Batauorum industriam, dum sumptu & impensa mercatorum, sine vlllo prouinciarum grauamine aut damno, prouentus suos adaugent, & nouas sibi regiones subdunt, vti in Orientis Solis India eos fecisse liquet?

Hæ sunt rationes, ob quas tanto cū nauium & pecuniarū impendio Bataui Americam sibi frequentandam censeant, & cur superiorum annorum iacturā in eo passam pro nihilo ducant. ampli quæstus spes omne dulcorat damnum, vti & sperata præda militum vulnera & plagas. Triumposteriorum classium in Americam missarum iactura ingens, fateor, fuit; sed ea sperati lucri est magnitudo, vt illa præ hoc nihile esse videatur; præsertim quòd in partem illius plurima mercatorum concurrant capita: adeò vt priuati cuiusque iactura, tametsi ingens in se, exigua sit. quin imò, esto superioris mensis tempestate duorum millionum argenti passi sint dispendium, quorum pars quarta ad solos Zelandos spectauit, nondum tamen animo cadunt, sed nouam in Americam expedi-

ditionem non minùs impigrè adornant.

PELAG. Egregium sanè incomparabilis generositatis exemplum. nunc scire eâdem operâ optem, in quo potissimùm Batauorum cum Afris commercia sita sint, quas in Africam merces mittant, quas inde exportent, & quibus stationes in locis habeant.

BONAVENT. Africana commercia sex maximè in locis exercentur.

Primò, in flumine Senegalensi. Illuc important ferrum, pelues æneas, pellucidam crystallum, coraliũ, præsertim longiusculũ; vitrea omnis coloris rosaria, & alias id genus minutias. Inde verò reuehunt arefactas animalium exuias, & quidẽ per annos singulos sexaginta aut septuaginta millia; item gummi Arabicũ magna in copia, ambram griseam, & ceræ aliquantulũ.

Secundò, in Promontorio viridi. Illò inferunt ferrum Namurcense, crystallum, coraliũ, omnigena æramenta Norimbergica, penulas gauſapinas Hibernicas, lodices Duffelenses, vinum igne decoctum, quod aquam vitæ vocât; vitreas omnis generis elegantias, pelues ahenas, diuerſas è linq & lana contextas telas. referunt verò ebur, dentes elephantinos, ambram griseam, ceram, orizam, & pelles sole induratas, (& earum facilè centum millia) vestes goſſipinas varias, quas in Guineam dein auectas cum auro illic commutant.

Ter-

Tertiò, in ora granaria & dentaria. Huc feruntur inter alia ferrum Namurcense, pelues & cacabi ærei, omnigeni vitrei globuli. Reuehuntur verò dentes elephantini, & piper Guineense: & quidem tanta in copia, vt quotānis ducentæ eius tonnæ & amplius inde exportentur.

Quartò, in ora Guineensi. Vehunt huc Namurcense ferrum, pelues æneas, telas lineas Silesias, quæ in Flandria meliores cõfici possent; stragula lanca mensalia, quæ Tornaco & Insulis commodè petentur; rosaria vitrea, quæ tam his in terris, quàm Venetijs parari queant; pannos quoque Boreales spissiores, Hibernicas penulas, stragula Duffelensia, telas lineas coloratas varias, amicula gossipina, vina ad ignē distillata, omnis generis cultros, armillas æreas & spinteres, securiculas, ascias, coraliū, & quidquid Norimberga submittit æramenti. Hæc verò mutant cum auro patrio, cuius is est valor, vt penè viginti & duarum caratarum millius puritas esse perhibeatur. referunt illius annuè bis mille quingenta pondo. Loca, in quibus plerumque cum indigenis negotiantur, sunt hæc, Assinum, Arx Minensis, Comenda, Maura, Carnētinum, & Accara: loca verò, in quibus illa auri permutatio fit, vix vicens in latitudinem patent leucas.

Quintò, in Sinu Benino vel Lagenfi. Hic vitrea

trea rosaria, tapetia, Norimbergensia crepundia, coraliū, & telæ Cameracenses permutantur Primò, cum vestibus gossipinis, quæ deinde in ora aurifera cū auro permutantur quadruplo cariùs, quàm in hoc Bénino Sinu sunt emptæ. Secundò, cum pipere Benino, quod Indico præstantius & acrius est. Tertiò, cū Mauris mancipijs, quæ deinde in Brasiliam aueruntur. Quartò, effertur hinc quoque ingens eboris vis, cuius libra vix tribus stat stufferis. Hac in ora celocibus nauigatio instituitur, & illæ maximè merces diueduntur, quæ in Guineensi cōmodè emptorē aut permutatorē non inuenere.

Sextò, in regno Angolano. Huc inferunt boreales omnis generis pannos, vestes lineas, præstans coraliū, vitreos globulos, ferrum, pelues ahenas, Norimbergensia æraméta: quæ permutant cum Mauricis mancipijs, quæ in Brasilia & alijs locis veneunt; & elephantorum dentibus. quorum tam hinc, quàm ex alijs locis, sexcenta propè quotannis in Hollandiam millia mittuntur.

PELAG. Curiositati meæ abunde per te factum satis; vt iam tum apertè videam, quam in re Batauorum sita sit, & quibus artibus frangi queat potentia, & quo illorum arrogantia modo cogi Regis sui imperium agnoscere. Didici quoque, qua Rex arte sine vllō ærarij sui detrimento potentissimos terra marique alere queat

queat exercitus, maris sibi imperium (sine quo
 belli huius ciuilis non haberi, nedum sperari, fi-
 nis potest) comparare, & peruicaces Batauo-
 rum animos, vt subsidant, & dominum agno-
 scant, compellere. Sed fore vt Rex consilijs his
 acquiescat, & me bene monentem audiat,
 vix ipse mihi persuadeo, idque ob axiomata
 quædam Politica, quæ expertes rerum Proce-
 res & Consiliarij nonnulli, nullum præter Hi-
 spaniensem experti solem, Regi nostro sugge-
 rent, re nec maturius excusâ, nec ab vlllo, exte-
 ro præsertim, edoceri sustinentes, turpe rati
 Consiliarium Regium, quasi non vniuersa nos-
 set, ab alio quid debere ediscere. Est hic è ma-
 ximis, meo iudicio, gētis nostræ erroribus. Cer-
 tē magnus ille Imp. CAROLVS V. per quem Hi-
 spanum nomen orbe toto inclaruit, vnicum o-
 mnium orbis Regum & Principum miracu-
 lum, cuius sapientia & armata manu Mediola-
 num, Neapolis, Sicilia, Ultraiectensis ditio, &
 Gelriæ Ducatus, & aliæ plures prouinciæ, co-
 ronæ Hispaniensi aut accessere, aut arctius sunt
 annexæ; nos hoc minimè docuit, vtpote qui I-
 talicos, Gallicos, Germanicos, Belgicos duces
 in militiam suam legere, eorumque consilia ex-
 quirere & sequi, turpe non duxit. Sed quia ab
 eius vestigijs nimium quantum posteri eius de-
 sciuisse videmur; hinc sæpè mecum dubitavi,
 satiùsne foret ad pacem aliquam, aut ar-

morum inducias cum Batauis incundas nos descendere, quàm diutiùs belligerari, cum Hispania paucissimos iam imperatores bellicos habeat, imò præstantes quos habuit duces penè omnes terra marique iam amiserit.

BONAVENT. Ingenij mei captum longè hæc transcendunt: vellem tamen, pro militari mea opinione, rem tibi aperire, cuius neminem, præter vnum te, conscium vellem, vtpote cuius mihi fides & taciturnitas sæpiùs perspecta & probè nota est. Quis neget præstantibus hoc tempore ducibus Hispaniam destitutam esse, quos CAROLI V. Imp. inuictissimi ætate gentes plurimæ habebant plurimos? Sed cedò, quæ gens aut regnum iam ducibus militaribus abundat? Totâ mihi Galliâ vix vnum reperias, cuius Hispaniam arma timere oporteat: vnum quæque Anglia virum non dabit, qui celebris imperatoris nomē mereatur, vti nec Italia tota & Germania. Inter Turcas etiam hodie non inuenias, qui cum laude arma tractent. In Polonia quoque, Hungaria, Bohemia, Dania, Suecia defunt hodie duces, quibus tutò rei bellicæ sūma credi committique posset. Et quem, quæso, hodie Bataui habent, tam equites inter quàm pedites & nauales ducem, qui magni militis & imperatoris titulum iure promereat? vt, si rem prout oportet inspicias, & omnem in partem
libres,

libres, plures in Hispanici iuris regnis sis reper-
 turus viros, qui periti summiq̄ue Imperatoris
 meritò nomen gerant, quàm in alijs. Vt nudè
 tamen dicam quod res est, nostræ fanè ætati
 à talibus, omnium Regum in exercitu, fatisma-
 lè videtur prospectum: quorum tamen abhinc
 annis quadraginta & quinquaginta, magna
 cùm in Belgio, tum alijs in regnis, fuit copia.
 Idem propè in omnibus scientijs, Concilijs, vi-
 ris nobilibus vsu venire comperies, vt ab anti-
 qua, generosa, prudenti, forti illa nobilitate
 multum deciderint, & ab illustribus maiorum
 in bello facinoribus, solertia, sapientia, pruden-
 tia procul recesserint. Idem in Theologis, Iuris-
 peritis, & medicis, aliarumq̄ue artium professo-
 ribus locum quoque videbis habere: idq̄ue in
 omnibus regnis.

Quid verò de pace, inducijs, aut armorum
 suspensione dicam? non ita pridem est, quòd
 cum cordato sagaciq̄ue viro, mihi amicissimo,
 hac sum super materia locutus. hic se sibi per-
 suadere posse negabat, vt tales, quales nuperæ
 illæ fuere, Rex cum Batauis inducias pacisca-
 tur, & non sine notabili suæ magnitudinis de-
 decore tales eum aiebat posse contrahere, nec
 sine aperta impotentia suæ confessione in eas
 consentire. Neque enim intelligere se, ecquod
 talibus ex inducijs accedere Hispaniæ commo-
 dum posset. Primò namque, illis durantibus,
 hostis

hostis se per otium communit. Secundò, ab alijs Regibus & Principibus tunc vt liber & sui iuris populus agnoscitur. Tertiò, omnibus Austriacæ domus æmulis & aduersarijs auxiliares copias submittit. Quartò, in Imperatorem ensen exerit & acuit. Quintò, hæreticos, perduelles & infideles aduersus Catholicos Reges concitat. Sextò, arcibus validissimis prouincias suas circumquaque obvallat. Septimò, subditos in sua aduersus legitimum Regem perduellione corroborat. Octauò, omne mercimoniorum genus in prouincias suas inducit. Nonò, ingentem hominum mechanicorum vim ad sedes ibi figendas allicit, idque per vberem & oportunam operũ manualium, quæ induciarũ tempore decuplo magis quàm belli valent, distractionem. Decimò, Catholicos tũc exagitat acerbius & acrius, quàm dum arma vigent: metuit enim, ne belli tempore persecutionis rabiẽ pertæsi, animis in Regem suum Catholicum propendere incipiant, cuius rei induciarum tempore nullum periculum subest. Vndecimò, talibus in inducijs non minus auri Rex, quàm bello feruente, infumit, cùm tot in mentita illa & laruata pace exercitus, quot in aperta hostilitate alere cogatur. Duodecimò, hostem hic ob liberum in omnibus prouincijs & regnis Hispanicis cõmercium mirè locupletat. Denique, ad Austriacæ domus, ab illo oppu-

gnatæ, tutelam & propugnationem, sua per vniuersam Germaniam signa circumferre cogitur.

Non possum, quin tibi hoc loco communicem, quod haud ita pridē Amsterodamo ad me perscriptum est. Catholico enim hinc, & Gommarista illinc de præsentium rerum statu, & inter alia de inducijs aut pace, inter se colloquētibus; Catholicus, quibus Rex conditionibus honestâ cum Batauis suis pacem inire posset, rogatus, respondit: Primò atque ante omnia necesse sibi videri, vt liberum Catholicis per vniuersas prouincias religionis exercitium Gommaristæ permittant, & omnibus in opidis & locis mediam templorum partem ad hoc ijs cedant. Secundò, Ordines ita Regem agnoscerēt, vti vrbes Hanseaticæ Imperatorem, tamquam suum defenso-rem ac tutorem, vt quas possident prouincias, ab eo tamquam feuda Regia reciperent, de decennio in decennium eas aliquo in recognitionē præstito honorario, denuò ab eo recipientes & releuantes. Tertiò, nullum, præter regem Hispaniæ dominum aut Principem, vllò vniquam tempore agnoscerent. Quartò, pecuniam suam Regio nomine signarent, verbi gratiâ in Hollâdia quidem, PHILIPPVS IV. HOLLANDIÆ COMES, & ita per alias omnes prouincias. Quintò, honorabilem aliquam, in modum recognitionis, & superioritatis signum, quotannis Regi

pen-

pensionem, simul etiam prisca eius, vt Comitum
 Hollandiæ, iura & tributa penderent. Sextò,
 nulla Hispanicæ coronæ, aut Austriacæ domus
 hostibus, armorum pecuniæue subsidia clam
 aut apertè submitterent. Septimò, si quãdo ro-
 garentur, octo armatorum millia, suis merita
 stipendijs Regi submitterent, quem vti hostem
 Principem Rex bello impeteret, suum etiam
 hostem ducendo. Octauò, liberam per omnia
 flumina, & præsertim Antuerpiense, nauigatio-
 nem eo modo permitterent, quo olim nauiga-
 bantur, nouum mercibus inuehendis euehen-
 disue grauamen non imponendo. Nonò, om-
 nes quas in Brabantia & Flandria iam possidēt,
 ciuitates & loca, aliis earum loco acceptis, per-
 mutatione factâ, Regi cederēt. Decimò, suis A-
 mericam nauibus frequentare desinerent. Un-
 decimò, in nullis alijs Orientalis Indiæ locis aut
 regionibus mercimonia sua exercebant, quàm
 quæ Regis Hispani imperio non parent. Deni-
 que omnes facultates & possessiones, etiam
 Ecclesiasticas, fisco aliàs adiudicatas, quæ qui-
 dem supersunt, quarumque dominus legitimus
 commodè inueniri potest, legitimis possessori-
 bus redhiberent.

Tum Gōmarista, has sibi conditiones æquas
 satis videri, aiebat; multoque se reputare sa-
 tius, illas admittendo ad speratam & opta-
 tam peruenire libertatem, quàm continuo hoc

bello ad extremam inopiam & ærumnam redigi. Quæ haud dubiè cōsequetur, si fluminum omnium nauigationem sine vlla Rex conuiuētia inhibere, & (quod factu ei perfacile) maris sibi imperium (in quo solo omnis Batauorum vis & potētia subsistit) comparare velit. vt quisquis huius vsū illis eripit, fauces ijs quodammodo comprimatur, & ad quæcumque lubuerit, conuenta conditionesque eos sit compulsurus. Addebāt tamen fore, vt in has plebecula conditiones non priùs assentiret, quàm terrā ac mari, acriùs paulò ab Hispanis in angustias redigeretur. fiet id, si emissis cùm è Brabantica, tum Flandrica ora, celocibus & actuarijs Zelandi infestentur & fatigentur: nulli vt in pagis agentitutò sit. Sic enim continget, vt Zelandi, qui ab omni pacis tractatione nunc inter alios sunt alienissimi, belli iam incommoda sua intra viscera sentientes, sint in ea procuranda petendaque futuri primi: & hoc præsertim tempore, quo omne illis cum hoste sublatum commercium est. Si enim octoginta, aut certè quinquaginta, in ora Flandrensi bellicas Hispanorū Rex naues haberet, quæ Batauos in Angliam aut Galliam nauigaturos identidem exagitant, itaque commerciū omne hoc mari disturbarent; aliam credo (aiebat ille) populares nostri & plebecula cantilenam canerent, quàm cecinere hæctenus: idque etiam magis, si om-

ne cum Hispanis commercium Rex nobis penitus præcideret: nihil quippe magis hodie plebem nostram allec̄tat, & quietam reddit, quàm frequentata nostrorū cum Aragonensibus, Catalaunis, Valétinis & Cantabris & insulis Hispaniæ subiectis mercimonia. Ea enim ni esset, potissima manualiū & mechanicorū operum pars intercideret, & opifices ipsi prouincias nostras deserere coacti, aliò commigrare compellerentur. magis etiam, si nostram in Italiam, Ægyptum, oramq̄; Syriæ nauigationem Rex (quod nullo negotio facere potest) interciperet; vti &, si omne nostrum cum Afris commercium inhiberet.

Idem colloquium, & iisdem penè verbis, est à Transisalano nobili, & quodā è Statibus Zelandiæ viro institutum: in quo hic Zelandos ad penuriæ extrema iam redactos esse, minimè dissimulabat, vtpote omni maritimo commercio exclusos, & iam non nisi rapto & piratica viuentes; & ipsa rerum comestibilium, agrorum, domorum, & mercium grauamina eò iam excreuisse, vt sine certissima patriæ desolatione & ciuium seditione vltèrius nequeant ascendere. videri proinde non inconsultum, de pace aliqua ineunda Regem compellare. Sed addebat: quis primus vadum hoc tentet? quis hanc camarinam mouere audeat? tertij ergo cuiusdam operam hinc interuenire oporteret. Si

enim, quemadmodum Dunkerkanorum navigationibus halecum piscatores disturbat, ita insulas nostras Zelandicas infestare Rex inciperet; insignem sanè mox ciuium seditionem & tumultum videremus, quorum in hoc operistitio, & halecum piscatus cessatione, furor velut sub cineribus latet, in apertum incendium & flammam (cui exstinguendo vniuersi patriæ Ordines ne utiquam sufficiant) si qua vis & oppressio ab exteris domi accesserit, erupturus. Qui religionis causa bellum nos gerere opinatur, nã ille grauissimè decipitur: incidantur nobis commercia, lucrum tollatur, mox cum Hispanis in religione conspirabimus: etenim tam immensa nostra cupiditas est, vt solius quæstus rationem habeamus, eam vt simus religionem, Regem, & politicum regimen electuri, in qua & apud quem maior lucrandi occasio affulgebit, philargyriã nos ducente, & obtorto velut collo rapiente, quò lubuerit. etiam Turcissimum Bataui & Zelandi amplecterentur, si is vberiore sit quæstum daturus; imò & caco-dæmonem, modò aurum spondeat, patrię cultu adorabũt. Is videlicet eorum est genius. Deum ibi inueniunt, vbi aurum & opes: hæc qui dat, ille ijs & princeps & deorũ summus; qui aufert, iuratissimus patriæ hostis. religio susque deque habetur; vbi aurum, ibi religio; vbi aurum, ibi & Deus: vt nobis & aurũ & Deus pares sint. Imò,

fi

si sub Hispanorum imperio maior opum & argenti messis affulgeat, Hispani in sinum vltro nos dabimus, & è Zelandis & Hollandis Hispani fiemus.

Hæc abhinc circiter bimestri in Hollandia & Zelandia priuatos inter parietes sunt dicta, è quibus hæc ego pauca tibi differui; nescio tamē, an hisce priuatorum dissertationibus Rex auscultare volet: etenim hoc ab illius vnus arbitrio sententiæque pendet.

PELAG. Sanè, esto omnes hæc conditiones prouinciarum confœderatarum Ordines Regi nostro proponerent, adhuc Regitali perquã durum foret, intercedentibus illis, ad pacem cum suis rebellibus ineundam descendere.

BONAVENT. Verū simul cogitet oportet, sibi velut cum filijs prodigis negotium esse, seque, ceu indulgentem patrē cum immorigeris & contumacibus filijs cōnuere debere, etiã in ijs quæ cōtra omnem militant rationem. Vt enim omnes rebelles Belgas suos ad interneccionem deleuerit, cogitare nihilominus debet, illos, suos esse filios, se verò patrem. Durū, inquires, id est patri. Concedo: sed quid refractarijs & duræ ceruicis filijs agas? eōsne ad interneccionem deleas? memento verborum Davidis: *Fili mi Absalom, Absalom fili mi, quis mihi tribuat vt ego moriar pro te, Absalom fili mi, fili mi Absalom?* Cogita, quid immorigerorum & contumaciū filio-

rum causa, Redemptor noster Christus etiam modò patiatur. quid non Romani fecerint, plebe à patribus dissidente, & secedente. Ut speremus, ijs quæ tētata hæctenus, armis regiones illas edomari posse, frustra sumus: non nego tamen id posse fieri, si quidē viginti illos quos tibi proposui, articulos sequi & obseruare Rex, ac maris sibi imperium (quod in manu habet, prout antè sæpiùs tibi cōmemorauī, idq; ijs quos protuli modis) vindicare velit. ambigo tamen, an non multò sit futurum satius, honestis & æquis eū conditionibus cum subditis ac filiis suis pacisci, quàm vi armorū eos sub imperiū & ferulam redigere. Meū non est hoc illi suadere, quod à sola paterna eius clementia & affectu id pendeat. Ad hæc nescio, an ad tam æquam se conuentionem Batauorū arrogantia & fastus sit demissurus; vereor potiùs, ne, esto ad extremam necessitatem & restim (vt aiunt) iam reducti sint, & quæcumque potuerint grauamina suis imposuerint, nullum vt vltra supersit, Regis sui arma propiùs sentire cogantur, & quidē maritima magis quàm terrestria. Nā vt demus eos dimidia prouinciarum suarū parte, imò & duabus tertijs exutos, dummodò maris imperium sibi seruent, nihil (scio) de fastu pristino remittent: at, si Regi cedere ipsum cōpellantur, quamprimum animo cadent, & ad quæcumque iusserit non inuiti accedent.

PELAG. Abhinc diebus aliquot, è viro illustri è Belgica primùm appulso, audiui, & certè non sine admiratione, omne illic, Regias & rebelles prouincias inter commercium Regis esse iussu sublatũ, & grauibus propositis pœnis interdictũ; è quo tamen in ærarium illius, octingenta propè florenorũ millia quotannis inferebantur (quod sanè nō contemnendũ erat sumptuum tolerandorum subsidiũ) & non minus à subditis eius, è merciũ omnigenarũ importatione & exportatione, emolumentũ colligebatur. Quid ad hæc dicerem non habebam; hinc, quod amico illi respondeam, ex ore tuo expectabo.

BONAVENT. Hac de re artic. XVIII. egisse meminì, vbi cum primis necessariũ duxi, omnem inter Belgas morigeros & iminorigeros mercimoniorum cõmunicationem inhiberi. Licet enim ex hac inhibitione octingentorum propè millium annuè iacturã Regium ærarium faciat, subditi quoque eius luculento prouentu & lucro frustrètur, multarumq; ad victum & vsum fabrilem necessariarũ rerum pretia ea de causa nimio opere increuerint; rebelliũ tamen prouinciarũ hinc natum dispendiũ ita enorme est, vt suũ morigeras æquanimiter ferre par esset, quòd id hostis incomparabiliter maius sentiat: qui ex hac Licentiarũ clausura, & cõmerciij mutui inhibitione, lōgè supra tres argèti milliones, quos ex Licentijs colligebat, annuè deperdit (esto su-

prà nō nisi duos milliones assignarim, vt qui minore[m] semper numerū ponere gaudeam.) nam è solistibialibus, foccis, pileis nocturnis, interulis, & id genus alijs vestibus laneis manu sine stamine contextis, quæ è Regio Belgio ad rebelle mitti solebant, quotannis supra quadringenta florenorū millia, Licentiarū nomine, conficiebat: è cerasis verò, piris, pomis, & alijs huiusmodi fructibus, tum à libripende, tum Licentiarū portorio, centies mille florenos & amplius; vt nihil dicā de priuato vendentiū quæstu. Hinc efficere tecū ipse potes, quantum ex innumeris alijs, & magis necessarijs, & pretiosioribus, tū inuehendis, tū euehendis mercibus, putà saxis, ligno, ferro, & alijs id genus, auri quotannis Bataui redigere solerēt. dein, quantum è butyro, caseo, piscibus, frumento, aromatibus, mercibus borealibus, & alijs huius notæ, quas submittebant; quantū è diuersissimis, quas à nostratibus vicissim recipiebāt, confecerint; & videbis, pecuniam, quam & dixi, & dicturus sum, verè minorē esse eā quæ de facto recipiebatur.

Et certè adhuc parua sunt hæc: nam, quanta rerum & mercium patriarum per mutuū hoc cōmercium esset distractio, & quis inde sequeretur quæstus, vix credat nisi qui re ipsa sentiat. sunt proinde qui cēsēt, mutuū hoc prouinciæ vtriusque terra mariq; commerciū videnos florenorū milliones & amplius, tām in hac quàm in
illa,

illa, iunctim annis singulis valuisse: qui tota de in Belgica diffusi, incredibile incolis vtriusque, maius tamen Batauis, cōpendium adferre solebant. Quod per hanc Licentiarū suspensionem prorsus sublatū est, vt iam nesciant quid mercibus agant, aut quò eas conuehant, cūm omnis illarum in solo nostro, & penè omnis in extero, distractio ipsis sit sublata. E quo necessariò consequatur oportet, non modicā opificum (à quibus tamē potissima consumptibiliū & comestibilium vectigalis pars apud eos dependet) turbam, Hollandiā relictā, aliò cōmigraturā, quòd per hanc commercij inhibitionē manualia ipsorū opera nullus coëmat. Hinc fiet, vt, qui è cōsumptione sequitur, prouentui multū sit decessurum, & mercatura omnis decasura; præsertim cūm eos per fluuios, quibus suas merces euehunt & inuehunt, & in quibus maxima quæstus pars sita, nauigare inhibebūtur, putà Albim, Visurgin, Rhenū, Mosam, Scaldin. hinc omniseorum cum Germanis & Leodiensibus negotiatio cessabit, è qua tamen vberrima pecuniarum & merciū messis proueniebat. Sola ergo Licentiarū suspensio, ad aliter sentiendum, alia consilia capienda, iactantiæ alas demittendas, asperitatē exuendam, etiam nullis accedentibus armis, eos cōpellet: etenim per hanc fluuiorum occlusionē plus quàm duæ tertiæ illorum cōmercij partes tolluntur, cūm potissimā merciū patriarum

& externarū partem in Germania , Belgio, ditione Leodicensi, Iuliacensi, Cliuensi, Montēsi, Westphala & Coloniensi soliti sint distrahere. Adeò vt ob huius prouētus defectū, noua iam compellantur ciuibus suis onera imponere & quidquid vsquam grauari potest, grauare; vt, quod è Licentiarum suspensione sequitur detrimentū, hac via resarciant. quæ plebi eo futura sunt grauiora, quòd per hanc fluuiorū clausurā, & commerciorum inhibitionem, maxima mercimoniorū & quæstus parte iā frustrata sit, & duplici virga quodāmodo vapulet, nouis videlicet exactiōibus, & soliti emolumentum sublatione. Quamdiu enim, patentibus fluminibus, merces vbiuis locorum distrahebantur, & hinc consequens lucrū affluebat, imposita onera faciliùs ferre poterant, dānum horū sperato exiustituto cum exteris commercio quæstuliente: hoc verò nūc sublato, onera hæc nō nisi de sudore, corio & sanguine suo persoluāt oportet. hinc illis ferendis tandē impares reddētur: quod vbi fiet, necessariò illis pecunia, quæ tamē belli omnis neruus, alimentū & basis est, deficiat necesse est.

Imò nuper nonnulli curiosi, calculo inuito, asserere non dubitarūt, rebelles prouincias, ex hac fluminū clausura; ex collapsa mercium, tum patriarū, tum aliarum, quas alijs è regnis & prouincijs (vt alibi diuendant) efferebant, distractione; ex suspensa denique illarū, quas è suprā nomi-

natis regionibus, vicinorū fluuiorū subsidio in Batauiā inferre solebant, inuectione, plus quàm quinquaginta millionū annuè in omni cōmerciorum genere, iacturam facere: vt interim nihil dicam de cambio, è quo incredibile ipsis antè compendium oriebatur, sed iam ob inhibitionem hanc penitus intercidit.

Non ita dudum est, cùm viro, & ætatis satis prouectæ, & rerum Belgicarū cum primis gnaronarrante audiui, hanc fluuiorū clausuram, & cōmerciorum inhibitionem vsq; eò hosti graue videri, vt biennium non sit effluxurum, quin suo sit à Rege pacè, necessitate cōpulsus, petiturus. etenim necessarium nauibus cōpingendis atque instruēdis ferrum, & lignū quernum iam paulatim apud illum deficiunt & rarescūt: his enim si careat, nec illas novas adornare, nec collapsas instaurare, nec molendina cōstruere poterit. molēdina enim ni sint, nec prouinciā suam ab aquarum eluuione tueri, nec agros, & prata (è quibus tamen potissimū colligunt prouentum) aquis identidē innatātia exficcare valebit. Nā quisquis bellicas atq; alias id genus naues, & molēdina eum è ligno molliori aut Noruegico cōstructurum credit, errat grauissimè, & rē prorsus impossibilē suo sibi in cerebro cōminiscitur. Iam liquet, illum & Rheni & Mosæ nauigatione deturbatum, nullū posse aliunde ferrum durius, nullum robur ilignum

accipere. nauibus autē deficientibus, vniuersa concidet cum exteris negotiatio, in qua tamen potissimus eius situs est quæstus; & sine molen- dinis, ab aquarum inundatione agros suos in- dēnes præstare nequibit. Vnde fiet, vt bello diu- tiùs ferendo futurus nō sit par, & quæ ei tole- rando indicta sunt grauamina, indies difficiliùs & ægriùs sint pensitanda, quin & noua inue- hēda. Adeò vt, si Rex hac Licētiarum, & per di- cta flumina nauigationis suspēsiōne, bellum dū- taxat defensiuum gerendo, de illatiuone cogi- tans quidē, vti pergat, eas sit Batauos in angu- stias redacturus, vt, quas ijs volet præscribere pacis conditiones, necesse eos sit admittere ne- cessitate cōpulsos. Is quoque est vniuersorum Hollandicarū rerum peritorū sensus & opinio. Etenim, si potissima commerciorum parte fru- strētur; & interim onera agris, domibus, merci- bus, rebus vsu cōsumptibilibus, annuis censibus imposita nihilo eos seciùs pēdere oporteat, quē ijs futurū putas sensum? equidē his eos ferendis impares fore autumo. Intuere, quæso, insulas Zelandicas. Harum incolæ, quò annum tem- pore suo grauamen rite pendant, iā inde ab an- no vicesimo primo vsq; in præsentem, necessa- riā ad hoc pecuniam mutuari ab alijs per soluto fœnore sunt coacti. factū hinc, vt æs alienū in- tolerabile contraxerint, ac quotannis octingēta & plura florenorū millia primis mutuatoribus, vsuræ

vsuræ nomine incredibili cū dispendio pēdere cogātur. de sorte quid ergo fiet? Atq; hæc quidē in Zelādia. Hollādiæ verò Comitatus supra tres argēti milliones, pecunię aliàs acceptæ effusoribus, in fœnus annuè persoluit. Sic & alię prouinciæ, pro necessitatis ratione, vt oneribus annuis ferēdis pares sint, pecuniā mutuam sumere debere, cuius vsurā mutuantibus repēdunt. Ad eò vt iā onera nec increfcere, nec vlteriùs ascēdere queant. Quamobrē Zelandi, suam necessitatē minimè dissimulantes, & rem penitiùs inspicientes, ingenuè confitentur, solita ni onera decrescāt, & grauamina finē habeant, haud dubiè fore breui, vt prouinciales sub onere fatiscētes tandē succumbant, concidāt, & necessarius vitæ trahendæ succus penitus exhauriatur. Idē quoque de suis sentit Frisia, Groninga, Gelria, Transilalania: nec id diffitetur in suis Hollādia.

Imò verò, cūm quidquid hæctenus grauari potuit, grauātū sit, plurimorum sentētia est, annum prouinciarum singularū prouētum non mediocriter decreuisse, nec tantum eas quātum priùs vectigal recipere. etenim adeò illic singuli in re domestica iā facti sunt frugales, vt à solita lautitia & splendore nimium quantum deciderint: qui enim melioris notæ cereuisiam priùs bibebant, iam secundariā, vt prioris grauamē subire non cogantur, sunt cōtenti. eadem de causa abstinent vino, & quodammodo fiunt
ab-

abstemij, cū prius id in mensis admodū esset frequens: luculentos non struunt focos, sed tantū necessarios: de auibus altilibus, & capis mēsaē inferendis rara iam fit mētio. Eadem frugalitas & reliquis in rebus locū habet. Hęc proinde in causa est, vt penē dimidio minor iam sit opidorū singulorum prouētus, quā fuit hactenus. Ædium quoque, & agrorum, tum vendendorum, tum locandorum, pretiū tertia propè parte est imminutū. Vnde necessariò consequitur, vt, cū harū & illarum pretium opidò decreuerit, etiā, quod ijs ad æstimationē & valorem taxatis impositum iam suprā cōmemorauit tributum, decrescat. Idē & in omnibus rebus comestibilibus & vsu consumptibilibus vsu venire vir ille aiebat; atq; hinc fieri, vt, cū antè, dum onera vtcumq; erāt tolerabilia, ciues quilibet lautius viuerent, iā in parsimonia vectigal constituent, & ne quarta quidē parte tot vini & cereuisiæ pocula bibantur, quot antea, solū vt impositū ab Ordinibus vtriq; liquori tributum hac ratione euitent; cōuiuia quoq; & epulæ inter amicos ac cōsanguineos iā rariùs instituantur, ne escis & dapibus quibuslibet annexū vectigal persoluere teneantur. Hinc fit, patrios ob enorme hoc grauamen prouētus ac census tenuiores iam esse; quā dū mediocre & tolerabile tributū dabatur: etenim nemo non frugalitatem colit, & viuit quā potest tenuissimè, minori-

bus

bus, quàm priùs fuisset, ædibus, supellectile tenuiore, vestibus modestioribus, cibis secundarijs & minùs lautis contentus; omnè in his & illis recans superfluitatè, & nihil quo commodè sarere potest, ac non necessariù vsurpans, veritus ne cõmunium vectigalium onera subire cogatur. quæ vsq; eò iam increuere, vt multis in locis qui ex annuis suis viuunt prouentibus & censibus, penè duas eorù tertias Ordinibus ad cõmune patriæ bonum, & hostis communis depressionem, pendant, vna dumtaxat in vsum proprium parte reseruatâ.

Hoc quoque certum, primo huius mercimoniorù interdictionis, & fluminum dictorum cõclusionis anno, maximo Batauos impendētis sibi mali ac damni metu correptos fuisse, nesciētes quò sese aut verterent, aut merces suas auerent; vnde augurabantur fore, vt extremum res sua in discrimen veniret, mercimoniorù omne cum exteris genus intercideret. vsque dum, nostrorum conuiuentia rationes ac modos adinuenerit, quibus ex hac inhibitione exoriens detrimentum quadam tenus resarciunt, dū liberè, & sine vllò capitis aut merciù periculo, Lusitaniã, Cantabriam, Catalauniam, Valentiam, Murciam, & prouincias alias Hispano suppositas imperio nauibus suis, quibus & patrias & exterâs merces imponunt, frequentant. Etenim omnium regnorum, prouinciarù, & liberarum
 O
 ciui-

ciuitatum insignia in nauibus habent ; imò omnium magistratum , Secretariorum , regnorum & prouinciarum Europæarum nomina & sigilla mentiuntur. Vbi ergo in Hispaniam, aut Hispanici iuris prouincias appellunt, eas tam nauium, quàm mercium cōuectarum litteras testimoniales proferunt, quas loco & rei præfenti expedire cēsent; Gallorum, Itatorum, Hamburgensium, Lubecensium, cedanensium, & aliorum id genus locorum, quæ libera sunt, hunc in vsum nomina mutuantes. quod quo minori fiat cum periculo , semper inter socios nauales & nautas, Italos, Germanos, Gallos nōnullos habent. vt etiā tutiùs, non parcunt auro, ad emporiorum & vrbiũ maritimarum , ad quas cum mercibus appellunt, præfectos inescãdos. His autē mercibus Germanica aut Gallica signa appendunt , tamquam si è Germania aut Gallia primũ venirent, cùm in Hollandia tamen potissimũ natae sint. E qua re quantum quæstum faciant, dici non potest.

Adhæc Italiã, Asiam & Ægyptum plus solito iam frequentant, cùm per vniuersas Italiæ prouincias illas nunc merces cōuehant, quas in Belgium Regium solebant aliàs inferre, etiã butyrum, caseum, pisces: vt, esto ob Licëtias interdicitas trium millionũ iacturam faciant, iam plus quàm duos è mercibus, quastum in Hispaniam, tum in alias iuris Hispanici regiones importat

haud difficulter colligant. Vnde mihi verissimile fit , nisi huic per Regios malo occurratur , fore vt ante annum, etiam supra tres millones, hoc è commercio Batauici Ordines conficiant.

Itaque nisi omne hoc commercium suis Hispania prouincijs proscribat & arceat, fateamur oportet, per hãc fluuiorum occlusionẽ, & commerciorum inhibitionem, æquẽ magnam penẽ nos hosti opum colligendarũ & potentiaẽ corroborandæ occasionem dedisse, quã habebat prius. Minimẽ tolerandum, hãc Hispaniã tolerare & permittere, cùm sua in potestate & arbitrio habeat vndiquaque hostẽ excludere. Si ipse Gaditani freti angustias possideret, è centum Hispanorum nauibus vna eas indẽnis non pertransiret: si Hispaniã haberet potentiam, annus nõ elaberetur, quin tutum & liberum maris totius haberet imperium. quod quãdiu Hispani sibi vindicare negligunt, nullam aut illius edomandi, aut potentiaẽ frangendæ, aut maritimi cõmercij (à quo solo omnis ipsius incolumitas, opes & potentia dependent) disturbandi spẽ modumũe conspicio. Quis posterorum credat, Hispaniã hãc omnia præsecare & impedire valentẽ, se ñe mouisse quidem? quis item credat, Hispaniã, cùm sine vllõ Regij ærarij sensu, centum & quinquaginta, imò & ducentarũ instruere, ac de rebus necessarijs mēstruoq; stipẽdio prouidere, & sustentare nauium classẽ pos-

set, quæ in vniuersum mare dominaretur, & omnẽ confœderatarum prouinciarum mari negotiationem disturbaret, consilio huic auscultare, & suppetijs oblatis vti noluisse? quis hominum, hoc vt credat, à se ipso impetret? aut Regios ministros & cõsiliarios diuturni & cruenti belli Belgici finem videre velle? Hac in re me cæcutire ingenuè confiteor, & Hispaniensi in consilio prorsus nihil videre. Quid prodest, Licentias & commercia in solo Belgio sustulisse, (vnde summa rerum omnium ad victum spectantium consecuta caritas, & ciuium lucrum magna ex parte collapsum est, magna cum morigerarum prouinciarum oppressione, indigentia, & gemitu) si, tecta illa commercij in Hispania, & insulis, regnis, prouincijs ab Hispania dependentibus, concessione & tolerantia, maius Batauis ad prouentus suos pecuniarios non parum inaugendos, ostium pandimus? ita fit, vt fidelibus Regis vasallis, quod ante fluminum occlusionẽ colligebant, lucellum iam eripiatur, hosti verò via ad nõ minorẽ iam, quàm priùs, quæstum faciendum sternatur. Quis, quæso, mysterium hoc intelligat? Bataui omni-genas patrias merces, & mechanica opera impunè, nobis conscijs, Ligurnum in Italia, Massiliam & Baionam in Gallia, Fredericopolim in Holsatia vehunt; atque inde Italicis, Gallicis & Germanicis nauibus, quin & proprijs, merces

patrias

patrias imponentes, rectâ Hispaniam petunt; vbi eas insigni suo cum emolumento, ac notabili vectigalium patriorum, & pecuniarij proventus incremento diuendunt. Et nos hæc videntes, non plus mouemur, quàm si ad nos minimè spectarent. quis æquo hæc animo ferat?

Varij autem sunt huic malo quamprimùm occurrendi modi. Primus, si omnibus prouinciarum & vrbium præfectis, & alijs iustitiæ administris sub pœna amissionis bonorum, dignitatum, & capitis Rex interdicat, ne quiseorum vllas, quorumque demum titulo, nomine aut colore missas, naues aut merces Batauas in Hispaniam appellere patiatur: eius verò, qui secus fecisse, & conniuentia aliqua vsus fuisse deprehenderetur, bona & facultates omnes delatori assignet. Secundus, si maris sibi imperium Rex comparet, in quo solo belli finis, & plena omnium Hispanicæ potentiae æmulorum debellatio sita sunt. Vtinam Hispania hæc credat & sequatur! Solus executioni ea mandare potis est Deus: vt enim Concilium Hispanicum rem promoueat, opto quidem; sed vtrùm verè ac solidè id sperare quis possit, prorsus nescio. Tametsi suas ipsum obturatas hæctenus aures, & clausos oculos, aperire iam aliquatenus incipiat. Det qui dare potest omnia, & Regum corda manibus suis versat, & impellit quò lubuerit, Deus, vt eos magis indies aperiat, quò tandem ali-

quando optatum belli finem conspiciamus.

PELAG. Vlteriùs porrò molestus tibi esse nolo, summas potiùs ex animo gratias ago; simulque boni omnis datorem Deum rogo, huiusvt tibi laboris mercedem rependat, & doctrinæ ac consiliorum tuorum amplectendorum desiderium animis inspiret illorum, qui totius reip. bonum, diuini nominis gloriam, regni huius prosperitatem, consilio & opere promouere possunt. Itaque me æternum obsequio tuo deuotum habe,

REFORMATA
APOCALYPSIS
BATAVICA.

Beneuole Lector.

PRIORI Colloquio Batauicam maritare placuit Apocalypsin, vt sibi per omnia pares. quod tibi coniugium, spero, minimè displicebit. In tui ergo gratiam iunxi, vt & meliùs vnum alteri componas, & commodiùs per viam tecum feras; vt, quod tum hæc, tum temporis longitudo adfert tedium, in curru æquè æc nauis, isthæc legendo leues, & cum duobus hisce prudentibus viris subinde colloquendo otium fallas, animumque oblectes.

HOLLANDI CVIVSDAM AD

AMICVM EPISTOLA.

INSUPERABILIS nostra potentia per vniuersum terrarum orbem iam innotuit: generosa nostra audacia & animositas per omnes eiusdem angulos sese diffudit Sua Romani cuiusque arma non producerunt,

xerūt, quousque nos nostra. Orbem, quā patet, sæpissimè euauigauimus; nullum ut suis sol angulum radijs perlustret, quem nostra non lustrarint, non viderint arma.

Orientalis Indiæ prouincias omnes percurrimus. varijs illius in insulis arces & propugnacula nostra magna cum industria condidimus; ut iam non modicam maximarum insularum, in quibus Indorum potentia potissimum sita est, partem nostræ potestati asseruerimus.

Hinc factum, ut ferè omnes orbis terrarum Reges ac Principes opem nostram efflagitent; ut, quemadmodum olim Romani rerum domini, armatas illis leges præscribere & imponere, in nostro sit arbitrio.

Gallia plusquam semel potētiae nostræ supplicias petijt, & felicem earum successum, in expeditione cōtra Soubisium & alios suscepta sensit. Ipsi quoq; Reformati Rupellani & Mōtalbanenses, non abhinc multis annis, aduersus Regem suum dum insurgūt, ope nostra suffulti, edomari non potuere. Testari ut possit Gallia, illuc suam inclinare prosperitatem, vbi nostra sunt arma; & illi victoriam parti accedere, cui nobis pro temporis oportunitate cum armis nostris lubet accedere.

Anglorum Rex in Regia sua aduersum Hispanos expeditione arma & naues nostras expetijt; quibus si caruisset, nullam sibi de Hi-

spana potentia victoriam audebat polliceri.

Daniæ item Rex, generalis Inferioris Saxoniæ districtus copiarum imperator denominatus, sæpissimè nostra requisivit subsidia; in his namque spem omnem reponebat suam : vnde etiam hæc illi magna cum fide submisimus.

Brandenburgicus Elector iam dudum à Neoburgico Hispanis armis suffulto, fortunata nostra arma impedimento nî fuissent, debellatus, & toto Iuliacensi, Cliuio & Montensi dominio eiectus esset.

Comes Palatinus suasu, consilio & auspicijs nostris Bohemicam sibi coronam imposuit ; & eandem etiamnum haberet , quin & Imperatoriam pacificè iam possideret, si modò Bohemi ante Pragam nostra sequi consilia , & animositatem imitari bellicam voluissent.

Gades , Hispaniæ fauces & introitum , per quem olim Mauri in eam penetrarunt , & plus septingentis annis possederunt, nostris Comes Essexius auspicijs inuasit & expugnauit ; Anglorumque etiãnum in potestate forent , si ibidem is , (vt consulebamus) arce erectâ se communire voluisset.

Potens Venetorum Respublica, nostra, dum aduersus Pontificè Paulum V. ac deinde FERDINANDVM, modò Imperatorem, bellum gereret, subsidia exposcere sibi turpe non duxit.

Sabaudiæ Dux , heros ille indefatigabilis,
nostro-

nostrorum ope armorum, cum varijs Hispanorum exercitibus, quibus S. Germani Marchio, & Feriæ Dux cum potestate præerant, feliciter confligit, & superior euasit. Iam dudum is Genuam, vti & Mediolanum, & Neapolitanum ac Siciliae regna inuasisset, si nostrorum ductorum consilijs Galli acquiescere, & hebdomade quæ Paschalia præcurrit festa, montes penetrare voluissent. Genua quippe nullo comœatu, & paucis ad defensionem necessarijs rebus tunc erat instructa. Certum verò est, ab illa vniuersæ imperium Italiae, tamquam ab ancora nauim, ab arce & propugnaculis urbem, à duce suo exercitum, tunc pependisse. Etenim Mediolanum præsidarios paucissimos habebat, Siciliam & Neapolitanum regnum qui defenderent, aliò concesserant. vt à sola Genua, Italia vniuersa, velut à filo penderet.

Moscus cum Poloniae Rege bello decertans, copijs nostris adscribat oportet, quòd victor euaserit, & sua conseruarit.

Sueciae Rex, nostris & armis & ductu fortunatissimè cum Polonis certauit, ac Rigam locaque vicina illis ademit.

Gabor Bethlinus animosam & generosam suam aduersus Imperatorem FERDINANDVM initam expeditionem, nostro suasu ac milite, felicem ad exitum conduxit.

Magnus Turcarum Dominus nostras, ad inimico-

micorum suorum incurfiones coërcendas , etiam naues expetiuit.

Potens & longè diffitus Perfaram Rex , in Armuzia fibi vindicanda, nostros in belli focietatem adfciiuit.

Brasilijs vni noftræ potentix attribuant, quòd, Hispanicæ feruitutis excuffo iugo , priftinæ libertati fe , præter omnium expectationem & opinionem, viderint reftitutos.

Americanis, Perüanis, Mexicanis, noftris ipfi claffibus sæpè timorem incuffimus.

Magnus Mogoris Monarcha noftram ambiuit amicitiam & foedus. ambiuit & potentiffimus Sinarum Rex, & Iaponiorum dynarcha, nec non vniuerfi omnium Orientalis Indiæ prouinciarum & infularum Reguli.

Maris porro imperiũ penes nos effe, in confeffo effe, & notius quàm vt opus fit dicere. Nul- las quippe quis ab hominum memoria , omni retro ætate, audiat, vel in omnibus omnium gentium hiftorijs legat, generofiores, audacio- res, fimul & feliciores expeditiones, quàm noftra- tes paucis abhinc annis fufcepere ; vt qui foli plus viarum terra marique confecimus , quàm omnes aliorum regnorum nauæ.

Adhæc, plus quinque & quinquaginta annis terra marique, toto penè terrarũ orbe, aduerfus Regum omnium potentiffimum iuxtà ac maximum, bello certauimus. Vicimus multa, ami-
simus

simus nihil , non modicam terræ partem , tam
 hisce in prouincijs,quàm in India,ei adēmimus,
 quam etiamnum in potestate nostra habemus;
 classes eius plus quàm semel aut disturbauimus,
 aut interceptimus, vrbes & prouincias illius ex-
 pugnauimus,exercitus varios fudimus , eumq̄;
 ad inducias , & ab armis cessationē à nobis ex-
 poscendā compulimus; quas, Belgicarum pro-
 uinciarum vastationem & desolationem solùm
 miserati,Regum Galliæ & Britanniae interuen-
 tione & suasu,ei denegare non potuimus.

Quamquam fateri me oportet, non eam no-
 stram fuisse potentiam, vt ea sola tam potenti
 validoq̄ue Regi, tot per annos resistere potuif-
 set.hac enim de causa,vicinorum Regum,Pro-
 testantium Imperij Principum , & Serenissimæ
 Venetorum Reipubl. auxilia implorauimus; vt
 vnitis iunctisque viribus, atque vnanimi cona-
 tu, communi Europæ totius hosti nos oppone-
 remus , eiusq̄ue potentiam & vires ita accidere-
 mus,vt is ad Galliam,Britanniam,Germaniam,
 & Venetos impetendos impotens fieret, & sua
 continere arma domi cogeretur. Nec multo ad
 hoc apud exteros opus fuit conatu aut molimi-
 ne , cùm Hispana potentia in omnium Regum
 ac Monarcharū oculis sudes fit & cordolium.

Et hæc omnia fortunatissimis ductorum no-
 strorum, Auriacorum Principum, Gulielmi &
 Mauricij Nassouiorum, iuratissimorum Hispa-
 nicæ,

nicæ, nec non Austriacæ potentia hostium, auspicijs ductuque gessimus; idque, vt in naturalem & innatam homini libertatem nos vindicaremus, & ab Hispanico dominatu & Inquisitione liberi viueremus.

Sed potissima armorum induendorum causa, fuit religionis nostræ propugnatio. in ea quippe cupimus esse liberi, & talem deligere, qualem cuique nostrum & voluntatis instinctus, & internus Domini spiritus præ alia amplectendam suaderet; & plenam vnicuique libertatem dari, eam fidem & religionem assumendi, quæ ei ad salutem consequendam optima videretur, neminem ad certam & determinatam aliquam deligendam compellendo. In quo, tum naturam, tum Deum ipsum sumus imitati, qui liberum nobis dedit arbitrium atque optionem, ignemque & aquam simul apposuit, vt ad alterutrum, prout liberet, manum extendamus, nulla verò voluntati vis inferatur.

Et licet in eadem, qua Hispani fide, iam inde à multis sæculis, continuâ patrum successione, nati essemus; & per aliquot annorum centurias, in eadem quoque, sponte, non repugnanter, nec inuiti, vixissemus; innatæ tamen hominibus libertati videbatur aduersari, à quoquam nos compelli, in eadem vt perseueraremus, viueremus & moreremur: cum fidei & assumptionem & conseruationem homini liberam &

à nullo dependentem fecerit Deus, hæc q̄; ipsa eiusdem sit donum. ad quam proinde neminem par sit cogi, sed vnicuique liberum relinqui, vt in, cuius libuerit, illius verba iuret.

Vt igitur libertatem nostram, hominibus diuinitus datam, conseruaremus, aduersus omnium orbe toto Regum potentissimum, insigni cum audacia, armis nobis agendum putauimus; causas nostræ æquitate frèti, dum nimirum innatam nobis & à Deo datam libertatem propugnamus.

Atque ideo anno MDLXXVII. Ianuarij die XXI. Harlempjesibus solenni iuramento promissimus, vt, quotquot tum è sæcularibus, tum Ecclesiasticis in Romanæ religionis exercitio permanere vellent; nullum in eo à quopiam impedimentum paterentur. Artic. namque I. pactorum sic dicitur: *Quantum ad caput religionis; promittimus fore, vt Romana religionis exercitium Harlempjes, tam inter seculares, quàm Ecclesiasticos & Religiosos, tam viros quàm feminas, qui eandem exercere volent, futurum sit liberum & sine vlllo impedimento, turbatione & iniuria exercendū.* Hæc nostra sunt verba. In quibus mox sequitur: *Quisquis verò Romana huic religioni iniuriam, turbulam, aut impedimentum aliquod attulerit, grauissimas tamquam publicæ quietis perturbator, sine vlla conniuentia vel indulgentia, pœnas dabit.*

Eodem anno, XXI. Martij mensis, id ipsum

Goefanis & Sutbeuerlandijs, iureiurando art. I. promissimus.

Idem in quinto conuentionis cum Ultraiectionis anno MDLXXIX. initæ articulo expressum legere est. Artic. verò 13. sic: *Vnicuique in sua religione liberum erit exercitium; ac eiusdem causa, nullus aliquod à quoquam grauamen, maleficium, aut vexationem patietur.*

Quin etiam apertiori Amsterodamensibus, anno MDLXXVI. 8. Februarij die, promisso cauimus, dum artic. I. dicimus: *In Amsterodamensi ciuitate, & omnibus eius territorij terminis ac dominio, nulla præter quàm antiqua Romana prædicabitur, docebitur, exercebitur religio.*

In conuentione autem Grauiensi anno MDCII. peracta, sic art. I. polliciti sumus: *Omnes Religiosi, tam viri quàm femina, nullo excepto; item omnes Catholici ciues & inquilini, in Catholica religionis exercitio pacificè agere & manere permittuntur.*

Hæc autem fecimus, vt vnicuiq; plenam in fide assumenda libertatem faceremus. quam me fateri necesse sit, his nos promissis, esto iureiurando firmatis, minimè stetisse; verùm, non tam deliberata nostra voluntate, quàm seditiosorum & perduellium quorundam instinctu & suasu. Putem autem, si additam Catholicis fidem seruassemus, futurum fuisse, vt iam penè omnibus hostibus nostris superio-

periores essemus. Sed vti in multorum capitum ac Senatorum concilio fieri videmus, vt sæpè vnus alterius sententiæ aut opinioni acquiescere recuset; & quemadmodum medios inter maris fluctus constituta nauis, non rarò, gubernatore etiam reluctante & inuito, vndarum & ventorum vi ad littas hostile eiicitur; ita & in Republica, quæ diuersorum capitum & opinionum colluie constat, & in qua sæpè magis ex aliqua necessitate, ac vi exteriùs admota, & coacta inconsiderantia, quàm maturis, deliberatis ac præmeditatis consiliis homines aguntur, vsu venire constat.

Quod quamuis homini, qui futura & euentura vsquequaque ad plenum præuidere nequit, vt etiam addicta & promissa sua non rarò immutare cogatur, ignoscendum sit; attamen citra extremam & summam id necessitatem fieri non debet. quæ vbi premit & vrget, priùs alteri promissa ad aliquod erunt tempus seponenda, cum videlicet ea, sine notabili reip. incommodo & damno, præstari non poterunt. Atque hoc in casu, eorum violationem & infractionem vir prudens ignoscat oportet, cum maior nimirum vis iis & potentia præualeat.

Vnde etiam contingit, vt dum maius non expectantibus nobis de foris bonum aduenit, priora minoris boni promissa, illius causâ violamus. Etenim si maius illud præuidissemus,

minus non promississemus; præsertim cum vi armorum quædam spondere & iurare compellimur, quæ postea, è casibus & euentis quibusdam inexpectatis, notamus vniuerso & communi reip. bono repugnare. Cumq; maius bonum minori prævalere debeat, & inexpectatum nos damnum vrgeat; fas & æquum videatur, priores sponsiones, publici causa boni, in quid melius commutare.

Hæc vt ita se habeant, negare tamen non possum, maiorem nos Catholicis Romanis libertatem concedere oportuisse; atque adeò illi, quam semper spectauimus & iactauimus, religionis libertati repugnare, quempiam aut ad certam aliquam fidem assumendam, aut ab ea quam aliàs assumpsit recedendum cogere, illius causa eum persequi, & damnum inferre; aut in eiusdem professione & exercitio, quæ vnicuique ita esse libera debet, nullus vt in sua turbandus sit, perturbare; aut conscientiaë alicuius vim inferre; aut denique maiorem exercere velle dominatum, quam in homines ipse exerceat Deus.

Et sanè petentibus à me Catholicis nostris inquilinis, quanam in re conscientiaë libertas sita sit; an non in libera eius religionis, quam mens & instinctus noster interior optimam nobis esse contestatur, delectione? quid respondeam nescio. Vti nec rogantibus in quo
 nos

nos ab Hispanis quoad religionum exercitia inhibenda discrepemus.

Hispani namque Reformatæ religionis exercitium prohibent: nos antiquæ Romanæ Catholicæ, in qua omnes maiores nostri iam inde à multis sæculis & vixere & mortui sunt, vsum proſcribimus.

Illi supplicia infligunt peregrinas religiones profitentibus: nos qui aliam præterquam noſtram, & maximè qui Romanam profitentur, mulctamus. Quod dum facimus, omnes retrò maiores noſtros damnamus, ipſosque in poſteris caſtigamus.

Illi graues & diras leges ferunt in eos, qui ſecum in fide non conſpirant: nos immanium in Romanæ Religionis, etiam in cellariis & ſpeluncis ſub terra, & ſolariis cultores, edictorum ferendorum finem nullum facimus. Si maiores noſtri à morte reſurgerent, & à fide ſua primogenia & cum lacte nutricis imbibita deſciſcere nollent, neſcio an non & illos decretis noſtris premeremus.

Illi libros omnes, quibus peregrina religio traditur, proſcribunt: nos in eos qui Romanæ fidei libros, aut legunt, aut domi ſeruant grauius animaduertimus. timeo ſanè vt & in maiores noſtros hac de cauſa animaduertemus.

Illi regnis & prouinciis ſuis vniuerſos excludunt qui externam fidem ſequuntur: nos

Romanæ fidei cultores à quolibet magistratu, dignitate & munere publico arcemus. nescio an non & patres nostros, si in viuis essent, tamquam Romanæ fidei defensores & propugnatores, arceremus.

Plenis faucibus, sexcentis libris, & nusquam non, Hispaniarum Regem sugillamus, quòd nos ad fidem susceptam deserendam compellere voluerit, aut eam quam animus nobis dictabat, suscipere vetuerit. Et nos, Romanos fidei suæ veteri renuntiare cogimus, cùm tamen nos fateri oporteat, Romanam supra nongentos apud nos annos viguisse, antequam nupera Reformatio iam inde è Germania & Gallia ad nos commigrasset.

Sciscitantur à nobis (nec immeritò) quo eos iure nouem sæculorum possessione deturbemus, cùm ipsi quinquagenaria Reformationis nostræ possessione ab Hispanis deturbari ac deiici nolimus? Quid ipsis ad hoc replicem, aliud non habeo, quàm, nostrum id Statum suo à nobis iure deposcere.

Regerunt hi rursus, Hispanorum quoque in his prouinciis Statum poposcisse, nulla vt alia, præterquam sua, religio permitteretur. Hanc tamen illationem plurimis olim libris impugnauimus, & quæ ipsi nunc vsurpamus axiomata (cùm aliud quod respondeamus, nobis non suppeditet, quàm è Status nostri re non

videri, Romanæ exercitium religionis permitti) hætenus armis tum patriis, tum externis oppugnauimus.

Præter hæc nobis obiciunt, Romanæ fidei hisce in locis cultores, primos aduersus Hispanum arma induisse, primos suo profugum Auriacum gremio suscepisse, eique tutum apud se asylum præbuisse. Id quidem nos confiteri oportet, licet suæ illis exercitium religionis prohibeamus, qui tum auro, tum vita primi libertatis nostræ, qua modò pacificè fruimur, assertores & vindices exstiterunt.

Ad Romanam quidem religionem prouinciis nostris eliminandam, aliqua nos mouere ratio videtur: ne videlicet huius efficaciam, vi, & exteriori cæremōniarum illius splendore (vti Aduocatus subveritus dicere solebat) allecti & inescati carissimi populares nostri, tandem ad illam accedant; itaque religionis huius, quam & Hispani profitentur, potentiam & adminiculo, pristini sui Principis, Hispaniarum Regis, recordentur, & erga eum animis propendere incipiant. Quod certè cum patria libertate, quæ nihil Hispanicum fert, & omnem erga eos affectum excludit, nimium quantum pugnaret.

Sed, vt Romanos missos faciamus, quid de confratribus nostris Arminianis, fidei nostris commilitonibus, veris patriæ libertatis no-

biscum zelatoribus, & aduersus omnem Hispanorum potentiam propugnatoribus dicemus? quæ nobis dictat aut suadet ratio, vt liberum illis religionis exercitium permittere nolumus, sed omnem conscientiæ libertatem, & liberam fidei susceptionem ac professionem auferamus, Gommaro nostro ac Synodo Dordracenæ eos inuitos subscribere compellentes?

Hispanos inauditæ & intolerabilis cuiusdam tyrannidis passim ad rauim vsque accusauimus, quòd nos inuitos Tridentini Concilij decretis subscribere cõpellerent: & ipsi iam, non Catholicos solùm, sed & fidos & cooperatores nostros Arminianos, in Dordracenam Synodum vt iurent, eamque propugnent, cogere volumus. Quin & eò nostra ascendit superbia & præsumptio, vt & Henrico Nassouio Auriaco Principi eam, quòd in illam iuret, obtundere non vereamur. Ecquis audaciorem impudentioremue stuporem vidit? quid ad hæc respondere possumus?

Nec hîc stetimus. sed vlteriùs progressi, generalem prouinciarum Syndicum & Aduocatum, Arminianorum coryphæum, vnicum patriæ zelatorem, tutorem ac parentem; sincerum & natiuum, non fucatum aut fictum Hollandum, iuratissimum. Hispani nominis hostem (cuius vnus sapienti ac solerti consilio

lio astuque, cum ad extremum nostra iam redacta esset potentia, & annum fœnus ita graue, vt omnes nostri prouentus ei ferendo nimis quàm impares essent; factum est, vt potentissimus Hispaniarum Rex primus inducias, & ab armis cessationem à nobis expetierit) neci dedimus, & infami carnificis securi subiecimus. idque potissimum exterorum Gommaristarum, iuratissimorum communis prouinciarum nostrarum boni hostium (qui iam inde è Brabantinis partibus in has profugi, homines de triuio ac terræ filij cum essent, post paucorum annorum dignitatem & magistratum, iam supra octoginta, etiam centum, in annos singulos de prouentibus suis florenorum millia percipiunt) sua suu & instinctu. Vndenam verò hi ita rem fecerint, & hæc illis fors allapsa sit, aliis examinandum relinquo.

Quid ergo Arminianis, meritò de istac iniuria conquerentibus, respondeamus? quam vel verosimilem facti huius rationem illis reddamus? præsertim cum eos & omni magistratu excluderimus, illorumque in locum, in omnibus propè ciuitatibus, sartores, cerdones, veteramentarios, piscatores, fabros ferrarios, cæmentarios, scriniarios, pollinctores, aliosq; eius notæ triobolares gnathones. quibus res angusta domi, spes nulla foris, substituerimus. hos verò vrbiū gubernaculo admouimus, nullo alio

nomine commendabiles, quàm quòd Gommarum mordicus tuerentur; vt horum operâ & adminiculo executioni mandaremus, quod perduellibus & publicæ quietis perturbatoribus nonnullis alluberet: probè gnari, menduculos hosce Gommaristicos magistratus nobis per omnia ad nutum, seu cereos, fore obsequentissimos. neque enim eos aliud fuisse dicas, quàm impium quoddam & nefarium eorum, quibus propositum erat res nouare, patriæ libertatem tanto sanguine comparatam pessumdare & euertere, eamque noui cuiusdam Comitis seruituti & dominatui denuo subiicere, instrumentum.

Etenim, non sine insigni fortitudinis nostræ labe, fateamur oportet, nullum ab hominum memoria Dominum, Comitem, Principem aut Regem, tantū in hacce prouinciasearumq; inquilinos iuris habuisse aut vsurpasse, quantū nuperus habuit Auriacus Princeps Mauritius. Imò nullum, etiam inter Hispaniæ Reges, futurum, qui adèò liberè, audacter, hominem nullum timendo, omnia nostra priuilegia, nullo excepto, sit (vt ipse) abrogaturus: adèò vt absolutius & maius in hacce prouincias imperium habuerit, quàm superiorum Principum ac Comitum vllus.

Illo enim viuo, post Aduocati nostri mortem, velut incarcerati & mures in muscipula
vixi-

viximus. Etenim, toto induciarum tempore, ad eò omnes terræ limites & accessiones nouis munitionibus & arcibus, in quas multi florenorum milliones sunt impensi, firmavit, validisque militum præsiidiis communiuit (quos item ad minimum oculorum nutum paratissimos, sibi que addictissimos, & per omnia habuit obsequentissimos) vt illius vnus imperio, quòd arma & propugnacula prouinciarum omnia sua in potestate haberet, cuncta regerentur, & nos inuitos licet, sibi parere cogeret.

Qui puro religionis & fidei zelo hæc eum fecisse putat, næ ille sublimi eius ingenio & spiritui iniurius est. illius enim religio, eius erat magnitudo & potentia, omnis item ad eam perueniendi via & ratio, gladius & arma; magnus illius Deus, sui ipsius amor, instrumenta bellica, vis, exercitus, quos ad instar filiorum suo velut in gremio habebat. Equidẽ per magnum Iehoua, Deum deorum iuro, si nulla, nisi Romanæ religionis adminiculo & gradibus, ad prouinciarum harum imperium illi patuisset via, illam ipsum non secus ac vestem nouam, haud illubenter assumpturum fuisse. etenim multis Missarum sacrificiis æquiualeat Hollandia. Et quis ad eò demens, vt terram hanc promissionis, ob non assumptum Romanæ religionis velamen & speciem, velit amittere? Maior sane erat Mauritij sapientia, quam vt ob fidem

quam non profiteretur, pretioso hoc monili carere vellet: ne uero adeò is desipiebat, ut, ne Romanæ Ecclesiæ cæremonias admitteret, hanc sibi è manibus imperandi occasionem elabi sineret. Imò etiam (iurare ausing) hebdomadam peccatorum confessionem instituisset, & Romano cœnam Ecclesiasticam more percipisset, si hac illi viâ ad Germanicum Imperium, aut certè alium paulò inferiorem principatum aditus patuisset. Mihi credas velim, adeò is in Gommari verba, aut Synodi Dordracenæ decreta non iurarat, ut se, illorum tuendorum causâ, non dico flammis tradidisset, vel alapam, aut irrogatam dicti mendacij contumeliam tulisset; sed ne vel minimam aciculæ, etiam in omnium Hollandicarum, quotquot cogi possent, Synodorum, aut excerebrati Gommari gratiam, puncturam pati voluisset. Usque adeò is vecors non erat. Illa enim ei optima videbatur religio, quæ ad illius quam spectabat magnitudinis incrementum & promotionem maximè conducebat. Secus de eo qui opinatur, errat grauissimè.

Eandem quoque religionem profitentur & sectantur, quotquot ei Aduocati de medio tollendi suafores & instigatores fuere. Summus illorum Deus, est compendium & honoris incrementum; religio verò, omnis illa per quam optatis eorum commodis, possessionibus,

bus, dominatui aliqua fieri potest accessio. Imò, tametsi hanc religionem cacodæmones sectarentur, plenis eam nihilo minus vlnis & ambabus manibus amplecterentur. Cælum ipsorum in terra est; aliud quippe nec expectant, nec esse credunt. inter hominis enim, & iumenti aut bouis Hollandici mortem nihil interesse putant; & credunt firmiter, nullam, post hanc mortalem, vitam superesse aut expectandam. Vt mirandum non sit, illam ipsis religionem optimam videri, quæ ad destinatum illos finem & scopum optimè dirigit. Sic mercator illam sibi viam compendiosissimam & optimam ducit, per quam maior peculio suo fit accessio, & annuus proventus maximè increfcit. Quisquis aliam Statibus nos regentibus religionem affricat, magnam is illorum sagacitati, acumini, & prudentiæ irrogat iniuriam. Hinc toties eam vendere, abnegare, & abiurare non dubitabunt, quoties per aliã quamdam maior quæstus & commodi spes affulgebit. Imò nec Turcismum, Iudaismum, & proinde nec circumcisionem abnuent, si hæc illos fides ad scopum præfixum, speratas opes & honores conductura sit. Aliud qui de ipsis sentit, aut opinatur, cæcutit. Afferere & iureiurando confirmare ausim, fore vt etiam parentes, vxorem, filios, Hollandiam, Deum ipsum vendant, quò votorum & intentionis suæ redantur

dantur compotes. Exemplo tantum tibi sit, quod superioribus hisce annis, tam in Gallia, quam Anglia machinatum est. quoties enim duobus illis Regibus nescientes venditi sumus! Testantur hoc immensa illa & regia, quæ Legati nostri domum retulere, quibusque suas illi facultates incredibile quantum adauxere, munera. Si tam facile nos tradere, quam vendere, potuissent, iam dudum Anglorum aut Francorum sub iugo genuissemus.

An non istoc in euentu longè nos satius esset Hispano subiici? Hoc tecum cogites obsecro, & simul intuere (reprimò me) Francorum leuitatem & inconstantiam, intolerabilem Anglorum arrogantiam, quæ gentes reliquas seu peripsemata & propudia præ se contemnunt. Illorum secures, cruces, patibula intuere; vtriusque gentis mores cum Hispanorum moribus compone.

Hispanorum mores te docebunt. Siculi, Neapolitani, Mediolanenses, quibus tot annis Hispani sunt dominati, & etiamnum dominantur. Vide, quàm illis pacificè leniterque præ sint, quanta in eolæ & indigenæ in securitate & quiete agant, quàm omnis metus expertes, quàm ab vniuersis hostibus tuti, quanta domi & foris pace potiantur, & toto dominatus Hispanici tempore sint potiti; cum ante illum vix esset annus, quo non aut domestico, aut exter-

no bello fatigarentur. Sunt hæc huiusmodi, vt & ad oculum videri, & manibus propè queant palpari; & orbe toto quàm notissima. Quam illorum fidem, sinceritatem, & in addicta semel fide tenenda constantiam docebunt quoque nos nostrates nuper è Brasilia reuersi; quos primùm Hispani magna cum humanitate in fidem & tutelam recepere; deinde domum reuertentibus de omnibus rebus necessariis prospexere, & in Hollandiam non tamquam hostes, sed hospites & amicos, reuexere; nullus vt vel verbum contumeliosum & asperius, aut minimum maleficij signum, ab ipsis sit passus; sed toto viæ tempore quasi socij, & vnus Regis subditi, amicè beneuoleque sint habiti. Non possunt hanc iam domum reuersi benignitatem non vbiuis prædicare, & centuplo maiorem expectatione se in hoste humanitatem & affectum expertos, maiorem quoque beneuolentiam, quàm in popularibus suis & eiusdem secum gentis hominibus; plura denique, quàm addicta erant, beneficia percepisse, passim spargere.

Idem & in Bredanæ vrbe iam victæ & traditæ pactis conuentis videri poterit. Etenim SPINOLA, copiarū Hispaniensium imperator, cum ex interceptis ex vrbe in castra nostra, & è castris vicissim in vrbem missis litteris, quis rerum in vrbe status, quæ opidanorum esset
necessi-

necessitas, didicisset; HENRICVM COMITEM DE
 BERGIS ad vrbis Gubernatorem misit, qui ami-
 cè ei consuleret eam vt Regi quantocyùs tra-
 deret, etsi nostris è litteris iam tum nosset, opi-
 danis non nisi in sex dies annonam superesse.
 quorum expirationem cùm expectare, ac
 proinde nostros ad probrosissimas & turpissi-
 mas conuentionis conditiones adigere potuif-
 set; nihilominùs ostendere ad oculum cupiens,
 Hispaniarum Regem tyrannorum more non
 agere (quemadmodum nonnulli nostrorum,
 & præsertim verbi diuini Prædicatores, plenis
 buccis numquam non crepant) neue nos vt
 seruos aut mancipia velle habere; sed illum
 verè se, etiam in contumaces vasallos & filios,
 patrem exhibere; incredibili erga nos huma-
 nitate est vsus, sine vlla nos necessitate præue-
 nit, & in victos benignum se victorem exhi-
 buit. Quam etiam benignitatè declarauit
 tum, cùm præsidarios nostros, non sine ipso-
 rum stupore, & magno nominis sui apud om-
 nes gentes præconio, peramanter ac benignè
 habuit. Vnde numquã non eum prædicabunt,
 atque imprimis ipsam Infantem ISABELLAM,
 cuius maternis ab vberibus hanc profluxisse
 lenitatem minimè dubitandum est, probè
 gnaræ hanc & patruelis sui Hispaniarum Re-
 gis, esse mentem. Vt nos de paterno Regis in
 nos & hæcè prouincias affectu amoreq; nefas
 sit

fit dubitare. has enim ille semper primariam coronæ suæ gemmam duxit, easque vt subigat, & aduersus plurimorum Regum, Principum ac Rerumpublicarum potentiam sibi vindicet, nullo hætenus sanguine aut auro pepercit; atque (vt Hispani vulgò dictitant) nonaginta nouem prouincias suas propemodum deseruit, quò errabundam hanc Belgicam ouiculam, ad Regium suum ouile, magno animi sui cum gaudio & voluptate reducat. Non id eò dico, vt Hispano nos subiiciamus; sed vt hinc liqueat, centuplo hos benigniores erga nos fuisse, quàm modò se Franci in Italos, & olim in Genuenses, Siculos, Neapolitanos, Mediolanenses præbuere; & millecuplo humaniores, quàm nos in Indos, quos nostrates nullo suo merito, & nullius culpæ reos, inauditis suppliciis, & incredibili cum immanitate, iubētibus Præfectis nostris, neci dederunt; idque non militari quadam petulantia aut licentia, sed præmeditato nostrorum consilio, & occultis ad hoc ipsum faciendum traditis litteris. Quod sanè Orientalis Indiæ societatis membra & Directores negare nequeunt. Atque hæc forsitan est causa, cur Admiralius noster Wittardus cum omnibus suis, parricidalis suæ feritatis pœnas vindici Deo dederit.

Non possumus etiam ignorare, quò in Orientis India modo in amicos nostros Anglos
anno

anno MDCXX. sæuierimus: quos manibus pedi-
 busque uinctos, & è scopulis præcipientes datos,
 membratim dilaniari uidimus. Anno uerò post
 hunc tertio, alios de trabe suspensos aqua in-
 fusa propemodum suffocauimus. Aliorum quo-
 que pedibus, manuum uolis, & axillis arden-
 tes faces admouentes, lento eos excruciaui-
 mus supplicio, & mille mortibus; quos tandem
 post omnem hanc carnificinam, securi subie-
 cimus. Hoc sanè ipsi negare non possumus;
 Anglorum quippe nomina, uti & ductoris il-
 lorum Gabrielis Towerfonij, orbe toto no-
 tiora sunt, quam ut rem negemus. Ac licet hanc
 Angli barbariem & carnificinam auro nostro
 excæcati, dissimulent & æquo ferant animo;
 non eo tamen minùs omnium bonorum hæc
 animos offendit, & linguis omnium carpitur.
 Non tanta Hispani in nostrates, iuratissimos
 suos hostes, crudelitate & feritate sæuierunt,
 quanta nostri in amicos & confœderatos; ut
 posset Nero, & prisci Christianorum persecu-
 tores noua à nostris suppliciorum & tormen-
 torum genera ediscere. Hoccine Batauicum
 est? hæccine Reformatam religionem redo-
 lent? hæccine Christiana, imò & humana
 sunt? talem ne in barbaris quidem immanita-
 tem uidere est. Interim tamen mites & lenes
 haberi volumus, nostraque Hispanam barba-
 riem ac feritatem clementiâ lenire; & cum
 Hispa-

Hispanorum tyrannidem nusquam non passim iactemus, quasi illius declinandæ gratiâ arma induerimus, illos certè barbarie & beluina immanitate longè transscédimus. Quod breui ad oculum me spero demonstraturum, vt sanguinarium Gommari spiritum, & inauditam omnium illius sequacium, & nos Anglis subiicere conantium, truculētiam orbis agnoscat & detestetur. Quid enim ab Anglis sperandum aliud, quàm vt, si semel absolutum in nos imperium obtineant, eâdem nobis mensurâ metiantur, qua Gommariistæ nostri ipsis in India mensi sunt? Vtinam in memoriam & mentem reuocaremus, quo Angli olim modo in Francos sint grassati. vt interim de Francis nihil dicam, qui quales se in Flandros, Artesios, Hannonios, Luxemburgios olim præbuerint, lippis notum est & tonsoribus. Licet enim ciuili hoc bello insignem & spe maiorem ab illis opem senserimus, ac nobis aduersus Hispanum bello certâtibus supra centum ac quadragenos florenorū milliones (credet posteritas?) Gallus erogarit; in eo tamen non tam rerum nostrarum accrementum eum, quàm Hispaniensis monarchiæ decrementum, & illa decrescente, suum stabilimentum & augmentum spectasse constat. Imò auratis hisce hamis & elcis nos inescare, nostrarum prouinciarum imperium sibi arrogare, & suam eas redi-

gere sub potestatem, ante omnia intendit; ac deinde armis nostris in partem venientibus reliquum Belgium Gallicanis liliis subiicere, vti Artesios, Hannonios ac Flandros olim maiores eius reducere sunt conati.

Horum ergo exemplo sapiamus. Beati & ter felices illi, qui fortunato & infortunato aliorum exemplo, agenda & cauenda sibi queunt ediscere.

Et quamquam non id agam, vt Hispanis nos ideo subdamus, cum tanto sanguinis & auri impendio nostra nobis libertas tot per annos steterit; negare tamen non possum, quin, si, vt extero cuiquam nos subiiceremus, extrema nos compelleret necessitas, fatius sit multo, ad pristinum Dominum Hispaniarum Regem respectare, quam vllum alium exterorum Regum aut Principum deligerẽ, vel priuatum Comitem ac Dominum admittere. Hic enim aduersus vicinorum, & Hispanicam potentiam, prouincias nostras tueri, & vim hostilem propulsare per se non valeret.

Verum, haud dum huc extremitatis redacti sumus; at, quamdiu, & qua possumus, prouidã sagaciq̃ue prudentiã hanc à nobis necessitatem amoliamur. tametsi rei nostræ non parum timeam: idq̃ue ob varias quæ me timere cogunt, rationes. Quarum ea potissima & maxima est, quòd aduersarios nostros à diuina poten-

potentia notabiliter videam iuuari & protegi.
Videas enim

Primò, quomodo *BVCQVOYVS* Comes exigua militum manu (pugillo penè dixero) Imperatorem, ab omnibus destitutum, aduersus Ottomannicam potentiam, Hungaros, Transiluaniam Principem Bethlinum, rebelles Bohemiam Directores, Palatinum, Iagerendorsum, & Durlachij, Hassi, Brandenburgici, Anglorum & nostrorum suppetias sit tutatus, quàm paucissimos aduersus potentissimos & innumeros exercitus in aciem educens.

Secundò, vt idem Comes ad Danubij pontem, à sexaginta & amplius hostium millibus cinctus, cùm ipse vix vicena sub signis haberet, gloriosissimè tamen cum suis euaserit, & Vienna hostem discedere compulerit.

Intuere Tertiò, conflictum Pragensem: in quo tot propè videbis prodigia ac miracula, quot euentus. Primò, *BAVARIAE* Ducem belli imperitum, qui fortè vix hostem & arma vniquam viderat; Secundò, *BVCQVOYVM* vulneratum; Tertiò, Cæsarianos defatigatos & fractos; Quartò, Bohemos accliu in colle, tormentis bellicis & vallis communitos, & Pragam urbem copiosissimam à tergo pro vallo habentes; Quintò, Cæsarianos toto corporum obnifu, hostem in colle suo quiescentem vt ferirent, in cliuum ascendere, & quidem angu-

stum per callem coactos; Sextò, hostium multitudinem, vt qui Cæsarianos duplo penè superabant. Hæc tamen omnia BAVARVS & BVCQVOYVS nihil morati, manus conferunt, Bohemum Regem in fugam agunt, Pragam, quam ne duplex quidem exercitus expugnasset, vtpote quæ supra quinquaginta bellantium millia complecteretur, intercipiunt. Hæc si humano iudicio pensentur, & iuxta militarium legum præscriptū, ac peritorum ex qualibet gente ducum consuetudinem examinentur; temerarium maximè & stultum videatur, Bohemos tanta armorum, bellicorum tormentorum, loci, quietis, copiarum tam equestrium quàm pedestrium prærogatiua præualentes à Cæsarianis impeti. Mirum vt non sit, veteranum alioqui militem BVCQVOYVM, initio à conflagendo alieniorem, prælium dissuasisse & propè detrectasse. At BAVARVS, plus Deo quàm suorum fisis viribus, & hostiles prærogatiuas nequidquam moratus, collegam BVCQVOYVM ad manus cum rebellibus conferendas induxit; & superior euasit. Hæc omnium in ore, & memoria versantur.

Quartò, conflictum cum Durlachio & confederatis intueri. in quo primò Hispanicus & Tillianus peditatus in fugam pellitur, equitatus funditur, CORDVBA à suis met militibus recedere cogitur; Durlacenses contrà concatenate

natis

natis ferro curribus (inaudito castrametationis genere, omni propugnaculo & vallo valentiore) communiti, & aduersus omnem hostilem incursionem offirmati, in tuto sunt; TILLIVS denique consternatus, quò se vertat aut quid agat, ignorat. Et tamen post hæc omnia, CORDVBA & Tilliani hoste profligato superiores opima spolia referunt.

Quintò, considera, vt Halberstadius valentissimis copiis suffultus, & ad instar arrogantis Holofernis adueniens, Cæsarianos & Regios ceu paleas difflaturus; priùs in fugam agatur, quàm suos in aciem eduxisset, victum que antè se videat, quàm hostem vidisset.

Sextò, hic ipse nouis iterum copiis firmatus, & omnibus rebus necessariis quàm abundantissimè instructus, rursus à paucissimis Tullianis haud procul Breuordia funditur, fugatur, & castra sua diripi videt.

Septimò, vide vt CORDVBA haud procul à Fleruaco à Mansfeldicis impetatur, eius equitatus distrahatur, peditatus perterritus propè in fugam agatur; & nihilominus victor euadat, quin & Mansfeldium prosequatur; cum tamen huius equitatus Cordubensem duplo superaret.

Octauò, triplicem nostram aduersus Antuerpienses expeditionem in mentem reuoca.

Prima sanè aurâ erat temperatissimâ susce-

pta: sed vix Princeps cum suis nauem conscenderat, vix medio nauigatum erat die, cum, ecce, tantum, tamque vehemens repente incubuit gelu, omnes vt naues ad nauigandum inutiles & impotes redderentur, & subita ventorum coorta tempestate, ita illarum sint latera conquassata, & ipsa classis, magna nauium & hominum cum iactura, hinc inde ita foede iactata & distracta; vt Princeps in subito hoc gelu, tempestate, aquarum agitatione, Deum caeli nosse, eumque (primùm fortè id ei fuit quamdiu vixit) inuocare coeperit, vt qui tempestates, & ciere, & compescere, cum visum fuerit potest.

In secunda, sub ipsa arcis (in qua vix centum praesidiarij armorum tractandorum potentes tum numerabantur) moenia cum penetrassemus, derepente coorta ventorum tempestas impedimento fuit, quo minus scilas & alias machinas pontibus ac moenibus ad mouere, cymbas aquis iniicere potuerimus; vt coepta abrumpere, & re infecta domum nos reuerti oportuerit.

In tertia, integram propè noctem in ericeto à via errauimus, cumque perpluti & madidi vix tandem sub arcem venissemus, caelesti quodam lumine perterriti & consternati, eam agredi ausi non sumus.

Nonò, considera, quomodo post Brasiliense
opi.

opidum *S. Saluatoris* dictum, à nostratibus occupatum, classis, quam nostrorum auxilio destinaueramus, trimestri & ampliùs in Batauis & Anglicis portibus ventum oportunum exspectans hærere coacta sit; tamquam si nos tamdiu vento carere oportuisset, quoadusque Hispana classis felici & optato vento in Brasiliam appelleret, & antè opidum expugnaret, quàm nostrates sociis auxilio venire possent: vt nonnisi aliquot post expugnationem diebus nostra Pernambuco classis, per tempestatem & epibatarum morbos prorsus impotens (cùm centum & triginta epibatarum nauis, vix septem incolumes & valentes numeraret) appulerit.

Decimò, Bredanam obsidionē spectata: quot illa fuit mensium, tot penè videbis miracula. Etenim MARCHIO SPINOLA Regiarum copiarum in Belgio ductor, in Gillseno pago, loco deserto & ericoso, non sine stupore omnium, castrametatur, secum diu deliberans quem potissimùm locū adoriatur; nostris interea velut tempus dans & oportunitatem ad vicinis urbibus & arcibus de omni re necessaria in annos plurimos prospiciendum. Tandem Bredam castris ad decem in circuitu leucas (inauditum id hactenus) extensis & patentibus cingit. Nos interea eius ausus explodimus, eumque sua in oculis propè nostris valla & propugnacula per

otium erigere patimur; nec plus mouemur, quàm si ea nos res minimè spectasset. Tandem nono post mense Regis in manus opidum traditur. In hac porro oppugnatione obsidioque permulta notanda sunt. Primò, quòd datū ab hoste, ad vrbi de necessaria in annos plurimos annona prouidendum, tempus neglexerimus. Secundò, quòd SPINOLAM, cum vix quindecim hominum millia penes se haberet, non impedierimus, sed suos per otium aggeres & propugnacula perficere, passi simus, ne telum quidem mittentes. Tertiò, quòd flumen quo Bredam nauigatur, arcibus in ripa erectis antè non communierimus, quàm urbem vallaret SPINOLA. Quartò, quòd toto obsidionis tempore, viuentè Mauritio, hostilia latissimè per decem leucas diffusa munimenta semel non simus ausi impetere, aut vllum propugnaculorum tentare. Quintò, quòd hostem annonam omnem & commeatum octo leucarum itinere, continuò carris ad castra conuehere necessariò coactum, semel adorti non simus, nedum vt interceperimus. Sextò, quòd eius equitatu, qui annonam aduehendā identidem stipabat, absente, aggeres illius numquam simus aggressi, nullumq; animi aut potētiae nostræ periculum fecerimus; nisi fortè sub Comitibus Henrici Nassouij ducatu. Septimò, quòd ab hoste vltro in aciem ad manus conferendas prodeunte

lacs-

laceffiti, illi occurrere aufi nō fimus, fed noftris nos castris tamquam obfessi continuerimus; cū tamē & multitudine superiores efferimus, & fuos illum aggeres & propugnacula, quæ fupra ducenta erant, præfidiario milite tueri oporteret. Octauò, quòd totius penè Europæ viribus, & Gallicis, Britannicis, Germanicis copiis roborati, & Veneto auro fuffulti, vni Genuenfi bellanti, & Infanti Bruxellæ precibus infiftenti, atque in folo Deo fiduciam locanti, præualere velut enerues nequierimus. Nonò, quòd omnè propè Batauicam gazam in vnam Bredam in fumpferimus; & fupra videnos florenorum milliones, re nulla, fpe maxima, iam inde ab eo tempore, quo MARCHIO Bruxellâ urbem obfidere cogitans egreffus eft, prodegerimus. Decimò, quòd poft obiectas flumini moles, erectos hinc inde aggeres, aquarū latè ftagnantium inundationem, irritò conatu, ac re infectâ domū redierimus. Vndecimò, quòd, variis in castra hoftilia emiffis incendiariis, omnem conatum noftrum euentus fit fruftratus, & nonnifi modico farinæ acervo inferre noxam potuerimus. Duodecimò, quòd, cū nofferimus in quot menses Bredanis annona fufficeret, nullum interim hoftile opidum tenta- uerimus: nam nouem fpatio menfium potuiffent haud magno negotio Vefalia, Rinberka, Grolla, Lingena, Oldenfelia; aut quædâ Flan-
Q 5 driæ

driæ opida, putà Dunkerka, Neoportum, Bruggæ, Ostenda de hoste capi; aut, expeditione saltem tentatâ, is cum probro à cœpto obsidio auocari. Decimotertiò, quòd non modicam Regibus Gallo & Anglo, aliisq; sociis & amicis nostris, quibus obsidionem indubitatè solvendam addixeramus, intulerimus iniuriam, magnoq; illorum nomini & gloriæ orbe toto infamiæ notam inusserimus, tamquã si vniuersis viribus suis MARCHIONEM ad Bredâ recedendum cõpellerè non potuerint. Decimoquartò, quòd nostram vniuersæ Europæ ignauiam & degeneres animos detexerimus, thraonica quidem verba, sed opere & animositate cassa; diuites sponsiones, sed rebus viduas; dum sex & triginta armatorũ millibus instructi, hostem eiusq; vallos adoriri, aut aliquod generositatis nostræ specimen edere non præsumpsimus.

Intuere iam, obsecro, ærumnosum reip. nostræ statum. Supra octoginta argenti milliones æs nobis alienum est, idque è pecunia à nostris mutuata, cuius in annos singulos fœnus creditoribus nos pendere oportet; vt taceam eam quam Gallo, Venetis, & aliis exteris mutuantibus, accepimus; item quinquagenos illos argenti milliones, & amplius, ab Orientali societate mutuo acceptos, & numquam refundendos; non quidẽ in ipsos pecuniæ dominos ac proprietarios, quibus societatis illius Directores

ctores (*Maiores* nominantur) per Capitaneos suos illam surripuerunt; non item in hos ipsos Directores, qui veri rerum furto surreptarum domini esse nequeunt. adeò vt omnis direpta pecunia Generalibus prouinciæ Statibus, tamquam bona derelicta, nullumque dominum agnoscentia, competat. Interim nullam Directores de his conquerendi ansam habent, cum omnis furto sublatae pecuniæ dimidium Status illis non inuiti cedant. Imò verò Statibus illi gratias agant oportet, Primò, quòd bona illorum cum venia liberè sibi rapere & prædari licuerit. Secundò, quòd dimidiam rapinae partem sibi cesserint; quæ nisi fuisset, sæpiùs societatem foro cedere oportuisset; imò ne modò quidem extra periculum est. Etenim omnis illius fors iam dudum desperiit; hinc, ne penitus societas intercidat, noua indies pecuniarum nomina contrahit.

Duodecimò, vide, vt Comes Mansfeldicus, cum Gallicis atque Anglicis copiis iam inde à Bredani obsidij initio expectatus, cum tempestatibus variis conflixerit; & post naues plurimas amissas, Anglos suos delumbatos, exhaustos & morbidos, mortuis quàm viuis similiores, in Hollandiam adduxerit, & vniuersæ prouinciæ inauditi hactenus morbi contagia intulerit; imò ipse met actuaria in cymba, cum pauculis comitibus, vix sospes euaserit.

Decimotertiò, quis dicere aufit, quid classibus nostris in Americam missis factum sit, vbi nam tot naues variis sub nauarchis disperierint; quantum auri, à plebe in hanc expeditionem suafu nostro tam libenter erogati, irrito euentu dissipatū sit? Vniuersam pulsas Hispanis Americam, Peruuiam, Mexicū, Brasiliam subacturi videbamus, & ita rem ibi nostram acturi, vt in Noua Hispania Nouam conderemus Hollandiam, ac gentes illas barbaras nostrā & linguam & religionem (missis eo fine permultis Euangelij nostri Ministris) Romanā & Hispanā proscriptā, edoceremus. At in ventos hæc abiere molimina, vix centesimus domum reuertit; de reliquis quid actum sit, nouit Deus.

Decimoquartò, tecū perpende, quam naues nostræ ante Dunkerkam, Deo castigatæ, à vento & oceano, & quidem in loco vbi tempestas rarior, sint passæ iacturam, vt pars malos præciderere sint coactæ, pars ad littus collisæ & exarmatæ in hostium potestatem deuenerint; cum hostiles ne rudentē quidem amiserint. Factum hinc, vt illæ, nostris, à quibus velut obsidebantur, dissipatis & luxatis, liberum mare naactæ, sexaginta propè piscatorias nostrorum naues, & duas onerarias interceperint, quarū partem mergere, partē flammis absumplere. quæ sanè iactura, quinque florenorum millionibus vix pensetur. Vt taceam ortum hinc in populo pa
uoreu

uorem & consternationem, vt qui ea sit magis, quàm Bredæ amissione perculsus; viso, nauium plurimas sine halecibus, reliquas cum pauculis domum redisse. vnde factũ, vt superior iactura multò sit visa maior. Adhæc piscatus omnis est turbatus & dissipatus, ac retia amissa: verendum vt sit, vt anno proximo pauci piscatum sint abituri; vnde non vulgare vniuersæ prouinciæ obuoniet detrimentum.

Decimoquintò, vt Gabor Bethlinus, secus ac iureiurando promiserat, & contra ictum cum Imperatore foedus, iam paratus (nobis instigantibus) vt potenti cum exercitu in Cæsarianas prouincias irrueret, quò TILLIUM & WALSTEINIUM Brunsvicensi ditone excedere cogeret, ac Danorũ Regi viam nullo impediante in Palatinatum penetrandi, veluti sterneret, à Deo sit castigatus. etenim quatuor primarij eius duces & velut atlantes, quibus amissis nihil est, vno simul tẽpore ex hac vita abripiuntur. Seczius enim & alius violenta, & ferro alieno; Butianus, & quartus subitâ ac repẽtinâ morte sublatus. In quibus Gabor vindicem Dei cum Antiocho manum sentiens, sceleratam suam expeditionem, ne fortè pares Deo pœnas daret, abrumpere est coactus.

Decimosexto, Dei in hostes nostros propensionem & nutum pondera. Classi Anglicanæ nostras ipsi naues cum iunxissemus, animis &

viribus concordibus Hispaniam petiimus, Gades infulam expugnaturi: quam Afris dare polliciti, decimo tandem die, felici acti vento, etsi non sine maris periculo, exscensionē fecimus. Hac porro in expeditione, quędam nobis considerata sunt. Primum. cū non pauci Angli æquē ac nostrates exscēdissent, & octo bellica tormenta in terram exposuissent, sunt à præsidariis Hispanis, quos sextuplo numero superabant, primò quidem inhibiti vlteriùs progredi; dein prorsus in fugam compulsi. Hac in fuga cæsi octingenti, & octo illa tormēta Hispanis cessere. Itaque occupato illo portu, sempiterna nostri & Britannici nominis cum infamia, excedere coacti sumus. Secundum. quòd, cū Rex pro solitā suā prudētiā, plures actuaris & celoces in classis suę Mexicanę occursum, & quidem per diuersos cæli & altitudinum gradus, emisisset, nuntiaturas ne Gaditanum, vti quotannis solet, portum subiret, sed vel Olyssiponensem, vel Corunensem; classi Regię harum actuariarum ne vna quidē, post omnem eius per mare inuestigationem, occurreret. Vnde, cū ex harum nonnullis, quę nostram in classem inciderant, Regis mentem intellexissemus, classem ipsi nostram bipartitò diuisimus, pars Olyssiponensem, pars Corunensem portum obsessuri, ne nostras Americana illa vllatenus manus effugeret. quas haud dubiè

biè non effugisset, si priùs è speculatoriis illis nauigiis Regis mentem intellexisset. Verùm quòd, Deo disponēte, nullum omnino horum in classē incidērit, hinc pro more Gaditanū portum petiit, ac feliciter sine vlla hostium incursione subiit. quod sine singulari Dei prouidentia & directione fieri non potuit. Quo in euentu fateamur oportet, Deum opt. max. Regis adfuisse coepto, & à Regiâ nos prudentia decipi permisisse. Speculatoriorū ergo dispersio, & classis non inuentio, quæ Regi ob futura maximè videbatur, ipsa vt feliciter appelleret, in causa fuit; & illa Regiæ intentionis, quam ex actuariis in manus nostras incidentibus didicimus, notitia, quæ (humanitus loquendo) in nostras eam manus tradere, nobisq̃ prodesse debuisset, obfuit. vt videre & fateri nos necesse sit, Regiam ideo classē non periisse, quia cymbæ eius speculatoriæ perire, Regisq̃ bonum in earum malo, & nostrum infortunium in fortunata illarum inuasiōe situm fuisse. Et sicut nil ad victoriā magis conferre vulgò solet, quàm hostilia prænosse molimina; ita nihil ad eandem hîc magis nobis obfuit, quàm Regiam intentionem nouisse. Quod sanè omnem humanum intellectum & sagacitatem longè transcendit, & à Deo solo prouenire potest. Nihil hîc loquor de erogata in centum nauium adornationem & annonam impensa,

de

de inutilibus eundo redeundoque factis sumptibus. prætereo & Anglorum luctum & querimonias, suorum tum in agro Gaditano cæforū, tum in Oceano præ morbis & tabe consumptorum, amissionē plangentium; nec non frustranea militum & epibatarum stipendia. non examino, quis quæ vltra eis debentur, post reditum persoluturus sit, & non hinc aliqua toto regno secutura sit commotio. non dico, quibus nos huius expeditionis causas Angli diris sint deuoturi: vt taceam vltricem Dei dextram, quæ (si modò Deus sit & omnipotens) hanc iniustitiam inultam non finet. Nisi fortè omnibus illis, sua suu & exemplo nostro, eo satisfiat modo, quo nos nostris è Brasilia reducibus perfidè persoluimus. Hæ scilicet sunt Puritani & Gommaristici Euangelij, è sacris Bibliis depromptæ adinuentiones & artes hæccine Gommaristarum, Bogermanno Pontifice, in Dor-dracena Synodo accuratè ad verbi diuini amussim & normam efformata dogmata? Dij talem terris auertite pestem, & plures id genus fruges nostra ne ferat tellus.

Decimoseptimò, notabilem & euidentem Dei erga TILLIVM propensionem & fauorem contemplare. etenim hic in agro Brunsvicensi Dani copias ita profligat, vt vltra decem sint è peditatu Danico millia ipso in conflictu desiderata, & equitatus ita discerptus, vt è nona-
ginta

ginta turmis vix triginta superessent, & quidē admodum diminutæ; adhæc bis mille capti viui, & in iis centum ac duodecim castrenses præfecti, maiores æquè ac minores; abducti præterea octoginta & ampliùs bellica signa velut trophæa & monumenta victoriæ: cum è Tillianis vix ducenti interfecti sint, vix totidem vulnerati. quodque mirere magis, equitatu æquè ac peditatu Danus Tillio longè erat superior. Vtque apertiùs propugnatricem Dei agnoscas manum; nocte prælium præcurrente visus ab exercitu utroque flammeus in aërea cæli regione gladius, acie in Danos obuersa, certus rei postridie euenturæ prænuntius & præco. Quo ex portento satis superque Deum hosti nostro fauere & adesse videas; nosq; post cladem hanc aliud à Dano Rege præmium expectare non posse, quàm sexcentas in caput nostrum diras, & bacchantium Germanorum imprecationes, vt qui illum ad probrosam & infelicem hanc expeditionem impulimus, instigauimus; nec non à Galliæ & Angliæ Regibus, quos ad Dano copiis & auro succurrendum induximus: vt hac ratione domus Austriacæ potentiam deprimerent, extorrem Palatinum post multorum annorum exilium pristino statui restituerent, Hispanos & Bauaros vi Palatinatu exigerent, Catholicos Germaniæ proceres tam sacros quàm profanos, in or-

R

dinem

dinem redigerent, Imperatorem denique Romanum de folio deturbatum, vniuersis regnis suis pellerent, quæ dein, vti & reliquas Catholicorum prouincias, inter Danorum & Suecorum Reges, Gaborem, Palatinū, Durlachium, Iagerendorffium, Halberstadium, Hassiæ Lantgrauium, Mansfeldium, aliosque Protestantium & Calvinianorum asseclas distribuerent; magnum verò Turcarum dominum in protectorem & tutorem assumerent, à quo ea ceu feudum annua cum pensione possiderent. Vt hac ratione nostras ipsi prouincias aduersus Hispanum firmaremus, & ab eius potentia vindicaremus; alias verò, quæ ei etiamnum parent, imperio illius extorqueremus, & ad Heluetici regiminis formam conformaremus: vnde fieret, vt & Galliæ, & Britannia, & Germaniæ nullum ab Hispanica potentia periculum immineret. Tum verò magis, cum, Anglicanarum & nostrarum nauium ope, Afros in Hispaniam inuexissemus; & confederatâ nostrâ potentiâ, Germaniæ Proceribus, ac Galliæ, Britannia, Daniæ, Sueciæ Regibus, & potentissimis quibusdam Rebus publicis subsidio nobis venientibus, vtriusque Indiæ frequentationem Hispano extorsissemus: itaque binas suas, quibus vniuersum terrarum orbem circumuolitat, alas ei præcidissemus. Tum demum Sabaudia Regulum ad arma Mediolanensi-

nensibus, & alios Principes ad Neapolitano & Siculo regnis mouenda impuliffemus. Vt hoc pacto, vndiquaque summa vilacessitus Hispanus, omniq̄ue potentia exutus, ne lacertos mouere quidem posset, vtq̄ue omni suo prouentu annuo exclusus fractus & fatiscens sub aliena gemete potestate cogeretur. Sed, vt verum fatear, omnes vulpinæ machinationes & artes nostræ in nihilum recidunt, extremam amicis perniciem creamus, res nostræ nutant & colabascunt, parum vt absit, quin ad extrema reducti, Hispani nos iugo denuo submittamus.

Decimooctauò, viden' vt TILLIVS post superiorem illam cladem totum Brunsvicensem Ducatum, ditionem Hildesheimensem, Verdensem, & Comitatum Hoyensem Imperatori subiiciat, & quidquid Visurgim & Albin interiacet, armis suis edomet? quod tantillo tempore vt fieret, impossibile videbatur.

Decimononò, vt Fridlandiæ Dux pugillo militum Mansfeldium, decem millia sub signis habentem fundat & profliget, incruentâ profusâ victoriâ; quæ sparso inter Mansfeldios rumori, quasi Baltazar de Marradas decē è Bohemia millium suppetias Duci misisset (cùm tamen hic Bohemia pedem non extulisset) post Deum, potissimum est ascribenda.

Denique vide, vt Comes HENRICVS DE BERGIS nouem equitum turmis, & ducentis

clopetariis assumptis, etiam post octo leucarum iter confectum defatigatis, equitatum nostrum summo diluculo adoriatur & dissipet, ultra mille equos abducat, & septem cohortes nostris auxilio venientes, octoginta pugnatoribus opprimat, fuget; plurimosque eorum, inter reliquos Comitem Stirumensem, & Baronem Botfelarium, victos secum abducat, omni exercitu nostro inspectante.

At, vndenam nuperæ illæ clades & infortunia, rebus nostris antè tam feliciter & ad votum fluentibus, ortum habuerint, forsan ex me percontaberis. Dicam tibi quod sentio, candidè, batauicè, & sine fuce.

Primò, intolerabilis nostra iniustitia, quam Orientalis societatis Directores in India per suos exercuere, Dominum cæli indubiè ad iracundiam & à nobis auersionem excitauit: cum nostrates, totâ passim Indiâ, & variis sub Regibus, Indos incautos fraudulentis in casses suos verbis pertraxere, ac suis eos dein facultatibus & mercibus exspoliare. Dum, verbi gratiâ, anno MDCX. ductore Francisco Henricio Wittardo, Sinensibus centum maiorum regalium milliâ præsentè pecuniâ exsoluimus, alia verò ducenta milliâ per cambium Bantani recipienda promisimus. quos, cum Bantanum suam ex fide data pecuniam recepturi venissent, primùm verbis explosumus, dein violenter inde,

inde, nî perire vellent, recedere compulimus. imò (quod scelestius) naues illorum inter nostras dum nauigarent, diripuimus, merfimus, & vectores omnes manus pedesque vinctos in altum deturbauimus. E qua impia & scelestamachinatione plus centum argenti millionibus redactum est; vti ad oculum ipsas Directorum Orientalis societatis rationes inspicienti patebit. E quibus etiam, annis MDCXVII. & proximo, nauarcho & ductore Ioâne Theodericio Lammio, supra tres ducatorum milliones direptos disces. Quæ rapina innoxiiis illata vlttricem Dei in nos dextram armat, vindictã expofcit, & Batauicum toto terrarum orbe nomen meritò exofum & probrosum reddit. Prædatoria hæc negotiatio anno MDCX. primùm ortum habuit, quòd Directores incredibili cum impensa, ad sui suorumque tutelam, varias hinc inde construere coacti sunt arces, eisque de præsidio militari prospicere; quodque & aromatum in India pretium increfceret, hîc verò ob immensam illorum copiam decrefceret. Itaque Directores suis per Indiam ductoribus & nauarchis, obuios quosque, nullo amici sociiue & inimici cum discrimine, deprædandi & exspoliandi potestatem fecere. Hæc porrò rapina, iam quindecim annis elapsis, adhuc in vsu est; nec finem inuenit. Videant hîc cordati nostri ciues, Bataui iuxtà at-

que alij, qui suas huic societati pecunias dedicarunt, quâ sibi monetâ à Directoribus persoluantur, direptis inquam & auectis misellorum Indorum facultatibus. Hac enim technâ & arte nisi societas sibi consulisset, iam plus vices foro cedere & dissolui debuisset. Atque hæc est causa, cur Directores rationes dare nolint, nec, si vellent, possint. Et esto immensum è rapina hac secutum sit compendium, fors tamen capitalis parum abest quin deperierit. Hæc videlicet ordinaria furtorum & rapinarum est merces ac præmium, cum præsertim cædium & sanguinis humani illis accedit auctoramentum. sic enim falsis assignationibus circumuentos Sinenses facultatibus primùm ac mercibus spoliauimus, dein honesto amicitiae & mercimoniorum velamine neci dedimus. Factum hinc, vt opulentissimi & pecuniosissimi quique Directorum societate paulatim excesserint, prius sibi scripto ita cauentes, satis vt prodant, vereri se, ne, si rapina illa aliquando innotescat & palàm fiat, à plurimorum linguis vapulent. Verùm hæc eos cautio aut stipulatio ab iniquè raptorum restitutione veris rerum possessoribus faciendâ, non apud Deum, non apud homines excusabit: hæc enim nî fiat, nec ipsi, nec ipsorum heredes in futuras generationes vquam erunt securi.

Secundò, iniustitia nostra, quâ in Cæsarem

FER-

F E R D I N A N D U M vfi sumus, dum Palatinus
 fuafu, auro, milite nostro fultus, Bohemi-
 cum ei fceptrum extorfis, fibi que præter fas &
 æquum, nullo iure vel verifimili nixus, fed ma-
 nifefia ambitione actus, arrogauit; venientibus
 præfertim in partem Ottomannica potentia,
 & impio Bethlino domini fui interfectore, &
 iniquo dominiorum eius vfurpatore.

Nec hîc noftra fteit iniquitas; fed efl lon-
 giùs progrefia. Cæfari quippe fumus vniuerfas
 hereditarias prouincias eripere conati, dum
 Hungariam, Morauiam, Lufatiam, Silefiam,
 Auftriam vltiorem & citeriorem, & quid-
 quid ad Imperij corpus vllatenus fpectabat,
 aliis perduellibus, velut Orpheum Mœnadi-
 bus, difcerpendum & dilaniandum dedimus.
 At, qui apertas id genus iniquitates exofas ha-
 bet Deus, Cæfarem, aduerfariis diffipatis, mira-
 bili quodam modo tutatus efl, ac non folùm
 omnes illi prouincias & vrbes reddidit, fed &
 ad longè quàm priùs habebat, maiorem po-
 tentiam euexit; id que copiis tam exiguis, vt
 ad illi auxiliandum Deum cæli concurrifse,
 & iufiam eius caufam & pietatem refpexifse
 fole meridiano appareat clariùs. Etenim fatea-
 mur necelfe efl, illufires has victorias, & ho-
 flium depreffionem, Imperatori ob affiduas
 folùm preces, & infignem in Deum fiduciam
 obtigifse. Nam, humani iudicij pondere rem hi-
 R 4 brando,

brando, fieri prorsus non posse videbatur, suorum vt aduersariorum manus Cæsar effugeret. At iuratissimus omnis iniustitiæ hostis Deus iniquorum consilia destruxit, & humanam nostram prudentiam confudit; itaque toti terrarum orbi impietatem nostram patefecit. Adhæc, Palatinum non tantum Imperio, sed & paterno Comitatu eiecit: aded vt qui Imperatorem prius suo expellere satagebat, expulsus sit suo, & iam apud nostrates, profugus, extorris & inops, alieno ex ærario alatur. Idq; non aliam ob causam, quam quia impias hæc machinationes nobis consultoribus infeliciter suscepit, & Mauritium Principem auunculum habuit. Etenim Gulielmus Orengeus, ducta in uxorem Religiosâ, imò Abbatissâ Deo votis obstrictâ, permultas ex ea filias, & in his ipsam Palatini huius matrem, genuit.

Tertiò, iniustitia & ingratitude nostra in communem patriæ Syndicum & Aduocatum, cuius prudenti cordatoque consilio, solerti sapientiâ, & auspiciis optatam nacti libertatem sumus, declarata. Cuius in morte duo potissimum consideranda sunt. Primum, nos hac Aduocati occisione Hispaniarum Regi longè gratissimum maximumq; obsequium præstitisse; quòd hanc ille facillè auri milione redemisset: nullum enim eo reperiēbat in omnibus suis conceptibus euertendis, artibus & astu eludendis,
poten-

potentia eneruanda, moliminibus infringēdis, suadendo consulendoque solertiolem & versutiolem; qui que maiorem Regi noxam suis consiliis, quam omnes nostri exercitus coniuncti armis, intulit. Alterū, quod vnicum patriæ nostræ Atlantem, libertatis nostræ vindicem & basin, vnicum rebus in afflictis consilium & solamen in eo amiserimus: cuius prudenti directione omnes, quæ nobis impendebant militares seditiones impeditæ & sublatae, & in omnibus necessitatibus numquam nobis defuit pecunia; & quo agente, omnium totius Europæ Regum ac Principum ita certò nouimus arcana, ac si nostros in eorū conclauibus habuissemus amanuenses & scribas. Qui denique Anglicanum iugum, ceruicibus nostris Comitibus Lecestrij temporibus imponi cœptum, solerti ingenio suo felicissimè ab eisdem depulit, & pristinae nos libertati asseruit. vt vnica patriæ baculus, magnes, anchora, & turbidis in rebus clauus extiterit. Non sanguinem eius, vindictam aduersum nos & ingratitude nostram clamare credis? quem nunc aliis animum, ad re & sanguine patriam tuendam, futurum putas, cum tam indignè, ne dicam sceleratè, beneficia & labores compēsemus? quid alia de nobis regna sentire existimas, aut quid sibi ab ingratitude nostrâ expectent?

Quartò, iniustitia nostrâ, insigni mixta in-

gratitudine, elucet in ea quam in fratres nostros, quos Arminianos dicimus, ostendimus, inhumanitate ac barbarie. qui, si verè loqui velimus, vnà cum Aduocato in causa sunt, vt nos Gallus, Anglus, & nuper vitâ functus Mauritius sub iugum non miserint, & vt seruos sibi subiecerint. Quamquam, Mauritio agente, post Aduocati necem, & Arminianorum oppressionē, grauiore sub seruitute genuimus, quàm omnes Hispanorum subditi, qui maiore longè libertate gaudent, quàm nos sub illo gauisi sumus; quibusque pristina sua priuilegia integriora steterunt, quàm nobis sub illo nostra. Obstupui, & non sine lacrymis vidi, cùm per vniuersas nostras prouincias, Arminianos omnes, qui sanè singulis in ciuitatibus, optimi, ditissimi, & eminentissimi ciuium erant, omnibus magistratibus ac dignitatibus vno pariter tempore vidi deturbari, tamquam si Hispaniarum Regi palàm sacramentum dixissent; eorum verò in locū facem vrbium, ne familiam suam quidem regere, & vxores ac filios curare gram, substitui. An non hoc tyrannidem sapit, & Hispanica Inquisitione est grauius? interim tamen vt iusti & placidi Bataui passim apud exteras haberi gentes volumus. Sed eò iam res deuenit, vt, qui hoc dicamur nomine, indigni censeamur.

Quintò, magis verò nostra se prodit iniustitia,

tia, cum carissimam matrem, patriam inquam nostram, opprimere ipsi & pessumdare incipimus, certissimo totalis libertatis amittendæ, & prouinciarum Anglorum tyrannidi subiiciendarum, periculo nos exponentes. Quod ut fiat, cum Anglo, per speciem necessariorum suppliciarum, pacti sumus, ut præter ordinarios, quos in præfidiis habemus, & ad quatuordecim millia ascendunt, Anglos, alia viginti ac quinque peditum, ac sex equitum millia, illius ære apud nos alerentur; quorum in Gelria, Iuliacensi & Cliuensi agro, locisque vicinis statio foret, & quibus Rex ipse de suo stipendium persolueret. Ut vniuersim quadraginta & quinque Anglorum millia nostro in Belgio numerarentur. Quis hanc technam non intelligat? quis specioso hoc velamine libertatem nostram vendi ac proscribi non videat? an non hi, cum allu-
bebit, nos oppriment, & iugum imponent? Non satis, quid Angli spectent, nos edocuit Lecestrius? itane præteritorum periculorum nos cepit obliuio?

Hoc in consilio & machinatione, euidencia perfidiæ, ne dicam patriæ prodicionis, argumenta, eaque plurima, elucent.

Primum, istuc Achitopheles hi & patriæ proditores collimant, ut Henricum Orengiæ nunc Principem Anglis subiiciant, potentia & auctoritate quam habet exuant, ac ceu puerum illo-

Illorum ferulæ subdant. Verentur scilicet illius potentiam, generositatem, illustria bello facinora, militum in ipsum propensionē, animum denique placidum, & his quæ rationis sunt accedentem. verentur adhæc, illo dominante, vt suam sibi in Romano-Catholicos & Arminianos sæuitiem & tyrannidem, vt factum hætenus, exercere non liceat. Ideo quæ, sub necessarij subsidij prætextu, Anglorum Regem, ad eam quam dixi militum copiam, nostris in prouinciis alendam, amplissima sponsione & fictis pollicitationibus præuiis, inducendū censuerunt. Aperiat, obsecro, Deus Principis oculos, & mentem suggerat, qua & inimicos supplantet, & nefarias eorum machinas subuertat.

Secundum. horum proditorum scopus est, Anglicanâ iuuante potentiâ & viribus, extorem Palatinum in dominum & Principem assumere: putant enim hunc, sororij sui Angli viribus & milite roboratum, aduersus Hispanorum potentiam nos nostraque numquam non posse defendere. quod cum sub Henrico Principe vt fiat desperent, &, Palatino dominante, maiora compendia & emolumenta sperent; hoc quod dixi machinati sunt, quò per Anglicanum hoc foedus maris imperium conferuent ac stabiliant, itaque omnium Regum sint domini, & sub precario illo Principe suam egregiè rem faciant.

Tertium. ampla & speciosa ex Anglicano ærario sperant munera, eminentiores dignitates, Comitatus, Ducatus, & cum Anglorū magnatibus per nuptias affinitates. Huc vt pertingant, per nouas has militum copias viam sibi sternendam putarunt, vt sic pariter nos Britannicæ tyrannidi subiiciant. Cogitent hîc secum patriæ incolumitatis amatores, quò nos hæc tandem deductura sint, quò nostra abitura libertas, & quem libera nostra resp. ad statum redigenda. tum verò, quam non in Gallorum animis Anglicana potentia excitatura sit æmulationem. Auertat impia & scelestæ hæc molimina, aut saltem ea bene vertat, Deus.

Sextò, iniustitiam nostram euidentissimè ostendimus in nautas & epibatas illos, qui Brasiliâ nuperrimè sunt reuersi, suoque opidum S. Saluatoris, & primarias validissimasque totâ Brasiliâ arces, sanguine, non sine omnium gentium stupore generosè subegerunt; sed à nobis, dum necessaria in tempore subsidia illis mittere negleximus, deserti sunt. Vnde factum, vt tandem inimico copiosa cum classe aduenienti, postquam aliquousque Hispanam vim & arma sustinuissent, honestis cum conditionibus occupata prius loca reddere sint compulsi. Hos verò iam domum reuersos nos sanguinario & impio decreto, capitis damnauimus, quasi si vltro, & non compulsi, sed velut patriæ

patriæ proditores, Hispano arces & opida cef-
 sissent. Quænam hoc nos docet Theologia?
 nihil tale vniuersa Scriptura, aut Gentium lo-
 quuntur historiæ. Duodetriginta mensium il-
 lis debebatur stipendium, sed, quia ærarium
 exhaustum est, adeò id illis non numeramus, vt
 innocuos etiam prodicionis infimulemus. Vt
 verò nostram aliquo modo clementiam teste-
 mur, Occidua societas mensis vnus stipendiũ
 & non amplius, illis, qui mille quadringenti
 vniuersim sunt, vt numeret permittimus; sub
 capitis verò pœna, ne quid amplius eorũ quis
 exigat, interdiciamus. Non pium, hoc est? quis
 vmquam tale quid tyrannus fecit? & hæc licet
 ita se habeant, pij tamen & iusti haberi volu-
 mus. Ne verò Præfectorum quispiam iustam
 suam causam verbis tueatur, pro meritam eo-
 rum sententiam studio premimus, vt semper si-
 bi metuentes taceant, nec proteruè ius suum
 iactent. Et hanc tu Deo iniquitatem inultam
 futuram putas? fieri sanè non potest, vt, si mo-
 dò aliquis sit Deus, hæc alia que huiusmodi in-
 iustitiæ non tandem aliquando dent pœnas. Si
 verò nullum in orbe sit Numen (vt quidem
 suã Status nostri vitã satis produnt) mirum
 sanè non est, tale quid eos moliri. Et, vt nullum
 sit, ipsa certè natura ab omni nos iniustitia a-
 tuocaret, ac proximo doceret præstare id, quod
 ab alio ipsi nobis fieri volumus.

Apparet demum iniustitia nostra, in nupera illa viginti aut plurium nauium Hispaniensibus mercibus, pecuniâ, & argento onustarum, (quarum pretium ad quatuor propè florenorum milliones ascendit) suasu nostro facta ab Anglo inuasionem. Quas nî inuasisset, Anglicana illa classis expediri, Gades petere, classem Americanam in mari exspectare minimè potuisset, quòd illi emittendæ domi deesset pecunia. vnde & militi & nauiculariis redacto ex hisce manubiis auro potissimè satisfactum est.

Dices mihi, omni qua fieri potest, via & modo, fas esse cuiuslibet hostem suum atterere, & damnum ei creare. Sed heus, ne quid nimis: terminos rationis excedis; neque enim sacris id litteris edocemur. Liceátne, ad inimici potentiam accidendam & debilitandam, alium ad sanguinaria & iniqua molimina instigare? Florebant inter Angliæ & Hispaniarum Reges, iam abhinc multis annis pacta & confirmata, pax: amborum quoque Legati hinc & inde in vrbe Regia stationē in amicitiae tesseram habebant: habebant Anglus Agentem suum Bruxellæ, & suum Infans Hispaniarum, Londini: Anglici denique mercatores indemnes, in Hispaniam suas vt amici & socij, merces uehebant & vendebant. Et nos, tot annorū pacem societatemq; nihil morati, sed Machiauellica quadā religione ducti, Anglis auctores fuimus, has vt naues
sibi

sibi vindicarent. In quibus tamen Galli mercatores millionis & amplius, vti & nostrates alterius millionis se iacturā passos occlamant: reliqua ad Brugeses, Antuerpienses, Insulenses spectare pars dicitur. Inimici merces vt impetantur & diripiātur, non dissuadeo; sed vt verbis cōsilioūe Anglos inducamus, vt suorū amicorum, tamquā hostium, temerē & promiscuē merces diripiantur sibiq; arrogēt, nec Turcarū quidem edocebit Alcoranus, non Iudæorum Talmud, deniq; vix quisquā cordatus credat.

Respondes mihi, necessitate sæpè hominem ad ea quæ numquam cogitabat, aut facere decreuerat, adigi: & illam hoc in casu vsu venisse. Etenim cū (vt incredibiles impēsas, & plurimos florenorum milliones in classem illā Anglicanam productos taceam) sine aliquo notabili pecuniarum subsidio, ipsa portus Anglicanis excedere non posset, quò Afris, iuxta fidem ipsis prius datam, Gaditanæ insulæ possessionem tribueret; ac simul, illā moras trahente, euidēs esset periculum, ne commoda ad aliam quam præterea cōceperat expeditionem peragendā præteriret oportunitas; & iam Deus opt. max. Angliæ ærarium exhaustum videns, plurimas in Anglicanos portus naues, pretiosis plurimisq; onustas mercibus inexpectatò, tamquam vnicam ad militi satisfaciendum rationem, submisisset; placuit hanc quodammodo

dammodo cælitus submissam sortem & felicitatem ambabus vlnis amplecti.

Egregia sanè & acuta ratio, quæ Deum inauditæ cuiusdã iniustitiæ auctorem facit: qualis est haud dubiè, amicorum bona, ipsis etiam inuitis, violenter inuadere, quò iniqua aduersus alios amicos suscepta expeditio executioni possit mandari. Sic licebit quoque Statibus, quò magnam pecuniæ sibi vim parent, omniũ amicorum suorum naues & merces depreðari, quò sic Hispano Regi meliùs resistent: imò verò, omnium vasallorum suorum, ac præsertim Arminianorum & Romano-Catholicorum, facultates sibi arrogare, quibus & aduersus Hispanam potentiam sese tueantur, & Gommaristas locupletent. Verùm hoc & libris, & scriptis dictatisque omnium gentium legibus re- clamat, nec vt verisimile Batauo mihi persua- deri potest.

At dices, Anglos in suprema sua necessitate harum mercium diuenditarum pretio tãtis per- vti; sed eas veris dominis, per soluto etiã fœno- re, tandem restitutos. Est hæc Orientalis so- cietatis Indicæ Directorum techna & mos: qui tandem aliquando illorum quinque & sexa- ginta, & aliorum octoginta vasorum auri, tam anno MDCXIX. quàm XXI. vti & aliarum im- mensarum pecuniarum, annis superioribus à caris nostris inquilinis, mutuo & ad depositum

acceptarum, rationem reddituri, quin & vsuram earundem persoluturi sunt; cum tamen hætenus plenam nec fortis capitalis, nec vsurarij questus rationem possessoribus nec defacto reddiderint, nec reddere velint, imò nec possint; quòd omnis illa auri vis aut in Directorum marsupia defluerit, aut in auras euauerit. Vt verear, vt eisdem & Angli imitentur, & aliquot tandem post sæcula exteris iacturam passis rationem omnium reddant.

Verùm exactiùs & propiùs paulò, quid hisce quinque proximis annis nobis euenerit, iam disquiramus. comperiemus enim, plurima nos amisisse, vix autem quidquam vicisse; cum tamen Hispaniarum Rex proximè elapso quinquennio,

Primò, pseudoBohemorum Regem ante Pragam, per ducem suum BVCQVOYVM, Bauaricis copijs corroboratum, fuderit, & vniuersum Bohemiæ regnum Cæsari restituerit; nec non Morauiam, & Hungariæ opida non pauca quæ iugum excusserant, suis sub Imperatoris potestatem armis denuò redegerit.

Secundò, per SPINOLAM in Palatinatu iuxta ac Iuliacensi, Cliuio, Montensi, Marciano, Rauesburgensi territorio plusquam nonaginta tam opida, quàm arces interceperit, ac iuris sui fecerit. Ac non solùm externis hæc Principibus ac Statibus extorserit; verùm etiam Pa-

penmut.

penmutiam arcem, Iuliacum urbem, Monioniam, Bredam, (quæ loca in superabilia ducebamus) nec non alia opida plurima, quæ nostris ipsi præfidijs prædicti in provincijs infesa habebamus & munieramus, nostræ potestati ac manibus violenter eripuerit.

Tertiò, per GONSAL. DE CORDVBA, cui TILLIVS auxilio venerat, duos potentes Protestantium Principum exercitus, rebus omnibus necessarijs instructissimos, quos Brunsvico-halberstadius & Durlacensis Marchio ducebant, in Palatinatu fuderit ac fugarit. Mansfeldium verò, eiusdem GONSALVI ductu in Belgio propè deleuerit.

Quartò, Genuensium rempub. cui de præfidiarijs, armis, bellico com meatu vix prospectum erat, aduersus duos validos exercitus, Gallorum inquam Lesdiguerio Comestabili ductore, & Sabaudix Ducis, tutatus sit; expugnata ab illis opida & arces varias armis suis recuperarit, & alia contra non pauca, Sabaudici iuris quæ erant, inuaserit.

Quintò, ab oppressis & sub Grisonum onerementibus Vallis Tellinæ Catholicis rogatus, ipsos non modò illorum è manibus liberarit, sed & pristinæ libertati restitutos, à seruitute, quæ plus Turcas quàm Christianos sapiebat, vindicarit.

Nos verò, Primò quidem S. Saluatoris, in

Brasilia, suis cum arcibus & propugnaculis oppidum improvise inuasimus, & nemine impediendo interceptum dispoliaimus. Sed, cum triginta nauium classe illuc appulisseimus, foedere, & non nisi mutuo acceptis nauibus inde excedere. & domum redire compulsi sumus.

Secundo, sex & triginta nauibus, & quinque militum ac nauiculariorum millibus *Porto rico* oppidum quidem diripuimus; arce vero nequidquam tentata, sola praeda contentos nos inde recedere oportuit.

Tertio, eadem classe *Mimense* in Africa arcem inuadere tentauimus, sed septingentis nostrorum desideratis oppugnatione desistere coacti sumus; ac nauibus non paucis, militum vero quatuor millibus supra ducentos amissis, exarmatos & laceros, & vix villo cum compendio reduces nos vidit *Hollandia*.

Quarto, tres quoque in *Antuerpiensem* urbem expeditiones mouimus; nullatenus eam iam manus euadere nostras posse (ea nimirum nostra erat potentia, machinae & industria) tota passim *Hollandia*, etiam antequam solueremus, iactitantes. sed coepta nostra celitus disturbauit *Omnipotens*, & gelu repentinum, ventos, & tempestates in aciem velut producens, pro aduersariis pugnavit. vnde omnis spes nostra, vt fumus in ventum euanuit.

Quinto, omni nuper armorum impetu ac
poten-

potentiâ in Oldenseliam opidum conuerso, octidui spatio ipsum expugnauimus. Opidum dico, pagum dixerim potius, quòd hostilem locus impetum nequeat sustinere, & SPINOLA olim viribus ne ad quatuor ac viginti quidem horas potuerit resistere. vnde etiam eius valla & mœnia solo æquauimus, quòd hostili impugnationi ferendæ eadem non sufficerent. Maius quid, fateor, spectaueramus, nostrasque addictis à Dano Rege copijs turmas iungere: sed cùm, quatuor Danorum legionibus, & aliquot equitū millibus, quos nobis in occursum emiserat, antè, quàm nostris iungerentur, à TILLIO ad interneccionem deletis, spes illa concidisset; aliò mentem, ne nihil egisse videremur, conuertere oportuit. Itaque septimus ex omnium conductarum domorum, & quintus ex agrorum pretio redactus nummus, quem nostri nobis ciues tam gratanter erogant, dum illustrem aliquam illis spondemus victoriam, in Oldenselianis fossis sepultus iacet & disperijt.

Sextò. tria deinde nauium millia omnibus rebus necessarijs instructa, & duodeviginti peditū, ac binis equitū millibus firmata, in Flandriam emisimus. His primò Gandensium propugnaculum mari imminens (*Saxeam* vocant,) deinde aliud in alia Flandriæ ora tenue satis (ei nomen *Kieldrecht*) tentauimus; vt duplici hac via patefacta, primò vniuersum agrum Wasianum, exin Hulstum

& arces vicinas, quin & Antuerpnam occuparemus. Sed cum ventus, primum propitius & fauens, post reditus esset aduersus, ne sexto quidem post die ad oram hostilem appellere valuimus: & interim hostis, qui à rebus ad defensionem necessarijs satis tenuiter instructus erat, sibi per otium prospexit, locisque illis consuluit. hinc post equos plurimos in nauibus prææstu extinctos, reiecti ab eo sumus, & multiplicem commeatus & instrumentorum bellicorum iacturam passi (vt omittam, duos in hanc expeditionem absumptos florenorum milliones,) tandem irrita re fracti ac debilitati, sempiterna cum Batauici nominis infamia, vela colligere, & domum renauigare compulsi. Probrum inde augetur, quòd antè paulò, thraonica quadam præsumptione, Hollandiâ, Galliâ & Angliâ totâ sparsissemus, trimestri nos spatio Brabantiam ac Flandriam vniuersam nostram sub potestatem redacturos. Sed superbiam nostram deiecit Deus.

Omnia porro elementa in nostram videntur ruinâ conspirasse, dum hosti sunt propitia, nobis verò aduersa. Etenim aqua nos destituit in vltimis illis in Flandriam & Antuerpnam susceptis expeditionibus; itidem terra, cum ob aquæ paucitatem, & fundi altitudinē exsensionem facere minimè potuimus. terram verò aduersariam & inimicam sensimus tū, dum in
Africa

Africa haud procul ab arce Minensi, nostri à barbaris in arena, arma præ lassitudine vix tractare valentes, sunt obtruncati.

Aër in prima nostra aduersus Antuerpienses expeditione tunc se nobis inclementem ostendit, cum postquam in altum prouecti iam essemus, ita turbari coepit, tamquam si

Machina diuulsis diffracta labasceret orbis

Cardinibus:

cum etiam, vix duarum spatio horarum, aqua omnis crustis glacialibus repletur, & ventis furentibus intumescens æquor naues nostras violenter impetit, vela discerpit, rudentes indurat, navigationique inuitiles, nautas verò præ gelu torpidos reddit, naues denique in naues tamquam in hostes inuolare facit. vt vix Princeps Mauritius discrimen euaserit.

Mare quoque indignatur tum, cum nauium nostrarum, in loco à tempestatibus tuto ante Dunkerkam in anchoris stantium, pars à mari haustæ, pars ad littus allisæ sunt, omnes verò malo amisso, huc illucque iactatæ sunt velut maris ludibrium, magno hominum & nauium cum damno. Idem factum Mansfeldio, cum nouum Anglorum & Francorum exercitui nostro conscripturus supplementum mare conscendisset; cuius copix à tempestate, procella, & dira lue miserè disperiere.

Ventus nos destituit, classemque nostram

trimestri spatio in Belgio detinet, vsque dum S. Saluatoris in Brasilia opidum Hispani per otium recuperassent. Idem vidimus in postrema aduersus Flandros expeditione, cum tantisper ventus subsidit & languet, quousq; hostis minimè paratus, varijs è locis suos ad oræ illius tuitionē euocasset. Idem qui hîc torpuit ventus, in duabus aduersus arcem Antuerpianañ expeditionibus inualefcit, adeò vt nec cymbulas nostras commodè aquis iniicere, nec vallo scalas applicare licuerit.

Pluuia denique in tertia contra eandem expeditione nos obruit. nam miles noster perplutus armis tractandis prorsus erat inutilis, & duabus à recto itinere leucis, tum ob spissam noctis caliginem, tum ob continuum imbrem deflexit. Quis hîc ad oculum potètem Dei manum, nobis quidem aduersantem, hostes verò protegentem, obumbrantem & propugnantem non videat?

Itaque ne terræ quidem glebam toto vltimo sexennio Regi abstulimus, plurima verò amisimus; ac potissimùm in Breda, quam insuperabilem putabamus. idque eò magis quòd plurimo duorum potentium Regum (vt alios Principes & Respublicas omittam) auro & milite tunc maximè foueremur. Vt Hispanum in vna Breda Reges duos, plures Principes & Respublicas, & in Mauritio vniuersam

uersam Hollandiam subegisse, dicere queas. Ad infamiam accedit, quòd, inspectantibus, & tantam Regum & Principum manum sub signis habentibus nobis, hostilibus verò castris per dena circumsecus milliaria diffusis, & minore quàm nos habebamus, milite communitis, eam tandem, ringamur licèt inuidiâ, nobis extorserit, & sibi parentem reddiderit.

Pluribus quidem tecum híc agerẽ; sed longas nimis Regibus esse manus, tenacem nimis memoriam, & acutas nimis secures, nō nescio. quare, cùm hæc in præsens dicta sufficiant, finio. neque enim morbidum corpus expedit nimis medicamentis obruere; sed paulatim, ex Physicorum mente, fit motus, eoquẽ diuturnior. Paucula medicamenta, cùm tempestiuè ea dantur, ægrum recreant; plurima, Galeno & Hippocrate testibus, enecant. Hæc ergo fidelis expositio ac sincera monitio mea si quem locū inueniat, diuturnam Reipublicæ nostræ salutem fore, ac magnam exinde prosperitatem successuram auguror.

Quid Buckinghamiæ Dux moliat, quò collimet, liquidò videbis, si eius opera, intenta, scopum perimeris, & miram eius cum Palatino, illustre aliquod suorum connubium (intelligenti, pauca satis.) per eum sperantis, conuenientiam, & occultam aduersus Principem & ductorem nostrum Henricum Nassouium,

ac dulcem patriæ nostræ libertatem con-
spirationem & molimina perspicias.

Te itaque, Illustrissime Orangiæ Princeps
Henrice, compello. Quid agas, quò te vertas,
quos in sinu tuo & domi dracunculos & aspi-
das foueas, perpende, quorum venenatæ tech-
næ, virulentæ linguæ & calami, amicorum
tuorum principem Aduocatum securi subiecê-
re. Violentam Excellentissimi Marchionis Ha-
miltonij mortem, nec non inexpectatum &
præcipitem Iacobi I. Magnæ Britanniæ Regis
interitum, accuratiùs tecum expende. Aliena
hæc exempla cautum te faciant. Satius longè
est, cautum te faciant exempla anteceden-
tium, quàm te exemplum habeant secuturi.
Et felicitatis pars non minima est, aliena nos
ex infelicitate & casu sapientiam discere, cir-
cumspectiores fieri, & infortunia declinare:
ingens contrà calamitas & infortunium, no-
strâ vt calamitate alius cautior & fortuna-
tior euadat. Quibus fidas, & quorum manibus
fortunatum æquè atque infortunatum exi-
tum tuum concredas, circumspice: Falli se-
mel, humanum est; secundò verò decipi, stoli-
ditatem redolet, & in Principe vix ignoscen-
dum. In sanguinem & cædes instigare te nolo,
sed vt prudenter tibi caueas volo. Memento,
quæso, omnem potentiam, maximè in bellis ci-
uilibus, multis esse obseptam laboribus, ac diffi-
cultatibus.

cultatibus variis obnoxiam. Vide, ne à nimio externo milite, sub necessariarum suppetiarū velamine, circumuentus vniquam opprimaris, & tuam ferius imprudentiam damnes. Vicini Reges tamdiu suis sunt contenti, quamdiu vicino præualere nequeunt; at, semel vbi præualuerint, rationes illis non deerunt, ad regna & prouincias quascumque sibi per commodas, in potentia & dominij accrementum, inuadendas: etenim lex centæ semper ad hoc eis suppetunt rationes, quas scrinijs suis occlusa teneant. Præterea nota illa intestinorum bellorum incertitudo, rebellium subditorum mutatio, eorumque qui semel legitimorum dominorū iugum suis à ceruicibus excussere, impatientia identidem tibi ante oculos versetur. In bellis enim ciuilibus impudentissimum & audacissimum quemque semper nemo non sequitur: hinc audacia, armorum est loco, impudentia vallorum. qui primū suos impetere riuales ac socios audet, is vt plurimū victor. Temporis adhæc perpende incertitudinem, omnium hætenus rebellium diffidentiam & ingratitude, vtque illis magnitudo & potentia omnis suspecta sit, vt in omni rebellionem ipsa semper placeat nouitas; denique ipsam omnem rebellionem coalitionis & congregationis certitudinem in continua versari mutatione, quam homines inquieti & pacis optatæ perturbatores, speratæ

speratæ suæ prosperitatis & boni successus intuitu, assiduò vrgent & machinantur. Quisquis veteres euoluet historias, id in nullo non bello ciuili locum videbit habuisse. adeò vt in eo nullus sibi, aut ob potentiam, aut ob ampliores dignitates plus alijs possit polliceri: minimus quisque maximo par esse & dignitate æquari vult; nemo cedere maiori. etenim vbi semel legitimo ac natio Principi suo repudiato, libertatem sibi, velut tunicam induère, nullum amplius volunt dominum agnoscere, nullum ferre caput; suam cuique inuident prerogatiuam, quamdamque in omnibus amant paritatem, in qua demum suæ fructum libertatis situm arbitrantur. Et quamquam aliquod subinde caput & superiorem agnoscant, id tamen nequit esse diuturnum. Considera & tecum pondera, quàm frater tuus frequenter indigna ab Amsterodamensibus sit passus, numquam quid quod ipsis displiceret, aggredi ausus; quomodo ipsis perpetuò eum obsequi, morem gerere, omnibusque ipsorum postulatis annuere oportuerit. Prudenter id & quàm consultissime ab ipso factum, vtpote non ignorantem, omnem in populari gubernatione coryphæum ac principem à filo, id est ab impudenti perduellis alicuius ac sicarij audacia, dependere. Quod sanè nimis quàm durum & intolerabile est ei, qui naturâ Princeps est, ac nil nisi

Prin-

Principe & heroë dignum animo voluit.

Popularis ergo imperij incertitudinem & inconstantiam pluribus hinc tibi nolo exponere; quòd ea satis superque tibi sit nota. Prudentiam tibi det Deus, qua inimicos & amicos internosse valeas. Sed quamdiu amicos tuos, per Galliam, Germaniam, Brabantiam extorres & profugos errare patieris? hæccine perpetua futura, dissimulatio est? & illis te fidere, quos etsi quotidie ante oculos habeas, maiore tamen & magis Vatiniano odio te prosequuntur & invidia, quàm omnes quos Hispania habet ciues & Proceres? Innata certè tibi est quædam de omnibus Hispanorum amicis ac fautoribus diffidentia: at plus diffidas oportet ijs, qui sub specioso zelandæ patriæ libertatis prætextu, tuū & verorum amicorum tuorum, interitum, malum ac ruinam, & quæsierunt hætenus, & etiamnum quærunt. Simulatio sæpè, præsertim Principibus, necessaria est; at ea, cum æquo diuturnior est, pares Hamiltonio exitus causatur. Pluribus Principe dignis virtutibus te Deus & natura beavit: vnde veros & fidos à fictis ac vulpinis amicis dinoscere vt queas, tibi opto; nec non effusam ac munificam in omne tibi ex animo beneuolos & addictos mentem, & manum largam. Tenaces animi suo, dum opus est, defensore destituuntur; & clausæ manus amicos sibi non parant: prodigæ generosum
 produunt

produnt animum, suaque in necessitate fince-
ros & magnos amicos inueniunt. Finem igitur
facio, felicia tibi omnia ex animo precatus, fi-
dumque & minimè fucatum obsequium
meum tibi addicens. noui enim, te inter omnes
qui tibi & à mensa & consilio sunt, hoc scri-
ptore obsequentiozem famulum reperturum
neminem, qui in omnibus quæ tui vel obse-
quij vel commodi futura sunt, nulli vel mini-
mum est concessurus.

F I N I S.